

৮মহাপুরুষ শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰ দেৱৰ ৰচিত
অসমীয়া ভাষাৰ

হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান ।

মদীয়াগ্ৰন্থ শ্ৰীশ্ৰীযুক্ত ঋষভচন্দ্ৰ অধিকাৰ
গোস্বামী মহাশ্বাৰ আদেশ অনুযায়ী-

শ্ৰীকমলচন্দ্ৰ গোসাঁইৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত

লেটুগ্ৰাম সত্ৰ যোৰহাট, ধৰ্ম্য পুস্তক এণ্ড কো.
চিনামৰা পোঃ আঃ ।

শ্ৰীতীৰ্থনাথ গোসাঁইৰ দ্বাৰা সংশোধিত ।

—:○:—

প্ৰথম তাঙ্গৰণ ।

যোৰহাট, 'দৰ্পণ' প্ৰেছত,

শ্ৰীটুনিৰাম শৰ্ম্মা দ্বাৰা ছাপা হ'ল ।

১৮২৮ শংক ।

পাতনি ।

৬ মহাপুৰুষ গুৰু শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰ দেৱ ৰচিত অসমীয়া ভাষাৰ
হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান পুথি খনি লোপ হোৱাৰ সম্ভৱ দেখি মদ্র
জ্যেষ্ঠ শ্ৰীশ্ৰীগুৰু ঋষভ চন্দ্ৰ অধিকাৰ গোস্বামীয়ে এই পুথি খনি
প্ৰকাশ পৰিবলৈ আজ্ঞা কৰাত, এই পুথি প্ৰবন্ধে দিওৱা কৰি
পুৰণি সঁচি পতীয়া পুথি এখনি পই দল সত্ৰৰ শ্ৰীযুত তীৰ্থাশ্ব
গোস্বামীৰ দ্বাৰা সংশোধিত কৰাই প্ৰকাশ কৰিলো । এই পুথিত
মহা ধৰ্ম্মশালী হৰিশ্চন্দ্ৰ বাজাই ৰাজস্বয় যজ্ঞ কৰি ত্ৰিভুবনত যশস্তা
ৰাখে, শেষে বিশ্বামিত্ৰ ঋষিক সৰ্বস্ব দান কৰি ৰাজ্যতাগী
স্থানান্তৰী হৈ দক্ষিণাৰ অৰ্থে ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰত পুত্ৰ ভাৰ্য্যাক বিজী
কৰে । সব শেষত নিজেও চাণ্ডালৰ ঘৰত বিজী হৈ পুত্ৰ
স্বৰূপে কাল যাপন কৰি থাকে । ব্ৰাহ্মণক বিজী পুত্ৰ সৰ্প
দংশনত মৃত্যু হৈ পুনৰ কি স্বৰূপে জীৱন প্ৰাপ্ত হৈ তিনিও জনৰ
সঙ্গতি হয়, তাৰ অন্ত্য্যৰ্থা বিশেষ বৃত্তান্ত ইয়াত সুললিত
প্ৰয়াৰ চন্দেৱিণী আছে, এই পুথি পাঠে ধৰ্ম্ম গ্ৰাহী সকলে যে
চক্ৰপাণী পুৰুষ কিব তাৰ কোনো সন্দেহ নাই । হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান
পুথি খনিৰ সমান হৃদয় বিদীৰ্ণ হোৱা পুথি আৰু নাই ।
মহা ধৰ্ম্মাৱলম্বী সকলে এই পুথি পঢ়ি সদাৰ্থৰ ফল
অতি আবশ্যক ।

শ্ৰীকমল চন্দ্ৰ গোস্বামী ।

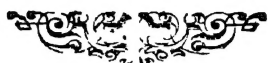
মহাপুৰুষ শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱ বৰ্চিত অসমীয়া ভাষাৰ হৰিশ্ৰী
উপাখ্যান পুথি খনি প্ৰকাশৰ নিমিত্তে সোণ্টুগ্ৰাম সত্ৰৰ শ্ৰী
শ্ৰীযুতঋষভ চক্ৰ অধিকাৰ গোস্বামীয়ে সম্পূৰ্ণ উৎসাহ দি আত্মা-
কৰাত নিজ ধৰ্ম ও ভাষা হিটৈতীয়ী শ্ৰীযুতকমল চক্ৰ গোস্বামীয়ে
আমাৰ দ্বাৰা সংশোধিত কৰাই এই পুথি খনি প্ৰকাশ কৰিছে
ই অতি সন্তোষৰ বিষয়। আমাৰ আসামৰ এনে পুৰণা
পুথিৰ প্ৰায় নাম লুপ্তাব লগাত পৰিল, তাৰ ফালে ভদ্ৰ বা
অসমীয়া সকলে পিঠি দি কেৱল বঙ্গভাষাৰ ভাটিয়লীয়া পুথি পঢ়ি
হে ভাল পোৱাহে হৈছে, এই হেতুকে এনে একোজন নিজ
কৰ্ম ও ভাষাৰ উন্নতি সাধনৰ লোক নোহোৱা হলে একে বাবেই
সৰ্বনাশ। এই কাৰণে শ্ৰীযুত কমল চক্ৰ গোস্বামীয়ে নিজৰ
অৰ্থ ব্যয় কৰি ধৰ্ম সৰ্বস্বীয় অজ্ঞাত পুথি বিলাক প্ৰকাশ কৰাত
ভৈৰৱক ~~এই~~ ^{এই} ~~সদাশয়~~ ^{সদাশয়} ধন্যবাদ নিদি থাকিব নোৱাৰি। ভবিষ্যত
প্ৰকাশকৰ এই দৰে উৎসাহ বঢ়াই ধৰ্ম্মানুৰাগী ও ভাষাৰ হিতাকাঁ
ঙক্ষী মহাত্মা সকলে একো খনি গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰাৰ্থনা হয়।
আক এই পুথি খনিৰ চানেকি প্ৰবন্ধে বিচাৰি এগনিৰ বাজে
অধিক পোৱা নহল পোৱা খনিৰো অৱস্থা বৰ ভাল নাছিল।
এই হেতু মহাবিজ্ঞ সদাশয় মহাত্মা সকলে কোনো ভুল-দোষণে
উপকাৰ মানিম। •দোষজ সকলে•দোষ পৰিত্যাগ কৰি
কৰাৰ প্ৰাৰ্থনা। কিমধিকং বিজ্ঞা পয়ামি।

শ্ৰীভীৰ্ঘনাথ সত্ৰাধি পতি গোস্বামী

খ'ল সত্ৰ, যোৰহাট

হৰিশ্চন্দ্র উপাখ্যান ।

শ্ৰীশ্ৰীকৃষ্ণায় নমো নমঃ ।

পদ ।

নমোনাৰায়ণ নিবন্তন জগজ্জীৱ ।
পুৰাণ পুৰুষ ঋষি কেশ সদাশিৱ ॥
দানৱ দলন দামোদৰ আদি দেৱ ।
দণ্ডৱতে পৰি কেশৱক কৰো সেৱ ॥ ১
কৃষ্ণ পাদ পদ্ম যুগ হৃদয়ত ধৰি ।
গুৰুৰ ঈৰ্ষণ মনে শিৰোগত কৰি ॥
শূৰ্কন্দেৱ পুৰাণৰ কথাতে প্ৰধান ।
পয়াৰে বচিবো হৰিশ্চন্দ্র উপাখ্যান ॥ ২
জয় জয় হৰিশ্চন্দ্র জুগুপ্তি তিলক ।
বাজ সূয় যজ্ঞ যজি ত্ৰিদশ দেৱক ॥
স্বৰ্গবীৰে স্বৰ্গে গৈলা সমস্ত নগৰে ।
কৃষ্ণৰ চৰণে পদ তণিলা শঙ্কৰে ॥ ৩

বিষ্ণু বৈষ্ণৱৰ কথা দুয়ো সমতুল ।
 শ্ৰৱণ কাৰ্ত্তনে কৰে পাপীক নিশ্চল ॥
 চাণ্ডাল পয়াস্তু কৰে সবাকৈ পাবিত্ৰ ।
 জানি নিবন্তৰে শুনা বৈষ্ণৱ চৰিত্ৰ ॥ ৪
 জৈমুনি বদতি শুনা ধন্থপাক্ষ বগ ।
 কোন কৰ্ম্ম কৰি হৰিশ্চন্দ্র গৈলা স্বৰ্গ ॥
 কি কাৰণে কদৰিলা বিশ্বামিত্ৰ ঋষি ।
 কহিযোক কথা মোত পৰম হৰিষি ॥ ৫
 পক্ষিগণ বদতি শুনিয়ে ঋষিদৰ ।
 পৃথিৱীতে সাৰোৱৰ অযোধ্যা নগৰ ॥
 সংসাৰত যত গুণ গণ অলঙ্কৃত ।
 সৰ্ব্বক্ষণে যৈত জনাৰ্দন উপাস্ত ॥ ৬
 নিশ্চিলা প্ৰবন্ধে বিধি পুৰি বিতোপন ।
 স্বৰ্গতো অধিক সুখী যাৰ প্ৰজাগুণ ॥
 নিধৰ্ম্ম শালী শিষ্ট বৈষ্ণৱ সকলে ।
 ঘৰে ঘৰে প্ৰত্যেকে অচলা লক্ষ্মী জলে ॥ ৭
 সেহি নগৰত ভৈলা হৰিশ্চন্দ্র ৰাজা ।
 পুত্ৰতো অধিক দশ গুণে পালে প্ৰজা ॥
 সমস্ত মহন্তক কামাৱন্ত স্বতঃস্ফুৰ্ত্ত
 বিষ্ণুৰ ভকত মহাধৰ্ম্ম আচৰন্ত ॥ ৮

অন্ন শস্ত্ৰ সমস্ত শাস্ত্ৰতো সুশিক্ষিত ।
 বুদ্ধি বৃহৎপতি নম্ৰ প্রতপে আদিত্য ॥
 কন্দৰ্প সদৃশ শেতে সুন্দৰ শৰীৰ ।
 সৰ্বগুণে সুগান্ধিত সাধৰ গম্ভীৰ ৯
 নাহিকে লোকৰ শোক যাহাৰ ৰাজ্যত ।
 নাহি মাৰি মৰক দুৰ্ভিক্ষ দুখ যত ॥
 নাহিকে সচল চোৰ ঘোৰ বিপ্লৱ ভয় ।
 অকালত নাহি কাৰো মৰণত ভয় । ১০
 ধন্য পথে খাপিলন্ত পৃথিবী মণ্ডল ॥
 ৰাৱ ৰান্ধী সম কিছু নাহি বলাবল ।
 মহাস্থখে প্রজায়েন বৈকুণ্ঠত বাসে ॥
 সুৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতাল ব্যাপিল যাৰ যশে ॥ ১১
 পৃথিবীৰ ৰাজ্য গণে যাক বলে নাতে ।
 কৰ দিয়া ৰাজ্য গণে ভূত্যৱতে খাটে ॥
 স্নান সাগৰক লাগি ভৈলা অধিকাৰ ।
 সাতোৰীপা পৃথিবীৰ লৱে কৰ ভাৰী ॥ ১২
 হীৰা মৰকত মনি মানিক অপাৰ ।
 পৰ্বত সমান দৌল বান্ধিলা ভাণ্ডাৰ ॥
 সুবৰ্ণ ৰজত যত তাক কোনে লেখে ।
 যেহি ভিত্তি চক্ষু চাহে বহুময় দেখে ॥ ১৩

লক্ষ কোটি শকটে শকটে ধন বহে ।
 ধনভৰে তল যাই অযোধ্যা নসহে ॥
 জগতৰ লক্ষ্মী সবে তৈল এক ঠাই ।
 শ্ৰীমন্ত হৰিশ্চন্দ্র ৰাজা ইন্দ্র পাই ॥ ১৪
 এক চত্ৰে ভুঞ্জে অকণ্টকা বসুন্ধৰি ।
 শৈব্যানামে তৈলা তান পৃথি পটেশ্বৰী ॥
 স্ত্ৰীৰত্ন মাজে লেখি গুণৱতী সতী ।
 ৰূপত পাৰ্বৱতী পতিৱ্ৰতা পুণ্ডৱতী ॥ ১৫
 পতিপ্ৰাণ পতিজ্ঞান পতিকেসে ধ্যান ।
 পতি ব্যতিৰেকৈ স্বপনতো নাহি আন ॥
 নৃপতিৰ প্ৰাণতো অধিক আতি স্নেহ ।
 যেম গোৰী শঙ্কৰে অভিন্ন তৈল দেহ ।
 স্বৰ্গত ক্ৰীড়ন্তে যেন শচী পুৰন্দৰ ।
 লক্ষ্মী সমম্মিতে যেন কেলি কেশৱ ॥
 সৈব্যা ভাৰ্য্যা সমে হৰিশ্চন্দ্র মহাৰথ ।
 পুৰিলন্ত নৃপতিৰ সবে মনোৰথ ॥ ১৭
 ৰোহিতাম্ব নামে তৈল তনয় ৰাজাৰ ।
 যেন পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰ শিশু শুকুমাৰ ॥
 সৰ্ব্ব হুলক্ষণ একো গুণে অহীন ।
 নিৰন্তৰ আছে নৃপতিৰ যন্ত চিত্ত ॥ ১৮

এহিমতে আনন্দতে কতোদিন গৈল
 যজ্ঞ কৰিবাক নৃপতিৰ মনভৈল ॥
 পুৰোহিত বশিষ্ঠক অনাইলা মতাই ।
 বোলন্ত মিনতি কৰি হৰিশ্চন্দ্র ৰাই ॥ ১৯
 তযু আশীৰ্বাদ স্তুত্ৰপ্ৰসাদে ভূজ্ঞোৰাজ ।
 ইন্দ্রতো অধিক দেখো আমাৰ সমাজ ॥
 উপাৰ্জিত ধনবত্ত যিসে বন্ধা হুই ।
 কৰায়োক মোক মহা যজ্ঞ ৰাজসুই ॥ ২০
 স্তূৰ্ণ বজত বত্ত যত ধন ধান ।
 কৰিয়ো সাম্ফুল ব্ৰাহ্মণক দিবো দান ॥
 তোমাৰ প্ৰসাদে যজ্ঞ সিজোক সম্প্ৰতি ।
 ইটো সূৰ্য্য বংশৰ তুমিসে শুক গতি ॥ ২১
 স্তনিবঙ্গে ঋষিৰাজে মাতিলন্ত পাছে ।
 যত লাটগ সম্ভাৰ গৃহতে সবে আছে ॥
 ত্ৰৈলোক্যত কোন কৰ্ম্ম তোমাৰ অসাধ্য ।
 সত্বেৰে অনায়ে বাচি ৰাজা এক লক্ষ ॥ ২২
 বশিষ্ঠে কহিলা যত যজ্ঞৰ বিধান ।
 হ'ক্ৰাৰ আনিলা ৰাজা লক্ষেক প্ৰমান ॥
 যেন যোগ্য আনি সমুচিত কৰ দিল ।
 হৰিশ্চন্দ্র মহাৰাজ যজ্ঞ-আবত্তিল ॥ ২৩

সমস্ত সম্ভাৰ মিলাহলন্ত মহাবাজ ।
 অসংখ্যাত ঋষিগণ মিলাইলা সমাজ ॥
 বশিষ্ঠে মন্ত্ৰ দিয়া আবন্তিলা পূজা ।
 ভাষায়ে কথিতে কশহস্ত ভৈলা বাজা ॥ ২৪
 প্রথমে বোলন্ত পুৰিযোক গণপতি ॥
 ৰাজ্যে বোদন্ত গুৰু কমল মুগ্ধতি ।
 পরম পুৰুষ ইৰি তাক এডি আগে ।
 কিনা গুণে গণেশক পণ্ডবাব লাগে ॥ ২৫
 জগত্ৰ নানা সংসাবল তাদে মূৰ্ত্তি ।
 বিষ্ণুক পূজিবে প্রথমতে দিবা বুল ॥
 বিষ্ণুত অপিনো দত্ত পুৰুষ বক্ষ দান ।
 বিষ্ণু বাতিবেকে দেৱ নভানোহো আন ॥ ২৬
 হৰি তুমি ভৈনে তুষ্টে হোম চৰাচৰ ।
 হেন বিষ্ণু এডি পূজিবোহো লক্ষোদৰ ॥
 কাচক যতনে যেন পৰিহৰি হাব্য ।
 শালগ্রাম মাটিত নটিক যেন গীৰা ॥ ২৭
 বশিষ্ঠ বদতি শুনা নৃপতি প্রধান ।
 গণেশক কিসক কৰোহো এতমান ॥
 পার্বতীৰ পুত্ৰ যত বিষ্ণুৰ ঈশ্বৰ ।
 তাহান ক্ৰোধত কায্য হৈব অখন্তৰ ॥ ২৮

নৃপতি বোলন্ত গুৰু নুবুলিবা মোক ।
 মাধৱক আৰাধিলে যেন লাগে হোক ॥
 বিপ্লৱ শঙ্কায়ে নুপূজিবো হৃষিকেশ ।
 ওকনিক ভয়ে কোনে মুণ্ডি আছে কেশ ॥ ২৯
 বাশিষ্ঠে লৈলন্ত আনো ঋষিত সন্মতি ।
 গণেশক এডি পূজিলন্ত লক্ষ্মী পতি ॥
 অনেক নৈবেদ্য এলী বস্তু উপহাৰে ।
 মাধৱক পূজলন্ত বিবিধ প্ৰকাৰে ॥ ৩০
 স্তাত নতি ভকতি কৰিলা বহু ভাৱে ।
 যাৱত শক্তি পূজিলন্ত কৃষ্ণ পাৰে ॥
 অনেক আৰ্জতি কৰি বহু বিমজ্জিল ।
 প্ৰণতি পূববকে আদিত্যক অঘ দিল ॥ ৩১
 বশিষ্ঠকো দিলা আনি দাক্ষণ্য অশেষ ।
 হযন্তী বথ দাস দাসী গ্ৰাম্য দেশ ॥
 অসংখ্যাত বথ, বথি গাৱে, অলঙ্কাৰ ।
 ভণ্ডাৰে ভণ্ডাৰে দিলা সূবৰ্ণ অগাৰ ॥ ৩২
 আনো পাঁচ গণ যত আসন্তু সমজে ।
 ভিয়ে ভঁৰে সাজকা অচলা মহাবাজে ॥
 দিলা পুষ্প, চন্দন বসন অলঙ্কাৰ ।
 'গাৱে গাৱে সূবৰ্ণৰ' একো শত ভাঁৰ ॥ ৩৩

হৰিশ্চন্দ্র উপাখ্যান ।

হৰিশ্চন্দ্র নৃপতিৰ ৰাজসূয় শুনি ।
অযোধ্যাক আসি সবে ভৰিলা ব্ৰাহ্মণী ॥
অশেষ সেৱকে দেই ভোজন সম্ভৃত ।
দধি মধু মোদক ভুঞ্জন্ত পঞ্চামৃত ॥ ৩৪
স্বত লাড়ু পৰমায় ভুঞ্জি গণ্ড গোল ।
ঘন ক্ষীৰ খাস্তে যেন পেট ভৈল ধোল ॥
তথাপি বোলন্ত মোক আৰু কিছু লাগে ।
উপছি পাত্ৰত থাকে তথাপিভো মাগে ॥ ৩৫
কতো পঞ্চামৃত খুজিলন্ত খাইবো বুলি ।
মুখত নযাই চাই প্ৰকে হাত তুলি ॥
বিধিক স্মৰি মৰ্ম্য কৰন্ত ব্ৰাহ্মণ ।
এড়িয়ো নোথন্ত যেন কৃপণৰ ধন ॥ ৩৬
খাহন্তে খাহন্তে কতো পাইলৈ গল মান ।
বন্ত আনি যাচন্ত নেদন্ত সমিধান ॥
থিয় দিয়া থাকৈ বাস্তি আসিবাক ভৰে ।
যেন মঠ ধৰি যোগী গণে ধ্যান কৰে ॥ ৩৭
এহিমতে ভুঞ্জন্তে ব্ৰাহ্মণ লক্ষ কোটি ।
মনত সন্তোষে পঞ্চামৃত নেই স্মৃতি ॥
অসংখ্যাত লোকে তাসম্ভাৰ ধৰে আল ।
প্ৰগৰ্ভো লাগিল ব্ৰাহ্ম ভোজন বঞ্চাল ॥ ৩৮

হৰিশ্চন্দ্র উপাখ্যান ।

নৃপতি বোলন্ত ঋষি মোৰ বোল কৰা ।
সমস্ত ভণ্ডাৰ দিলো নিয়া যত পাৰা ॥
শুনি দ্বিজগণে ভৈলা পবন সন্তোষ ।
ভণ্ডাৰ সোমায়া লগাইলন্ত লুৰি লোস ॥ ৩৯
একৈক ভণ্ডাৰে বহু লক্ষ কোটি মোন ।
আথে বেথে দাম কৰি চপাৰে ব্রাহ্মণ ॥
ওপৰত পৰি তাক মোৰ মোৰ বুলি ।
আপোন ইচ্ছায়ে ওপচান্ত জুলি ॥ ৪০
(বান্ধন্ত ভোকোন্দা কতো গুটি সুবৰ্ণৰ ।
মুকুটা মানিক মনি হীৰা বাখৰৰ ॥
বুঝা লৈয়া তথাপি কৰন্ত হাঁই ফুঁই ।
তাকোনিবে নপাৰিয়া জাস্ত কুজা হুই ॥ ৪১
মুণ্ডফুটে বুলিয়া পেলান্ত কতো বুঝা ।
নাকে খৰ উবাশ তানয় হুই কুজা ॥
হাবিধি কিনো মোৰ দৰিদ্ৰৰ চিন্ন ।
ৰাজসূয় যজ্ঞতল' গৈল শুজা ঋণ ॥ ৪২
বখত তুলিলা কতো আকোৱালী খৰি ।
গৃহৰ কৰন্ত বাজ কেহা জোকা কৰি ॥
তুলি লৈবে .নপাৰিয়া লৈয়ান্ত ঘসাই ।
শৰীৰৰ বজ্জ কাড়ি .ডোলাক লগাই ॥ ৪৩

হৰিশ্চন্দ্র উপাখ্যান ।

গোটে গোটে পেড়া কতো ধবন্ত সৱতি ।
আনে ওচৰক যাস্ত লাগে হতা ইতি ॥
দেশ উকি পুত্ৰ ভাতৃ গাৰ নাম কাটি ।
আলগাই নেস্ত পাছে সাতে পাঞ্চ বেটি ॥ ৭৪
সুবৰ্ণৰ কাৰি খুৰি আছে লক্ষ কোটি ।
তাক দেখি কতো ব্ৰাহ্মণৰ আতি মুতি ॥
জোট কৰি বান্ধে ওপৰৰ বস্ত্ৰ কাটি ।
দুই হাতে লৈ খাস্ত কান্ধত বতো আৰি ॥ ৪৫
তথাপি কবন্তে যাস্তে মনত বিকল ।
মোৰ কি নতৈল হস্তী গোট মান বল ॥
আজি লেয়া গেলো হস্তে ভণ্ডাৰ উলাশী ।
শতেক পুৰুষ স্মৃথে খাইলো হস্তে বসি ॥ ৪৬
কতো বিজগণে কঙ্কালত বস্ত্ৰ কাছি ।
কপে ওপছায়া মাথে লৈয়া যাস্ত পাছি ॥
আন্দোল কৰিয়া চলি যাস্ত বোঝা শিৰে ।
দলদোপ বসুমতি ব্ৰাহ্মণৰ ভীৰে ॥ ৪৭
জোতা জোতে আসন্ত দ্বিজ নিবন্তৰ ।
চিৰঞ্জীৱ হোক হৰিশ্চন্দ্র নৃপবৰ ॥
যাহাৰ যজ্ঞক ত্ৰৈলোক্যতো নাহি সৰি ।
অদ্বিজ তৈল দুখী ভিক্ষী দেশান্তৰি ॥ ৪৮

অন্ত্যধানে কোনে এনে ত্ৰাণগক দিব ।
 হৰিশ্চন্দ্ৰ সম দাতা নাহি সুপজিব ॥
 থাকিলা কিৰীটি যারে চন্দ্ৰ দিবাকৰ ।
 এহি কথা মতে সবে চলি যাস্তু ঘৰ ॥ ৪৯
 ৰাজ্যৰ সহস্ৰ কোটি ভণ্ডাৰ অনেক ।
 নপাৰিলে নিবে শত ভাগৰো ভাগেক ॥
 আনো যত প্ৰজা যজ্ঞ শালে আছে আসি ।
 দিলা বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ বহু ধন বাশি ॥ ৫০
 ৰাজসূয় যজ্ঞে তুষ্ট ভৈলা চৰাচৰ ।
 ত্ৰিদসে, সহিতে আনিগন্ত পুৰণ্ডৰ ॥
 স্বৰ্গতো বসিয়া সন্তোষ দেৱগণ ।
 ধন্যধন্য হৰিশ্চন্দ্ৰ সাক্ষফল জীৱন ॥ ৫১
 পাতালতো যশ বাখানন্তু দৈত্য নাগে ।
 কিনো মহা যজ্ঞ কৰিলন্তু মহা ভাগে ॥
 নভৈলন্তু নোপজিব চৈধ্য ভুবনত ।
 সাক্ষফল জন্মিল ৰাজ্য মাতৃৰ গৰ্ভত ॥ ৫২
 পক্ষিগণ বদতি জৈমুনি শুনিযোক ।
 যজ্ঞত নকৈল তুষ্ট নাহি হেন লোক ॥
 বিল্লিৰ ঈশ্বৰ একে গণেশত বাজে ।
 পূজা নেপাই গণপতি অধোমুখে লাজে ॥ ৫৩

থাক থাক কৈক যাইবি ৰাজা অহঙ্কাৰী
 আৰ মান সাধো বুলি মোচকুন্তু ডাৰি ।
 মান্য খণ্ডি মোক তই নোপুজিলি আগে ।
 তাৰ প্ৰতিফল দিবো নছাৰিবে লাগে ॥ ৫৪
 এহি গুণি গণেশৰ মনে স্মৃথ নাই ।
 পাছে পাছে ৰাজাৰ ফুৰন্ত চিত্ত চাই ॥
 নৃপতিও আপোনাৰ পুৰি মনোৰথ ।
 বিমুগ্ধ চিন্তিয়া স্মৃথে ৰহিলা ৰাজ্যত ॥ ৫৫
 শুনিয়োক সভাসদ যত নিবন্তৰ ।
 পৰমার্থ কথ্য মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ ॥
 হৰিশ্চন্দ্র চৰিত্ৰ শুনা অমুপাম ।
 পাপৰ নিৰ্ঘ্যান হোক বোলা ৰাম ৰাম ॥ ৫৬

—————:0:—————

ছবী ।

ধন্য পশ্চি গণে বোলে, শুনিয়ে জৈমুনি ঋষি,
 যেন কথা ভৈলা তাত পাছে ।
 অহিমতে হৰিশ্চন্দ্র, পুণিবা মণ্ডলে ইন্দ্র,
 মহাকৃত্য কৃত্য ছয়া আছে ॥
 কৃষ্ণৰ প্ৰসাদে নৃপ, ভুঞ্জিলন্ত সাতোদ্বীপ,
 ধৰ্ম্ম দেহা চুইলৈ হৰে পাপ ।

হেন নাহি একো নৰে, পাপত ফুচুৰ্ছা কৰে,

সাক্ষাতে প্রজাৰ মৱ বাপু ॥ ৫৭

লোকৰ একান্ত মতি, কৰন্ত ভকতি নাত,

বাজাৰেসে চিষ্টে হীত কাৰ্য্য ।

দেবতো মাগন্ত বৰ, হৰিশ্চন্দ্র নৰেশ্বৰ,

যুগে যুগে কৰন্তোক বাজ ॥

সব্যা পটেশ্বৰী যাৰ, ত্রীৰত্ন মাজে সাৰ,

যেন লক্ষ্মী কৃষ্ণৰ শুচৰ ।

শুণত যে হেন বিধি, যেহি বাঞ্চে সেহি সিদ্ধি,

ভোগে যেন দুতি পুণ্ডৰ ॥ ৫৮

এহিমতে অঘোখ্যাত, আছায়েবে নৰ নাথ,

দিনেক মন্ত্ৰীক আদেশিলা ।

সুগ মাৰিবাৰ কাজে, বাইবো বিজু বন মাজে,

আনা সৈন্য নকৰি গাফিলা ॥

বাজাঁৰ আদেশ পালি, উঠি মন্ত্ৰী গাৱ চালি,

হাক্কাৰি আনিলা সমৰাজ ।

অনন্তৰে নৰেশ্বৰ, হস্তে ধৰি ধনু শৰ,

যাত্ৰা কৰি আসিতৈলা বাজ ॥ ৫৯

আবোহিলা দিব্য বধ, ধৰিলা বনৰ পথ,

• • অলক্ষ নৃপতি সেন্দা কৰে ।

কতোহো চামবে খুলি, কতো খেত ছত্র তুলি,
মাথাৰ উপৰ কৰি ধৰে ॥

অসংখ্যাত সেনা গণে, অস্ত্র শস্ত্র তেতিহণে,
যোগান ধৰিয়া আগে পাছে ।

বাৰে নানা বাস্ত্র ভণ্ড, চতুৰ্দোলে ছত্ৰদণ্ড,
তুলি ধৰি সৈন্য গণ কাছে ॥ ৬০

অসংখ্য সহস্ৰ বথ, চলি যাই বাজ পথ,
ধ্বজ দণ্ড গগণ বিয়াপি ।

চতুৰঙ্গ সেনা কলে, যুৰি সবে জলে থলে,
চলে এক যুগ কৰি ব্যাপী ॥

লক্ষকোটি গজ বাজী, চলি যাই এক লাঙ্গি;
গজ ঘণ্টা শব্দ অশ্রুফাল ।

চিহ্নে অসংখ্য ঘোৰে, প্রচণ্ড প্রজাব গিৰে,
যনে যনে যাই ভূমি চাল ॥ ৬১ ॥

এহি মতে মহাবাজ, চলি বাস্ত্র বন-মাজ,
দোখলন্ত বিমঙ্গলে হেতু ।

সৰ্প আসি বাজ ভৈলা, দক্ষিণে শৃগাল গৈলা,
আগত পৰিলে ধূমকেতু ॥

কন্দে বাম কৰ উক, অনা বায়ু ভাগে তক,
পৰ্বত শিখৰ পৰে খসি ।

সদনে নির্ধাত পঠৈ, ঘনে ঘনে ভূমি লবৈ,
এক আকাশত দুই শশী ॥ ৬২ ॥)

দেখি মন্দ. অতিপ্রায়, মনত উৎসাহ নাই,
তথাপি বিপাকে নেই টানি ।

এহি মতে মহা ভাগ, অৰণ্যক পাইলা লাগ,
আদেশিলা মৃগ মাৰা হানী ॥

শুনি সবে সেনাগণে, পশি সেহি ঘোৰ বনে,
খেদি মাৰে হড়িণা বৰাহ ।

কতো কতো জাল পাতি, শাল দাঙ দিয়া আতি,
কতো কৰৈ অৰণ্যক দাহ ॥ ৬৩ ॥

নৃপতিয়ো বথ এড়ি, একতেজি ঘোড়ে চড়ি,
পশিলন্তু সেহিবন মাজ ।

হাতে ধৰি ধমুৰ্বান, দেখিলন্তু বিদ্যমান,
আগে উপসন্ন মৃগবাজ ॥

দেখি রাজা শেহি চেগে, শবে বিক্লিলন্তু বেগে,
সিয়ো অন্তৰিক্ষা মৃগবৰ ।

জীৱ তয়ে তেতিক্ষণে, বিজুলি চমকে যেন,
বায়ু বেগে দিলেক লব্বৰ ॥ ৬৭ ॥

ৰাজায়ো ঘোড়াত উঠি, পাছত দিলন্তু ছুতি,
খেদি যাই হাতে পাই পাই ;

যত বথ বাজী গজ, কেহু নপাইলেক লাগ,
একেশ্বৰে গৈলা মহাৰাই ॥

হৰিশ্চন্দ্র বাজ্যেশ্বৰ, যাস্ত য়েবে বহুদুৰ,
মনুষ্যৰ শুনিলো শব্দ ।

ঋণি ঋণি শুনি ধ্বনি, চাইলে রাজ! মনে গুণি,
ত্ৰীগুণে কৰে আৰ্ত্তনাদ ॥ ৬৫ ॥

কিবা মায়া বান্ধসৰ, কিবা দৈত্য দানৱৰ,
কিবা একো দেৱতাৰ চলে ।

যিহোক সিহোক ভাগে, তথাপি যাইবাক লাগে,
কোনে কৰে ত্ৰীক দুৰ্ব্বল ॥

সমস্তে পৃথিবী মোৰ, আত কোন খণ্ট চোৰ,
যমত ঘেলৱে আশি গাৱ ।

এহি বুলি মহাৰাই, স্নগ এড়ি যাস্ত খাই,
যথাতে শুনন্ত আৰ্ত্তবাৱ ॥ ৬৬

নমো নমো নাৰায়ণ, বিধিনি খণ্ড প্ৰভু,
ভকত জনক কৰা দায়া ।

হৰি পদ প্ৰসাদত, সিদ্ধি হোক অভিমত,
নাশ যাউক সংসাৰৰ মায়া ॥

কৃষ্ণৰ চৰণ সেবি, বচিলন্ত পদ ছৰী
কেশৱৰ কিঙ্কৰ শঙ্কৰে ।

শুনিয়োক নব লোক, কলিত সদগতি হোক,
হৰি হৰি শোলা নিৰন্তৰে ॥ ৬৭

—:0:—

পদ ।

পক্ষি গণ বদতি শুনियो মহামুনি ।
খেদি যান্ত ৰাজা য়েবে আৰ্ত্তনাদ শূনি ॥
সেহি বেলা মনে আলোচন্তু বিঘ্নিৰাজ ॥
পাইলো সন্ধি আবে মোৰ সিদ্ধ ভৈলকাজ ॥ ৬৮
তপে দিপ্য মান বিশ্বামত্ৰ মহা ঋষি ।
মহাবিছা সাধন্তু নিৰ্জ্জন বসে বসি ॥
ব্রহ্মৰো অসাধ্য ইটো বিছামনে গমি ।
ধৰিলন্তু মহাব্ৰত ক্ৰোধক নিয়মি ॥ ৬৯
সহিবে নপাৰি তাৰ তেজৰ প্ৰভাৱ ।
স্ত্ৰীকপে বিছাগণে কৰে আন্তৰাৱ ॥
নৰ্গণিসে খেদি যান্ত নৃপতি আবোধ ।
আৰ নিন্দা বানি শূনি উঠিগৈনা ক্ৰোধ । ৭০
মোক অপমান লগাই আছে চৰাচাৰ ।
এহি সময়তে আজি সাধো প্ৰতিকাৰ ॥
ঋষিৰ হাতত কৰো ৰাজ্যৰ উচ্ছেদ ।
ভেবেলুে খণ্ডিবে মোৰ হৃদয়ৰ খেদ ॥ ৭১

এহিমতে গুণি পাছে দেৱতা গণেশ ।
 নৃপতিৰ শৰীৰত ভৈলন্ত প্ৰবেশ ॥
 ৰাজাৰো ঊঠিলা আতি দশ গুণে কোপ ।
 ৰখত কৰন্তে যান্ত অনেক আতোপ ॥ ৭২
 মোহোৰ ৰাজ্যত কোনে চিন্তে অপকাৰ ।
 কোন পাপীৰ্ষতৰ আবে কত কতাই ঘাৰ ॥
 হুহিবাক লাগি কোনে বাগিনীক চান্দ্ৰ ।
 মৰিবাৰ ঔষধি গলত তুলি বান্ধে ॥ ৭৩
 হেন মন্দকৰ্ম্ম কৰে কোননো অধমে ।
 আমাক জোঙ্কাৱৈ আন্ধি মলচিল যমে ॥
 গডল কিসক ভুঞ্জে মৰিবাৰ লাই ।
 আজি ঘোৰ শৰে যমপুৰে দিবো ঠাই ॥ ৭৪
 স্ত্ৰীক দুৰ্ব্বল কৰে কোননো নিশ্বলে ।
 জ্বলন্ত বহ্নিক বান্ধে বস্ত্ৰৰ আঞ্চলে ॥
 খানিতেক বহ আজি ছেদকৰো শিৰ ।
 মোৰ ঘোৰ শৰে পীবে তপত ৰুধিৰ ॥ ৭৫
 অনেক গৰ্জ্জন্তে যান্ত ৰাজা মহাবলী ।
 স্তান বিন্ধ্যামিত্ৰ আতি ক্ৰোধ গৈলা জ্বলি ॥
 এড়িলন্ত যত মৌন ব্ৰতৰ বিধান ।
 চিত্ৰপাহ যত বহুত ভৈল অন্তৰ্জ্ঞান ॥ ৭৬

পাছে বিশ্বামিত্ৰক দেখিলা নৰনাথ ।
 দশন কামুষ্টি ঋষি বাক্যবন্ত মাথ ॥
 মহাক্ৰোধে জ্বলে দেহা যেন অগ্নি পঞ্চ ।
 আৰকত চক্ষুক ফুৰান্ত যেন গুৰু ॥ ৭৭
 শৰীৰৰ পৰাগোটে বহি যাই ঘৰ্ম্ম ।
 চাহান নজাই যেন কালান্তক যম ॥
 থাক থাক বুলি দিল আঙ্গুলি নিসান ।
 দেখি নৃপতিৰ ভৈল অন্তৰীক্ষ প্ৰাণ ॥ ৭৮
 আথে বেথে ঘোড়াৰ নামিল নৰোত্তম ।
 উঠ কঠু স্থাইল মুখতু নাহি পম ॥
 আছাৰিয়া পেলাইলা হাতৰ শৰ ধনু ।
 মহাভয়ে প্ৰবেশিল থিৰ নুহি তনু ॥ ৭৯
 কাম্পে হাত পাব সবে শৰীৰ তৰাসে ।
 যেন অশ্বত্থৰ পত্ৰ পছোৱা বতাসে ॥
 দগুৱতে পডি ৰাজা কৰন্ত কাতৰ ।
 নজানিয়া তোমাক বুলিলো অনুত্তৰ ॥ ৮০
 আৰ্হীনাদ শুনিলোহো স্ত্ৰীৰ বনত ।
 কোনেও হুৰ্বল কৰে মোহোৰ মনত ॥
 সিকাৰণে খেদি আইলো ধৰি শৰ চাপ ।
 দিয়োক অভয় ক্ষম্য কৰা ঋষি বাপ ॥ ৮১

এহিমতে গুণি পাছে দেৱতা গণেশ ।
 নৃপতিৰ শৰীৰত ভৈলন্ত প্ৰবেশ ॥
 ৰাজাৰো উঠিলা আতি দশ গুণে কোপ ।
 ৰখত কৰন্তে যান্ত অনেক আতোপ ॥ ৭২
 মোহোৰ ৰাজ্যত কোনে চিন্তে অপকাৰ ।
 কোন পাপীষ্টৰ আবে কত কতাই ঘাৰ ॥
 হুঁহিবাক লাগি কোনে বাগিনীক চান্দ্ৰৈ ।
 মৰিবাৰ ঔৰ্ধ্বাধি গলত তুলি বান্ধে ॥ ৭৩
 হেন মন্দকৰ্ম্ম কৰে কোননো অধমে ।
 আমাক জোন্ধাটৈ আশ্ৰি মলচিল যমে ॥
 গডল কিসক ভুঞ্জে মৰিবাৰ লাই ।
 আজি ঘোৰ শৰে যমপুৰে দিবো ঠাই ॥ ৭৪
 স্ত্ৰীক দুৰ্ব্বল কৰে কোননো নিশ্চলে ।
 জ্বলন্ত বাহুক বান্ধে বস্ত্ৰৰ আঞ্চলে ॥
 খানিতেক বহ আজি ছেদকৰো শিৰ ।
 মোৰ ঘোৰ শৰে গীবে তপত কধিৰ ॥ ৭৫
 অনেক গৰ্জ্জন্তে যান্ত ৰাজা মহাবলী ।
 স্তান বিন্ধ্যামিত্ৰ আতি ক্ৰোধ গৈলা জ্বলি ॥
 এড়িলন্ত যত মৌন ব্ৰতৰ বিধান ।
 চিত্ৰপাহ যত বদন্ত ভৈল অন্তৰ্দ্ধান ॥ ৭৬

পাছে বিশ্বামিত্রক দেখিলা নবনাথ ।
 দশন কামুষ্টি ঋষি বঙ্কায়ন্ত মাথ ॥
 মহাক্রোধে জ্বলে দেহা যেন অগ্নি পঞ্চ ।
 আবকত চক্ষুক ফুৰান্ত যেন গুণ্ডু ॥ ৭৭
 শৰীৰৰ পৰাগোটে বহি যাই ঘৰ্ম্ম ।
 চাহান নজাই যেন কালান্তক যম ॥
 থাক থাক বুলি দিল আঙ্গুলি নিসান ।
 দেখি নৃপতিৰ ভৈল অন্তৰীক্ষ প্রাণ ॥ ৭৮
 আথে বেথে ঘোড়াৰ নামিল নৰোত্তম ।
 উঠ কণ্ঠ স্ফুৰাইল মুখত নাহি পম ॥
 আছাৰিয়া পেলাইলা হাতৰ শৰ ধনু ।
 মহাভয়ে প্রবেশিল থিৰ নুহি তনু ॥ ৭৯
 কাম্পে হাত পাৰ সবে শৰীৰ তৰাসে ।
 যেন অশ্বথৰ পত্ৰ পছোৱা বতাসে ॥
 দগুৱতে পড়ি ৰাজা কৰন্ত কাতৰ ।
 নজানয়া তোমাক বুলিলো অনুত্তৰ ॥ ৮০
 আৰ্ত্তনাদ শুনিলোহো স্ত্রীৰ বনত ।
 কোনেবা দুৰ্বল কৰে মোহোৰ মনত ॥
 সিকাৰণে খেদি আইলো ধৰি শৰ চাপ ।
 দ্বিগুনক অভয় কমা কৰা ঋষি বাপ ॥ ৮১

ৰাজা ভৈলে এহিসে আমাৰ নিজ কাম ।
 শৰ ধনু ধৰি ধনু কৰিবো সংগ্রাম ॥
 দিব্য মহা দান বক্ষা কৰিবো প্রজাক ।
 এহিসে কাৰণে শ্রেষ্ঠ শ্রজিলা আমাক ॥ ৮২
 ঋষিয়ে বোলন্ত ৰাজা শুনियो অবোধ ।
 কোনে এবে কৰিলে বনত আবে যুদ্ধ ॥
 কাহাক ৰাখিলে ল'গে কাক দিবি দান ।
 জান যেবে অতি শীঘ্ৰে দেহ সমিধান ॥ ৮৩
 ৰাজা বোলে বুঢ়া ব্রাহ্মণক দিবোদান ।
 ভয়াতুব প্রাণীক কৰিবো গৰিতান ॥
 শত্রু সম্মিলিত্যে হাৰ কৰিবো সংগ্রাম ।
 স্বৰূপ কঠিলো ক্রোধ কৰা উপাখ্যাম ॥ ৮৪
 হেন শুনি বিশ্বামিত্ৰ দিলা সমিধান ।
 স্বৰূপত য়েবে ব্রাহ্মণক দেহ দান ॥
 মটতো ব্রাহ্মণ তেবে তোৰ চিনা জনা ।
 জান্তে মোক ৰাজসূইৰ দিয়োক দক্ষিণা ॥ ৮৫
 হেন শুনি নৃপতিৰ নামি আইল ধাতু ।
 ৰজমনে বোলন্ত বক্ষাৰ ভৈল হেতু ॥
 দানক মাগন্ত ঋষি আমাক ন শাপি ।
 এড়াইলো প্রমাদ উপজিলো পুনৰপি ॥ ৮৬

উলতিয়া স্বৰ্গ যেন পাইলা আনন্দত ।
 কড় যোৰে বিনারস্ত ঋষিৰ আগত ॥
 তোমাক দিলক পাইবো কত পুণ্যভাগে ।
 সহৰে বুলিয়ো মোত কিবা দান লাগে ॥ ৮৭
 কিবা বত্ৰ বজতৰ অলঙ্ক তণ্ডাৰ ।
 কিবা ৰাজদন্দ পাত লক্ষ্মী অলঙ্কাৰ ॥
 কিবা গজ বাজী আৰু অযোধ্যা নগৰ ।
 কিবা লাগে দেও অপোনাৰ কলৱৰ ॥ ৮৮
 আছে মহাশাস্তি সব্য! পূয়া পটেশ্বৰী ।
 বোহিতাস্ত পুত্ৰ মোৰ প্ৰাণ এডে শৰি ॥
 যদি ঋষি খোজা মোত* তাক দিবো দাম ।
 সুহি তেবে বোলাদিবো আপোনাৰ প্ৰাণ ॥ ৮৯
 পাইল হেন জানি কিছু নাহি আত শঙ্কা ।
 বিস্তৰ বোলন্ত আৰু কয়ো যত টুকা ॥
 যেহি মন বাঞ্ছা তাক খোজা বিশ্বামিত্ৰ ।
 নিস্তে নিস্তে দিবো তাক নাহি কিছু চিত্ৰ ॥ ৯০
 হেন শুনি বজ্জভৈলা ঋষিৰ মনত ।
 আউৰ কৈক বাশ ৰাজ মোহোৰ হাভত ॥
 অনন্তৰে নৃপতিক দিলা সমিধান ।
 যতেক বাচিলে তাক পাইলো হেন জান ॥ ৯১

কিন্তু বাত্ৰসূৰ্যৰ দক্ষিণা দিয়া আগে ।
 পাছে দান খোজি লৈবো মোক যিবা লাগে ॥
 প্ৰথমতে যজ্ঞৰ দক্ষিণা আছে খুজি ।
 যেন লাগে দিয়োক আপোন মন বুজি ॥ ৯২
 নৃপতি বোলন্ত দক্ষিণাক দিবো পাছে ।
 আগে দান লৈয়ো মনে যেন ইচ্ছা আছে ॥
 হেন শুনি ঋষিয়ে বোলন্ত তাল তাল ।
 যেবে দান দিবা মোক শুনা মহীপাল ॥ ৯৩
 সসাগৰা পৃথিবীৰ যত অধীকাৰ ।
 গজৰাজী প্ৰজা যত বহুৰ ভণ্ডাৰ ॥
 গ্ৰাম্য দেশ পৰ্বত ইত্যেক বনস্থলি ।
 সমস্তে দিয়োক মোক প্ৰতিজ্ঞা সাক্ষি ॥ ৯৪
 বিস্তৰ বাক্যত ৰাজা নাহি মোৰ কাজ ।
 পুত্ৰ ভাৰ্য্য সমন্নিতে তুমি মাত্ৰ ৰাজ ॥
 নোখোজোহো পুণ্যক থাকোক ভোৰ ভাগে ।
 আন যত সৰ্ব্বস্ব সকলে মোক লাগে ॥ ৯৫
 ধৰ্ম্ম পক্ষি গণে বোলে শুনিয়ো জৈমুনি ।
 কৰিলন্ত হান্স হৰিশ্চন্দ্রে হেন শুনি ॥
 সার্থক আৰ্জিলো ৰাজ্য তাৰ ধন ধান ।
 ক্ষুণ্ণি হেন ঋষিক স্বহস্তে দিবো দান ॥ ৯৬

অসাব সংসাৰ জ্ঞানী লোকে হেন কহে ।

যিবা দেই^০ যিবা খাই সেইমুত্ৰ বহে ॥

অথিৰ শৰীৰ ক্ষণিকতে হোৱে চম ।

ইসে সাৰোত্তৰ নিবন্তৰে দান পুণ্য ॥ ৯৭

কহি গৈল দিল্লিপ সগৰ ভগীৰথ ।

কহি গৈলা বলি আদি পৃথু মহাৰথ ॥

মই হেন নৃপতি কতেক তৈল ঠাই ।

অসাব পৃথিবী কাৰো লগত নযাই ॥ ৯৮

আপুনি কৰিবো আজি আক পৰিত্যাগ

মহাদান পুণ্য মৃত্যু তৈলে দেই লাগ ॥

এহি বুলি হাতে লৈয়া তিল কুল জল ।

দিলো ঋষি সসাগৰা পৃথিবী মণ্ডল ॥ ৯৯

একেবাৰে বোক্তা মোৰ যত অধিকাৰ ।

আজি ধৰি তৈল সবে সৰ্বস্ব ভোমাৰ ॥

হৰিষ বদনে স্বাজা বুলি এহি বাণী ।

ঋষি হাতত উৎসৰ্গিয়া দিলা পানী ॥ ১০০

বিশ্বামিত্ৰ বোলন্ত সমস্ত পাইলো দান ।

পৃথিবী অঁমাৰ তৈল গোথোজ প্ৰমাণ ॥

যেবে ভই অকপটে দিলি মহাৰাই ।

শুচি মোৰ ৰাজ্যৰ অশ্বত্ৰ লৈয়ো ঠাই ॥ ১০১

ভোক লাগ পাইলে মোত নখাটিবে প্রজা ।

কৈত শুন্নিয়াছ এক পাটে দুই বাজা ॥

আপোনাৰ পুত্ৰ পত্নী লৈয়া মহাবাজ ।

কেৱল শৰীৰে এতিক্ষণে হোৱা বাজ ॥ ১০২

নৃপতি বোলন্ত ঋষি যাউক নগৰ ।

ভূমি আজি ভৈলা অভিনৱ নৰেশ্বৰ ॥

শিৱত ধৰিবো আজি তোমাৰ আদেশ ।

পুত্ৰ ভাৰ্য্যা সহিতে ত্যজিবো আজি দেশ ॥ ১০৩

এহি হোঁক বুলি ঋষি চালিলন্ত গাৱ ।

পাচত নৃপতি চলিযাস্ত ভূমি পৱ ॥

শুছিল প্রভাপ বাজা শ্ৰীভৈল হীন ।

বাঘৰ আগত যেন শঙ্কিত হ'ড়িন ॥ ১০৪

কতোক্ষণে আসি অৰণ্যৰ ভৈলা বাজ ।

নৃপতিক দেখি লাগ লৈলা সামবাজ ॥

চতুৰ্ভিতি বেড়ি আসি ধৰিলা যোগান ।

সবাকো মাতিয়া বাজা দিলা সমিধান ॥ ১০৫

আজি ধৰি আমাৰ নাহিকে অধিকাৰ ।

ত্যজিয়া ঋষিক দিলো যত নাজ্য ভাৰ ॥

ঋষিত কৰিয়ো সেৱা মোত এড়ি আশ ।

ৰাজ্যক চাডিয়া আজি কৰিবো প্ৰবাণ ॥ ১০৬

কষ্ট যেন তৈল। মোক নপাৰিবা গানি ।
 সৰ্বস্বৰূপে থাকিবা ঋষিৰ আশ্রয় পানি ॥
 বোহিভান্স পুত্র মই সদা পটেশ্বৰী ।
 এহি তিনি জনে আজি তৈলো দেশান্তৰী ॥ ১০৬
 শুনিয়েক পুণ্যকথা যত সভাসদ ।
 একতিলে দেখা কেন তৈল রাজ পদ ॥
 পৰম চঞ্চল খন জন সবে জানি ।
 আৰ আশা এডি ডাকি বোল। বাম বাণী ॥ ১০৭

—: () —

झुलबी

এতেক বচন, শুনায়া সেনাক,
নিশবদ তৈল বাজা ।
হেন অখল্লব, কথা শুনি সবে,
ভবধ তৈলন্ত প্রজা ।
(আক্লাণ-চরগ, মাঠাঙ পবিল,
মুখব মাড হবিল ।
মহাশোকশেল, ছিয়াত পবিল,
খিলয়ে যেন মবিল ॥ ১০৮)
হবি হবি বিধি, কিহত কি তৈল,
হাসিতে হবাইল বাজ ।

নৃপতিক চাই, কৰৈ হাহাকাৰ,
কিনু নিদাকণ কাজ ॥

অনেক পুষ্ক, তোমার সেবক,
তুমিসি আমাক দেব ।

কোন সতে আত্ম, স্তোমাক তেজিয়া,
 ঋষিত কৰিবে সেৱ " ১০২

পুত্রো অধিক, দশ গুণ করি,
পানিলা ভূমি আমাক ।

একোকালে নহু, শুনো প্রাণ প্রভু,
জোমাৰ নিষ্ঠুর বাক ॥

কি কারণে তুমি, কিবা মার বাপ,
হেন নগু জাটনৈ লোকে ॥

তুমি অবিহনে, কিকবে জীবনে,
কাটিন্দ প্রজাসবে শোকে ॥ ১১০

কৈবৰ্ণকা আসি, শৰিলেক ইটো,
বিশ্বামিত্র ধুমকেতু ।

ইহেনা রাজ্যত, সুখদে বঞ্চিতবে,
নপাইলো ইহাৰা হেতু ॥

কলবাসী ঝাৰি, বাজা তৈল আগি,
এড়ি যত ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম ।

কেনমতে ইটো, পালিবেক ৰাজ্য,

প্ৰজাৰ নেজানে স্বৰ্গ ॥ ১১১

ভিলৰ কুশৰ, ব্ৰাহ্মণ ইহাৰ,

ৰাজ্যত কমন ফলে ।

খাই বিধ্বং সিবে, একোকে নেজানে,

বানৰৰ নাড়ীকল ॥

স্বভাৱে কৃপণ, নেদয় নেখায়,

দ্বিজাগণ ধন সঞ্চা ।

ভোজনীতে সবে, ৰাজ্য ভান্ধিবেক,

আছোক পালি প্ৰপঞ্চা ॥ ১১২

ৰাজ্য চৰ্চা যত, পড়ি থাকিবেক,

ব্ৰাহ্মৰ হুইবে দেয়ান ।

ইহাৰ নিমিত্তে, দিবাক নপাইব,

আন ব্ৰাহ্মণক দান ॥

অগ্নত সম্ভাৰ, নহিবেক ইটো,

ভস্ম কৰিবেক শাপে ।

হেনয় আক্ৰোষি, ঋষিৰ ৰাজ্যত,

বঞ্চিত কাহাৰ বাপে ॥ ১১৩

হৰি হৰি হৰি, চন্দ্ৰ মহাৰাজ,

কৰিলা কোন বিপত্তি ।

চিত্ত দৃঢ় ধৰি, অধোমুখ কৰি,
 ছুৱাৰ আসি পাইলন্ত ॥
 অস্ত্বেষ পুৰত, তৈলন্ত প্ৰবেশ,
 একেশ্বৰে নৰ দেৱ ।
 সৈধ্যা পটেশ্বৰী, স্বামীক দেখিয়া,
 শপটে কৰিলা সেৱ ॥ ১১৯
 নৃপতি বোলন্ত, শুনা মহদই,
 যেন ছুৱা আছে কাজ ।
 বিশ্বামিত্ৰ ঋষি, মোত খুজিলন্ত,
 দান দিলো সামৰাজ ॥
 তুমি আমি পুত্ৰ, ৰোহিতাশ্ব বাজে,
 লৈলা যত ধন ধান ।
 দেশত থাকিবে, আমাক নেদন্ত,
 যাইবে লাগে অন্ত স্থান । ১২০
 কোপে কম সম, বিশ্বামিত্ৰ ঋষি,
 দ্বাৰত আচন্ত বই ।
 হৈব আখ্যন্তৰ, ওলোৱা সহৰ,
 কুমৰক কোলে লই ॥
 যিহে নিপ্ত
 যিহে মোত চিত্ত, এড়া সবেবিত্ত,
 বস্ত্ৰলোৱা এক স্থানি ।

ঋষিৰ হাতত, ভালে ভালে আজি
 এড়াই যাওঁ তিনি প্ৰাণী ॥ ১২১
 নমো হৰি পদ, পঙ্কজ যুগল,
 দণ্ডবতে শিবে পৰি ।
 কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে, ভণিলা শঙ্কৰে,
 বিচিত্ৰ পদ ছলৰী ॥
 শুনা সৰ্বব্ৰজন, আমাৰ বচন,
 চিত্ৰ সাৱধান কৰি ।
 পাপ হোক ক্ষয়, পুণ্যৰ উদয়,
 ডাকি বোলা হৰি হৰি ॥ ১২২

পদ ।

ধৰ্ম্ম পক্ষিগণে বোলে শুনিয়ো জৈমুনি ।
 নৃপতিৰ হেন বাক্য সব্য আছে শুনি ॥
 ৰাজ্যক বোলন্ত প্ৰভো কৰ্ণীলাহা ভাল ।
 ইটো ৰাজ্য সুখলৈয়া জীবা কত কাল ! ১২৩
 অথৰ সংসাৰ আজি কালি যাইবো মাৰ ।
 কাৰ ধন-জন পৰিবাৰ বহুক্ষৰি ॥
 বিশেষ পাত্ৰক দিলা আনন্দ আমাৰ ।
 'দেবতা পিতৃব সৰ্ব' শুজিলাহা ধৰি ॥ ১২৪

এহি বুলি পুরুষ মাতন্ত দেবী হাসি ।
 বাপ কোঁকড়া মাঝে কোঁকড়া চাপ আসি ॥
 হৈল কক্ষ ভৈল তোক স্বীরাও কেন কুৰি ।
 পাথ বরিষত বাপ ভৈল দেশাসুৰি ॥ ১২৫
 এহি বুলি রাজভৈলা পুত্র কোলে করি ।
 দিব্য বত্তময় শস্ত্রবক্ষ পরিহরি ॥
 যত ধন বিত্তক কবিলা পরিহার ।
 চলসবরি পরিত্যাগ রাজ অলঙ্কার ॥ ১২৬
 হেন দেখি অস্তেশ পুৰব যত নাড়ী ।
 শৌক শৌলে দহে চিত্ত ধৰিতে নপারি ॥
 মহাদৈক বেৰি সবে করে আৰ্ত্তবাব ।
 আমাক অনাথ কুৰি কৈক যোরা মার ॥ ১২৭
 পৃথিবীত পৰি কেহ পড়ে লোভা লোভি ।
 কেহ হৃদয়ত দুই হাতে হানে মূঠি ॥
 কোন সতে আমাক স্নানক দিলা দান ।
 তুমি অবিহনে কেনে ধরিবোহে! প্রাণ ॥ ১২৮
 সাত্তো পৃণিবার রাজা তান পটেশ্বরী ।
 কোননো বিপাকে আই ভৈলা দেশাসুৰি ॥
 বেঙ্গাই বাক নপাইলো, ভাঙ্গিল জরাজহত ।
 ৪৫৫ ছকি হবি কিনিবো বসি, লেখিলা, ললিত ॥ ১২৯

স্মৃথে স্মৃতি থাক। মায় বন্ধৰ সয্যাড ।
 কতো নাড়ী গণে আসি যাস্তে ভৰি হাত ॥
 কতোহো চামবে খৰি ঢোলে প্ৰতি নিড় ।
 আজি কেনে নিদ্ৰাষাই কেৱল ভূমিত ॥ ১৩০
 খোজ পাক সাত যাস্তে বিয়াই যাৰ পাৱ ।
 মহা দীৰ্ঘ পঠত চলিবা কেনে মায় ॥
 কেনমতে একলে বাজাব খৰা আল ।
 কোনে তুলিবেক মায় তোমাৰ চৱাল ॥ ১৩১
 এহি বুলি মহাশোকে কান্দে নাৰীগণ ।
 সবাকো বুলিলা সৈব্যা প্ৰবোধ বচন ॥
 ইসৰ জঞ্জাল আবে নপাতা আমাক ।
 কোনে বধিবাক পাৰে বিধি লিখিতাক ॥ ১৩২
 ভুক্তিত লোহো ৰাজ্য গোসাঞী দিলা যত কাল ।
 কাহাৰ নকৰো দোষ আমাৰ কপাল ॥
 মোক যেবে দয়া আছে শুনা নাৰী গণ ।
 উৰটিয়া যোৱা সৰে এড়িয়া জন্দিন ॥ ১৩৩
 ঝুলটা ঝুলটা বুলি প্ৰবোধিয়া যাস্ত ।
 তথাপি কান্দিয়া যাস্ত নিদিয়া সিখাস্ত ॥
 এহিমতে সাত দুৱাৰৰ তৈলা ৰাজ ।
 তেৰকৰি চাই দেখিলন্ত কুখিৰাজ ॥ ১৩৪

কৈক যান পান্ধী বুলি উঠিগৈলা বাগ্ন ।
 দণ্ডধৰি লৰাৰিয়া ভেটিলন্ত আগ ॥
 কোবাইবে লাগিলা আতি দশন কামুৰি ।
 ছৰৰ চাপৰ কাকো দেখ্ত ঝাপ শুৰি ॥ ১৩৫
 মৰণক ভয়ে নাৰীগণ নিবন্তৰে ।
 উলতিয়া লৰাৰিয়া পশিলন্ত ঘৰে ॥
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে ৰাজা ঋষিক প্ৰণামি ।
 বোলন্ত থাকিবা হেৰা চলিয়ান্ত আমি ॥ ১৩৬
 এহি বুলি নৃপতি চিত্তক দুৰকৰি ।
 চলি যান্ত হৰিষে সৈব্যাক আগ কৰি ॥ ৫
 কিঞ্চিতেক নাহি কয় কপট বিষন্ন ।
 দুই হস্তকো দেখি আতি প্ৰসন্ন বদন ॥ ১৩৭
 কতো দূৰ যান্তে ঋষি ভেটিলন্ত আগ ।
 জানিলো নৃপতি তোক তই যেন লাগ ॥
 অমূল্য ঘতেক ধন তোৰ অলঙ্কাৰ ।
 গাৱত লৈয়াস মোৰ অৰ্দ্ধেক তণ্ডাৰ ॥ ১৩৮
 অনেক টকাৰ বস্ত্ৰ শৰীৰতে যাই ।
 কিবা দিলি নুবুজিলো তোৰ অভিপ্ৰাই ॥
 নৃপতি বোলন্ত কষ্ট নকৰিবা আত ।
 মনুত নভৈল লৰি আসিলো হঠাত ॥ ১৩৯

লযোক বুলিয়া রাজা দেখ্ত আগবাঢ়ি ।
 তথাপিভো ক্ৰোধত আপোনি লন্ত কাঢ়ি ॥
 পৰম আক্ৰোষি ঋষি অল্প ক্ষমা নাই ।
 বাকলি পিন্ধায়া বস্ত্র লৈলা শোলোকাই ॥ ১৪০
 দেখি সৈব্যা আপোনি কাড়ন্ত অলঙ্কাৰ ।
 দেখিয়া ক্রন্দন কৰে অবোধ কুমাৰ ॥
 দেখি ঋষি খঞ্জে খেদি গৈলা আগবাঢ়ি ।
 ভূমিত পেলাই অলঙ্কাৰ লৈলা কাঢ়ি ॥ ১৪১
 আই বাপ বুলি পাৰে কুমৰে আতাস ।
 বিপৰীত দেখি সৰ্বজন মন ত্রাস ॥
 নমাত্তি আচন্ত চাই রাজা মহাদই ।
 আপোন ইচ্ছায়ে ঋষি গৈলা কাড়িলই । ১৪২
 পটেশ্বৰী মাতন্ত পুত্রক কোলে ধৰি ।
 উঠ উঠ পুতাই ক্রন্দন পৰি হৰি ॥
 দেশান্তৰি তৈলে কি কৰিব অলঙ্কাৰ ।
 গৌৰোৰসে দুখে দুখ ভৈলেক আমাৰ ॥ ১৪৩
 এহি বুলি লৰিগৈলা কুমৰক লই ।
 হৰিশ্চন্দ্র পাচত আগত মহাদই ॥
 ভাৰ্যাসমে বহুদূৰ বাস্তে মহাবাই ॥
 বহুবহু বুলি ঋষি টাঙ্গিলু৷ দুলাই ॥ ১৪৪

লরড়ন্তে আগতেটি আগে তৈল ঠির ।
 দেখি নৃপতিৰ অন্তরীক্ষ তৈল জীৱ ॥
 দক্ষিণা নেদিয়া মোক কৈক লাগি যাশ ।
 যিবা কিছু দিলি গৈল দানত আপাস ॥ ১৪৫
 ঋষিক মাতন্তু ৰাজ্য কৰ যোড় কৰি ।
 দিলো যত ধন অকণ্টকা বসুন্ধৰি ॥
 কেবল শৰীৰ মাত্ৰ ৰহি আছে তিনি ।
 দক্ষিণাৰ নিমিত্তে আমাক লোৱা কিনি ॥ ১৪৬
 শূনি ঋষি বুলি লন্ত তেবে মোৰ ভাল ।
 পটেশ্বৰী ধৰিবেক ছৱালৰ আল ॥
 ভই বসি খানি তোক নিলে মোক আছে ।
 কিবাদিবি দক্ষিণা নৃপতি বোল যাস্তে ॥ ১৪৭
 আগেদেও বুলি যিবা পাছে নেদে দান ।
 দুৰ্য্যোৰ বোৱৰ নৰকত তাৰ খান ॥
 পতি স্বহা ব্ৰহ্মস্ব কৰিবে সৰ্বনাশ ।
 দিয়োক দক্ষিণা ৰাজ্য হুয়োক উদাস ॥ ১৪৮
 নৃপতি বোলন্ত ঋষি হুয়োক প্ৰসন্ন ।
 সম্প্ৰতি আমাত কিছু নাই আন ধন ॥
 কতোদিবসক লাগি দিয়োক মেলানি ।
 যেন-স্তেন প্ৰকাৰে দক্ষিণা দেও আনি ॥ ১৪৯

বিখ্যামিত্রে বোলন্ত স্বৰূপ কহ বাণী ।
 কত দিনে অশ্বাৰ দক্ষিণা দিবি স্থানি ॥
 মোক ভাণ্ডি এড়াই যাইবে কোন বাপে ।
 একতিলে ভস্ম কৰিবোহো চণ্ড শাপে ॥ ১৫০
 নৃপতি বোলন্ত ঋষি হুয়ো উপশান্তি ।
 বিস্তৰ নোবোলো মাসেকত দিবো খাণ্ডি ॥
 তথাপি দিবাক নপাবোহো দক্ষিণাক ।
 তেবে যেন যুৱাই ঋষি কাৰব্য আমাক ॥ ১৫১
 ঋষিয়ে বোলন্ত চলা শুভক্ষণ বেলা ।
 মোহোৰ দক্ষিণা ৰাজা নকৰিবা হেলা ॥
 পুত্ৰ ভাৰ্য্যা সহিতে বাউক অপ্রমাদে ।
 চিৰঞ্জীৱ হৰিশ্চন্দ্র মোৰ অনীৰ্ব্বদে ॥ ১৫২
 তোৰ যত শত্ৰু নিবন্তবে হোক ক্ষয় ।
 পথতো লুহিবে সিংহ ব্যাঘ্ৰ সৰ্প ভয় ॥
 যায়েক কুশলে একো নোহোক বিপাক ।
 যেন নপাসবস আমাৰ দক্ষিণাক ॥ ১৫৩
 হেন শুনি হৰিশ্চন্দ্র এহি হোক হুলি ।
 প্রদক্ষিণে ঋষিৰ পাৱৰ লৈলা ধূলি ॥
 ধৈৰ্য্যক আলম্বি 'একোভিত্তিক' নটাই ।
 কৃষ্ণক-সুমৰি চৰিত্তান্ত 'মহাৰাই' ॥ ১৫৪

নাহিকে সহায় লগে ভাৰ্য্যা পুত্ৰ মাত্ৰ ।
 বাকলী বসন অলঙ্কাৰ জল পাত্ৰ ॥
 আজি খাইবে নাই ভৈলা ভিক্ষুকৰ বেষ ।
 এহিমতে মহা দুখ লভিল বিশেষ ॥ ১৫৫
 স্বামীৰ পাছত সৈব্যা শাস্তী চলিযাস্ত ।
 শিশু কাল হস্তে নতু গৃহৰ বজাস্ত ॥
 নয়ন পুস্তলি যেন স্নকোমল কাই ।
 প্ৰত্যেক ভৰিত ফুটি কধিৰ বজাই ॥ ১৫৬
 কতোদূৰ যাস্তে ভৈলা পীষমে বিকল ।
 শৰীৰ ঢাকিয়া বহি যায় ঘৰ্শ্জল ॥
 তৰ তৰি শুখাই আঁত বদন মণ্ডল ।
 শিশিৰ লাগিয়া যেন সঙ্কোচ কমল ॥ ১৫৭
 আগক নচলে আউৰ স্নকোমল পাৱ ।
 পথ ভ্ৰমে পীড়িলেক মুখে নাসে ৰাৱ ॥
 ৰাজ্যক বোলন্ত প্ৰভো কহিয়ো প্ৰমাণ ।
 আউৰ কত বেলি পাইবো ৰহিবাক্ষি স্থান ॥ ১৫৮
 হেন শুনি হৰিশ্চন্দ্ৰ ভৈলা অধোমুখ ।
 হায় বিধি দুখৰ উপৰি দিলা দুখ ॥
 পতুলীৰ বাজ নতু হস্তে সোধে কথা ।
 নজানো তুইবেক আক কমন অৱস্থা ॥ ১৫৯

লোতক বহিছে অন্তৰ্গতে দহে চিত্ত ।
 পটেশ্বৰী আকলিল স্বামীৰ ইঙ্গিত ॥
 চলিয়ো নৃপতি যাঁইবাক পাৰো আশি ।
 বজ্জেসে পুচিলো চলিবাক পাৰো স্বামী ॥ ১৬০
 নৃপতি বোলন্ত ধীৰে আইস প্রাণেশ্বৰী ।
 নগৈলে আসিবে খেদি ঋষি কোপ কৰি ॥
 যেনে তেনে নগৰৰ বাজ হওঁ গই ।
 বঞ্ছিবো বজনী আজি এক থানে বই ॥ ১৬১

—:0:—

ছবী ।

এহি বুলি হৰিশ্চন্দ্র, ভাৰ্য্যা পুত্র সমন্বিতে,
 অযোধ্যা পুৰৰ ভৈল বাজ ।
 হেন দেখি নবনাৰী, ছৱাল পৰ্য্যন্তে আসি,
 ৰাজ্যক বেঢ়িলে সবে ৰাজ ॥
 হা প্রভু কৈক যাহ, অযোধ্যাৰ নিজ নাহা,
 ভকত জনক তুমি এড়ি ।
 আবে, প্রাণ দানদিয়া, আমাক লগত নিয়া,
 এহি বুলি পাঠৈ সবে গেড়ি ॥ ১৬২
 তুমি জীৱ তুমি প্রাণ, তুমি বিনে নাহি আন,
 তুমিলে পৰম ইষ্টদেৱ ।

স্বপোনে সচেতে আমি, তোমাকেসে দেখো স্বামী,
একচিত মনে কবো সের ॥

হেন রাজা আবে এড়ি, কোন সাত্তে চিত্ত ধরি,
প্রভো দেব কৈক লাগি যাহা ।

তুমি এড়ি গলে আমি, মরিলোহো হেন জানি,
নেত্র বলাই পাচে নেদেখাহা ॥ ১৬৩

বহিয়োক মহারাই, খানিতেক থাকো চাই,
জুবাওঁ আমার জীর প্রাণ ।

দেখন্তে পবম সুখ, তোমার কমল মুখ,
নেত্র ভরি সবে কবো পান ॥

কৈসানি দেখিবো আঁর, ইটো চন্দ্র বদনক,
এহি মানে পরিচ্ছেদ ভৈলা ।

হরি হরি দৈব বিধি, স্বপনর যেন মিধি,
তিলকতে সবে নাশ গৈলা ॥ ১৬৪

কৈকগৈলা ছত্রদণ্ড, কৈকগৈলা বাস্তভণ্ড,
কৈকগৈলা প্রচণ্ড প্রতাপ ।

অপার সাগর যেন, সুখাই নিশবদ ভৈলা,
হরি হরি হবিচ্চন্দ্র বাপ ॥

পৃথিবীর রাজা যাক, বুলনীর বোলা যাক,
আগে পাছে বেড়ি চলি যাই ।

অতি শিশু কাল হস্তে, মহাশাস্ত্ৰী পটেশ্বৰী,
তান ভৈলা বালক সহাই ॥ ১৬৫

পয়াণ কালত আসি, অসংখ্য পদাতি ঝাকে,
চতুৰ্ভিতি বেড়ি চলি যাই ।

শুবৰ্ণৰ বথ চয়, শুবৰ্ণ পাথৰি হয়,
চলে যত সীমা সংখ্যা নাই ॥

অনেক সৈয়ক সবে, আগত যোগান ধৰে,
প্ৰমত্ত হস্তীৰ কন্ধে উঠি ।

সপ্ত পৃথিৱীৰ পতি, চলিয়ান্ত ভূমি গতি,
দেখি কেনে প্ৰাণ নয়াই ফুটি ॥ ১৬৬

দিব্য বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ, শুবৰ্ণ ভূঙ্গাৰ যাৰ,
লক্ষ লক্ষ লগে যাই চলি ।

সিটো নৃপতিৰ তৈল, কৰুণাৰ কমণ্ডলু,
পৰিধান গছৰ বাকলী ॥

অমূল্য বতন সাৰ, অক্ষয় তণ্ডাৰ যাৰ,
দুখী ভিক্ষু খাই বলে যোগে ।

সিটো মহা মানি ৰাই, ভৈল ভিক্ষাহাৰী প্ৰাই,
আজি খাইবে হেন নাহি লাগে ॥ ১৬৭

চন্দ্ৰ যেন জ্বলৈ মুখ, পদ্ম যেন নেত্ৰ যুগ,
উন্নত নাসিকা জ্বৰ ধনু ।

দশন িস্তি, হান্ধ চন্দ্রমাৰ কান্ধি,

৭ শুকুমাৰ তনু ॥

আজি লাগি মাটি ধূলি, নজানিব ৰাজ্যবুলি,

দেহা হব্বে মলিন কুব্বেশ ।

নিভে ভিক্ষা কৰি আনি, আবে জীবা তিনি প্ৰাণী,

কোনে বিধি দিলে হেন ক্লেশ ॥ ১৬৮

হা মৱ মহাদই, চন্দ্রে সূৰ্য্যে নেদেখয়,

তোৰ মুখ কমল কচিৰ ।

স্বৰ্ণ প্ৰতিমা সম, জ্বলৈ দেহা নিকপণ,

গজ গতি গমন গন্তীৰ ॥

বত্ৰব অলকা পাতি, যাৰ আঙ্গুলীৰ কান্ধি,

মুখ চন্দ্র বিজুলী প্ৰকাশ ।

যাক চন্দ্র সূৰ্য্য দেৱ, নেদেখন্ত একো কালে,

হেন মাৱ ভৈলন্ত উদাস ॥ ১৬৯

এখনে স্খাইল মুখ, কিমতে সহিবো দুখ,

দুৰ্ঘোৰ দুঃসহ পথ ভ্ৰম ।

শৰীৰ আসিল ঘামি, দেখি কেনে জীওঁ আমি,

নুভৈল আমাৰ কেনে যম ॥

মহা পতিব্ৰতা শাস্তী, ভূমি পাৱে চলি যান্ধি,

ভাহাক দেখিয়া সৰ্বলোকে ।

সমস্তে মৰ্য্যদা গৈল, হেনসে বিপত্তি ভৈল,

শৰীৰ দগধ কৰি শোকে ॥ ১৭০

হৰি হৰি বোহিষ্ঠাশ্ব, পাঞ্চ বৃষিতে বাপ,

বঞ্চিলেক অযোধ্যাৰ ভোগে ।

কিবা পাপ আছ কৰি, হেন চুখী দেশান্তৰী,

ভৈলি তই কোন দৈব যোগে ॥

দুখ পীয়া লাড়ু আনি, পথে দিব কোনে আনি,

ক্ষুধাত নপাইবে অন্ন পান ।

হৰিশ্চন্দ্র শৈব্যা শাস্তী, তেৰে দুখ দেখি আতি,

জানিলোহো সঙ্কলীবে প্রাণ ॥ ১৭১

বহ বহ মহাৰাই, তুমি বিনা প্রাণ যাই,

হেন জানা সবে আমি মৰা ।

বচনে আশ্বাস বুলি, খণ্ডায়োক গুণ গালি,

হৃদয়ৰ শৰক উদ্ধাৰা ॥

এহি বুলি বাট ভেঙি, পাইব সবে লোটালুটি,

নৃপতিক যাইবাক নেদই ।

প্রজাব সন্তাপ দেখি, চল চল কৰে আখি,

বহিলন্ত বাজা মহাদই ॥ ১৭২

লোকৰ কাৰুণ্য বাণী, শুনি মৰ্য্য জানিলেক,

অন্তগতে দহে শৰীৰক ।

ধৰিবে নোৱাৰি চিত্ত, ভৈলা ৰাজ্য বিমোহিত,

দেখিলন্ত শোকৰ যমক ॥

প্ৰবোধিলা পটেশ্বৰী, নিজ ধৰ্ম্ম মনে ধৰি,

ভবখ আচন্ত কতোক্ষণ ।

শোকে গদ গদ মাত, সবাহাকে বুলিলন্ত,

শুনা সবে নৰ নাৰী গণ ॥ ১৭৩

ভূমি সবে হেন কৰা, আমাৰ বচন ধৰা,

দাকণ সন্তাপ পৰিহৰা ।

দুঃস্থ ছৰা নৰনাৰী, যায়ে সবে স্বৰা ঘৰি,

ঋষিক নৃপতি বুলি ধৰা ॥

যেবে দায়া আছে মোক, ওলটা সমন্তে লোক,

কেনেবা ধৰন্ত ঋষি পাক ।

নধৰিবা গুণ দোষ, এড়া সৰে অসন্তোষ,

মৰা বুলি সন্তাপ আমাক ॥ ১৭৪

মহাৰেগে জল যেন, এক থান ছয়া ফেণ,

খানিতেক থাকি মিল যাই ।

বান্ধৱৰ সমা গম, জানিবাহা সেই সম,

‘অসাৰ সংসাৰ সমুদাই ॥

বিচাৰত সবে মিছা, তাক কোনে কৰে ইচ্ছা,

যাৰ কিছ জ্ঞান সম্পঞ্জিল ।

হেন জানি এড়া মৰ্ম্ম, পালিয়োক নিজ ধৰ্ম্ম,

এহি বুলি বাজা প্ৰবোধিল ॥ ১৭৫

নমো নমো হৰি পদ, পঙ্কজ-যুগল শিৰে,

দণ্ডৱতে পড়ি শতবাৰ ।

হৰিৰ চৰণ সেবি, কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰ কবি,

ছবী বন্ধে বচিলা পয়াৰ ॥

শুনা সবে বোলো হিত, কৃষ্ণত অৰ্পিয়ো চিত্ত,

এড়া আন কথা সবে মিছা ।

আসনত বসি থাকি, হৰি হৰি বোলা ডাকি,

যেবে আছে বৈকুণ্ঠক ইচ্ছা ॥ ১৭৬

—————:0:—————

পদ ।

পঙ্কিগণে বোলন্ত শুনিয়ো ঋষিকথা ।

পাছে যেন ভৈলা হৰিশ্চন্দ্রৰ অৱস্থা ॥

প্ৰজাৰ সহিতে কথা কহিবাৰ দেখি ।

জ্ঞানি গৈলা ঋষি পাচে ঋনিকে নাপেক্ষি ॥ ১৭৭

গুণ্ণহেন ফুৰৈ আৰকত চকু দুই ।

কম্পি দুই ওঠ মুখে নিকলয় জুই ॥

কঙ্কালত কপিঙ্গ বান্ধয় টানি টানি ।

ডাক দি বোলন্ত তোৰ কথা আছো জানি ॥ ১৭৮

কৰকৰ কৰি ঋষি চোবাবস্তু দাস্ত ।
 দণ্ড তুলি যম যেন ক্ৰোধে খেদি যাস্ত ॥
 নৃপতি বোলন্ত বৰ ভৈল অখন্তৰ ।
 শীঘ্ৰে ইথানৰ পৰা ছয়োক অস্তৰ ॥ ১৭৯
 এতেকতে বিশ্বামিত্ৰ খেদি পাইল আসি ।
 কোবাইবে লাগিলা খঞ্জে দণ্ডক উল্লাসি ॥
 মোক দ্ৰোহ কৰি চলে পাতি আছ কুণ্ডা ।
 এহি বুলি কাহাৰো মুখত মাৰে খুন্দা ॥ ১৮০
 হল স্থল লগাইল প্ৰজাৰ পশি মাজ ।
 উফৰিয়া ফুৰন্ত ক্ৰোধত ঋষি ৰাজ ॥
 ছৱৰ চাপড় মাৰি কৰৈ তাল ফাল ।
 পলাইবে লাগিল প্ৰজা যেন গৰু পাল ॥ ১৮১
 পথ এড়ি পলাই কতো কেহোবলে টানে ।
 কতো লৱড়ন্তে জুস্তি খাই পৰে খালে ॥
 এহিমতে পলাই প্ৰজা ঋষিক বিভজে ।
 মাতিবে লাগিলা ঋষি নৃপত্তিক খঞ্জে ॥ ১৮২
 হাউৰে পাপীঠ দুৰ্ঘ নমটকুলাঙ্গাৰ ।
 আগে দান দিয়া মোক যত ৰাজ্য তাৰ ॥
 এবে কেনে তাক লাগি কৰ অনুশৌচ ।
 প্ৰজাৰ সহিতে তোৰ কিসৰ আলছ ॥ ১৮৩

জানিলো লৈবাক চাস মোৰ ৰাজ্য কাটি ।
 ধিক ধিক ধৰ্ম্মহীন হৰিশ্চন্দ্র হাৰী ॥
 বচন যতেক তোৰ যেন জল বেথা ।
 মোহোৰ আগত পাপী ৰাজা হেন দেখা ॥ ১৮৪
 মোত ঘাধ লগাই তোৰ জীবে হেন সাস ।
 পুনু ৰাজ্য লৈবে লাগি প্রজাৰ দুচাপ পাশ ॥
 আজি কোবাই ভাঙ্গিবোহো তোৰ মুণ্ড খুলি ।
 এহি বুলি খেদি ঋষি যাস্ত দণ্ড তুলি ১৮৫
 হেন দেখি নৃপতি কান্দন্ত তৰ তৰি ।
 যাওঁ যাওঁ বুলি চলি যাস্ত শীঘ্র কৰি ॥
 মহা দৈক হাতত ধৰিয়া লৈয়া যাস্ত ।
 আইস আইস বুলিয়া পাছক লাগি চাস্ত ॥ ১৮৬
 মহা শাস্তী চাক দেহা আতি স্নানিস্নান ।
 ভাগুৰে পীড়িলা আতি বহে ঘৰ্ম্ম জল ॥
 আউল তৈল কেশ মুখ ছই তৰ তৰি ।
 'বাইবে নোম্বাৰন্ত ৰাজা ঠৈলযাস্ত আজুৰি ॥ ১৮৭
 দেখি মহা কোপে বিশ্বামিত্র দণ্ড তুলি ।
 কোবাইবে লাগিলা মহাদৈক মন্দ বুলি ॥
 হাউৰে পাপীষ্ঠি কেনে নকাটস পায় ।
 এভোৰাজ স্তম্ভ বুলি মেলাবস গায় ॥ ১৮৮

এহি বুলি দুনাই কোৱাৱন্ত দণ্ড ধৰি ।
 তথাপিতো মহাশাস্তী শৈব্য্য ঈশেশ্বৰী ॥
 ধৰ্ম্মক চাহন্তে একো নেদন্ত সিদ্ধান্ত ।
 ত্ৰাহি কৃষ্ণ কৃষ্ণ স্তম্ভন্ত মাত্ৰ যান্ত ॥ ১৮৯
 কুমৰে আটাস পাৰে মাৱৰ কোলাত ।
 নৃপতিক লাগি উঠি মেলৈ দুই হাত ॥
 ঋষিৰ মুৰ্ত্তিক দেখি কাম্পে ভৰ তৰি ।
 চক্ষু মুদি লুকাইল মাৱৰ গলে ধৰি ॥ ১৯০
 নৃপতিয়ো আন একো নোবোলন্ত বাক ।
 ঋন্তে আহা বুলি নেন্ত আজুৰি শৈব্য্যক ॥
 আইস প্ৰাণেশ্বৰী বুলি লৈ যান্ত ঘসাই ।
 ৰোহিতাশ্ব কান্দে নৃপতিৰ মুখ চাই ॥ ১৯১
 হেন দেখি প্ৰজা সবে কৰে হাহাকাৰ ।
 হৰি হৰি মাৱ কিনো বিপত্তি তোমাৰ ॥
 চন্দ্ৰে সূৰ্য্যো দেখিবাক নপান্ত যাহাক ।
 কৈৰ বনবাসী আসি কোৱাৰৈ তোমাক ॥ ১৯২
 মহাশাস্তী আইৰ আবে হেনসে বিলাই ।
 কেনমতে নৃপতি আগত আহা চাই ॥
 এবেসে জানিলো হৰিশ্চন্দ্ৰ তুমি মৰা ।
 এহি বুলি কান্দে প্ৰজা অন্তৰৰ পৰা ॥ ১৯৩

সেহি বেলা পাঞ্চ বিশ্বদেব আসিলন্ত ।
 মহ দৈক দেখিণা অশেষ কান্দিলন্ত ॥
 হরি হরি মহাশাস্ত্রী শরীর নসহে ।
 ভোমার দুখত সকলোবে দেহা দহে ॥ ১৯৪
 হৰিশ্চন্দ্র বাজার কুমিল পটেশ্বরী ।
 কোন সতে পাপীষ্টে কোবারে দণ্ড ধরি ॥
 আক'ন্তে আকিয়া করন্ত হাহাকাৰ ।
 হা হৰিশ্চন্দ্র কিনে অরহা হোগার ॥ ১৯৫
 এক ত্তে রাজা তুমি সাতো পুণিবীর ।
 রক্ষা ভকত সন্ত সোহদ শরীর ॥
 যাহার যজ্ঞত নদী বহিলেক স্থতি ।
 সমস্ত দেবতা ভৈল পৰম তৃপ্তি ॥ ১৯৬
 হেন মহা বৈষ্ণৱ নৃপতি ধৰ্ম্মশালী ।
 ইতাক খেদাইল ঋষি দেশক নিকালি ॥
 দেৱ দ্বিজ পিতৃৰ খণ্ডাইলে সবে আশ ।
 ভূৰ্গেৰ নবকে পাপী ভোৰ হৈব বাস ॥ ১৯৭
 আজিসে আমার সবে আশা ভৈল ছেদ ।
 পাপী বিশ্বামিত্র ঋষি দিলে ছদি খেদ ॥
 রাজাক ডকায়া সবে লৈলে রাজ্য জাৰ ।
 তথাপিভো মনে কমা নহি দুবাচাৰ ॥ ১৯৮

অতি অশ্রুমাণি পতিত্ৰতা বৰ নাৰী ।
 কোননো স্বৰ্গক পাইবি আজি আন্ধমাৰি ॥
 ঋষি হৈয়া তৈল এতমান মন্দমতি ।
 ইটো অধৰ্ম্মৰ ফলে বাইবে অধোগতি ॥ ১৯৯
 এহি বুলি পাৰ্শ্বো বিশ্বদেৱ পাৰে গালি ।
 ক্ৰোধিলন্ত বিশ্বামিত্ৰ বজ্জৰ বটালী ॥
 শুন অবে সন্তকাৰী পাৰ্শ্বো বিশ্বদেৱ ।
 তোমাক মধ্যস্থ কৰি আনি আছে কেৱ ॥ ২০০
 কিসক ভৎসনা কৰ শুবুজি মহত্ব ।
 কোনে জানু পাৰে আসি পৰব শ্ৰাদ্ধত ॥
 যেন বাটোৱাল ছয়া শশাৰ দেই সাস ।
 কালে গ্ৰাসিলেক তোক আমাক জোন্ধাস ॥ ২০১
 দেৱ বোলাই কৰ কথা কেৱলে অহমহ ।
 ঋণিতোক বচ আজি ভাঙ্গো সবে গহ ॥
 খাইবে পাই বাজাৰ মাতন পক্ষপুৰ ।
 থাক আজি সবাবো ভাঁবনা কৰোঁচুৰ ॥ ২০২
 স্বৰূপত ত্ৰয়া ঋষি মই হও য়েবে ।
 নব ছয়া পৃথিবীক যোৱা ভোৱা সবে ॥
 আমাক পানিলি গালি গ্ৰাসিলেক পাণে ।
 গৰ্জ্বাঙ্গ নৰক ভুল্লিয়ে যোৱ শাণে ॥ ২০৩

হেন শুনি পাৰ্শ্বক বিম্বদেৱ আসিলন্ত ।
 আমিও কৰিবুং পাৰ্বকী শাপি তোৰ অন্ত ॥
 তথাপিভো নশাপোহোঁ কমা ধৰ্ম্ম ধৰি ।
 দিয়ে শাপ অন্ত ৰুচি ক্ৰোধ পৰি হৰি ॥ ২০৪
 বাজাৰ অন্তৰে আমি পাৰিলোহো গালি ।
 ৰুচি ভৈলে হৈবে লাগে কমা ধৰ্ম্ম শালী ॥
 হেন শুনি বিম্বামিত্ৰ তৈলা উপশান্ত ।
 পাৰ্শ্বক বিম্ব দেৱক মছোধি মাতিলন্ত ॥ ২০৫
 একো কালে স্বৰ্ঘ নাহি আমাৰ বচন ।
 তথাপিভো সীমা দেওঁ শুৰা দেৱগণ ॥
 পাণ্ডৱৰ ভাৰ্য্যা হুইবে দ্ৰোপদী প্ৰকাত ।
 ভাহান গৰ্ভত অঙ্গে হুইবা সবে জাত ॥ ২০৬
 নহিবে বিবাহ বংশ নথাকিবে ভয় ।
 অল্প কালে মৰি পাইবা দেৱৰ নিলয় ॥
 দুনাই অমৰ হৈবা খণ্ডিবা দুৰ্গতি ।
 হেন শুনি পাৰ্শ্বক দেৱ গৈলা অত্ৰাৱতী ॥ ২০৭
 পক্ষিগণ বদতি শুনিয়ো মহাশয় ।
 সেহিসে কাবল্যে পাৰ্শ্বক পাঞ্চালি ভনয় ॥
 অল্প কালে মৰি, পাৰ্শ্বক তৈলা পূৰ্বৱন্ত ।
 বঠৈল্লু বিবাহ কাৰো ৰুচিৰ শাপত ॥ ২০৮

জৈমুনি বোলন্ত গন্ধী কহিষোক কথা ।
 পাছে যেন ভৈলা হৰিশ্চন্দ্রক অবস্থা ॥
 বিশ্বামিত্রে খেদিয়া গৈলন্ত কোন দেশ ।
 মহা কৌতুহলে শুনো কাহিনী নিশেষ ॥ ২০৯
 পক্ষিগণে বোলে কথা শুনা আত পৰে ।
 পাঞ্চ বিশ্বদেৱক শাপন্ত ঋষি বৰে ॥
 সেহি সময়ত ৰাজা ঋষিক এড়াই ।
 ভাৰ্য্যায়ে সঁহিতে দূৰ গৈলন্ত পলাই ॥ ২১০
 উলটিবা নিৰীক্ষি চাহন্তে মহাৰথ ।
 ঋষিক নকৰি দৃষ্টি যোজন পথত ॥
 লড়ি গৈলা বিশ্বামিত্ৰ হেন অনুমানি ।
 বৃক্ষৰ ছায়াত বসিলন্ত তিনি প্ৰাণী ॥ ২১১
 পাঞ্চ বৰিষৰ শিশু কোমল ছৱাল ।
 ক্ষুধায়ে পীড়িল আতি ভৈল লাল কাল ॥
 দুইবো মুখ চাই কান্দে ক্ষুধা লাগে বুলি ।
 এতেক শুনন্তে ৰাজা মৰন্ত সমূলি ॥ ২১২
 কিবা দিবো বুলিয়া কান্দন্ত মহাৰাই ।
 মহাদই দেখি ভৈলা বিহ্বল পৰাই ॥
 ক্ষুধায়ে তুষায়ে ৰাজা ভৈলন্ত হতাশ ।
 ভাগড়ে পীড়িলে যনে কড়িয় নিশ্বাস ॥ ২১৩

বুম্বুৰী ।

মহাখেদ পাইলা শাস্তী । প্রয়াসিত ভৈলা আতি ।
 উঠ কঠ সুখাই মুখ । সহিবে নোৱাৰে দুখ ॥ ২১৪
 পড়িলন্ত পৃথিবীত । ভৈলা আতি বিমোহিত ।
 নাহি একো ক্ষতি জ্ঞান । উড়িগৈলা ধাতু প্রাণ ॥ ২১৫
 যেন পাত ভৈল আয়ু । নাসাত নাসয় বায়ু ॥
 মৃতকৰ যেন থান । দেখি ৰাজ্য বিজ্ঞান ॥ ২১৬
 হাহামনে প্রাণেশ্বৰী । আথে বেথে গলে ধৰি ।
 শিৰত সিঞ্চন্ত জল । দহে দেহা শোকানল ॥ ২১৭
 চিয়াল সাবটি ধৰি । উঠ উঠ প্রাণেশ্বৰী ।
 কৰা কেনে অযুগুত । কান্দে ৰোহিতাশ পুত্ৰ ॥ ২১৮
 কৰায়োক স্তন পান । কেনে নেদা সমিধান ॥
 ফুটিবাই মোৰ প্রাণ । আপোনহি সৰ্বজ্ঞান ॥ ২১৯
 সৰ্বকালে বুজা মোক । নেমাতা স্নেহৰ পোক ॥
 কিনো ভৈলা নিদাকণ । কতক বৰ্ণাইবো গুণ ॥ ২২০
 বড়ৰ শয্যাতে শোস । ততো নাতি পৰিতোষ ।
 আজি পৃথিবীত টলি । পড়ি মুখে নিজা গৈলি ॥ ২২১

অসংখ্যাত নাৰী যাক । সৰ্ববক্ষণে সৈতৈ তোক ॥
 চামৰে ধৰিয়া ঢুলে । স্বৰ্ণৰ চতুৰ্দোলে ॥ ২২২
 অশেষ পুৰত ফুৰৈ । নেত্র কান্দোৱানে ঘূৰৈ ॥
 সিটো প্ৰাণ পটেশ্বৰী । হাষ্টি যাইবে কেন কৰি ॥ ২২৩
 এখনে ভাগিল বথ । কেনে যাইবো দূৰ পথ ॥
 হাহা বিধি কিনো দুখ । শৈব্যৰ মুখত মুখ ॥ ২২৪
 দিয়া কান্দৈ মহাৰাই । নেত্ৰ জল বহি যাই ॥
 ফোকাৰে নিশ্বাস আতি । হা প্ৰিয়া বুলি মাতি ॥ ২২৫
 তোৰ শোকে দেহা দহে । মোৰ কি হৃদয়ে সহে ॥
 এহি বুলি কৰা মন্যু । হাতে মাৰ্জ্জিলন্ত তনু ॥ ২২৬
 সিঞ্চিল শিৰত জল । 'দেহা তৈল' অবিকল ॥
 কতো বেলি প্ৰাণ আইল । শৈব্য চক্ষু মেলি চাইল ॥ ২২৭
 নৃপতি কান্দন্ত ধৰি । হেন দেখি পটেশ্বৰী ॥
 ৰাজ্যৰ ধৰিয়া পাৰে । বুলিলন্ত বহুভাৱে ॥ ২২৮
 সপ্ত পৃথিৱীৰ পতি । তোমাৰ হেনসে গতি ॥
 প্ৰসন্ন কৰিয়ে মুখ ॥ কিছু নোহে শোক দুখ ॥ ২২৯
 ক্ষণেকতে হোৱে নষ্ট । আকে লাগি কেনেকষ্ট ॥
 জানা সবে শাস্ত্ৰ ধৰ্ম্ম । কেনে তুমি কৰা মৰ্ম্ম ॥ ২৩
 সংসা প্ৰলিলাবিধি । যেন স্বপনৰ নিধি ॥
 জাহ্নবী হৰৈ । কোৱে মোৰ বুদ্ধি কৰৈ ॥ ১৩১

ধৈৰ্য্যেশে আশ্রদ তৰি । আন চিন্তা পৰি হৰি
 কৰিয়োক উপদেশ । যাইবো আমি কোনদেশ ॥২৩২
 ঋষিৰ দেশৰ ঋজে । নাহি ঠাই একো ৰাজে ॥
 ইটো চিন্তা আসৰিষ । কৰিয়োক বিমৰিষ ॥ ২৩৩
 হেনশুনি নৃপবৰে । গুণিলন্ত নিৰন্তৰে ॥
 সাতোদ্বীপা পৃথিবীত । থানৰ নভৈল থিত ॥ ২৩৪
 নেডাইলো ঋষিৰ হাত । চিত কৰে উতপাত ॥
 যাইনো আবে কোন পুৰী । পাইবে আসি ঘূৰি ঘূৰি ॥২৩৫
 এহি বুৰ্ণ নবনাথ । জানুত দিলন্ত মাথ ॥
 মুগুছে ঋষিৰ ভষ । দৈখে ৰাজা তমোময ॥ ২৩৬
 প্ৰবন্ধে গুণন্ত বসি । মনত পড়িল আসি ॥
 আছে পুৰী বাৰাণসী । ক্ষুদ্রভৈল্য মহাযশী ॥ ২৩৭
 প্ৰণামিয়া কৃষ্ণপাৰে । বুমুৰী শঙ্কৰে গাৰে ॥
 শুনা এক চিতকৰি । স্মখে যোৱা আত্মাতিৰি ॥২৩৮
 আন চিন্তা পৰিহৰি । সবে বোলা হৰি হৰি ॥২৩৯

পদ ।

শৈব্যাক সম্বোধি মাতিলন্ত মহাৰাজে ।
 আমাৰ নেদেখো থান বাৰাণসী ৰাজে ॥
 পৃথিবাত বহিভূত সংসাৰতে সাৰ ।
 তাতেসে নাহিকে মনুষ্যৰ অধিকাৰ ॥ ২৪০

সৰ্বকালে যাত বিশ্বনাথ অধিকাৰী ।

তৈকে লাগি যাওঁ উঠিয়োক বৰ নাৰী ॥

মই লৈয়া যাওঁ আবে কুমৰক কোলা ।

ভোমৰ , বোলায়ে যাওঁ ধীৰে ধীৰে চলা ॥ ২৪১

পুত্ৰ কোলেকৰি লড়িলন্ত মহাভাগে ।

মহাদৈয়ো যাস্ত নৃপতিৰ আগে আগে ॥

দণ্ডেকৰ পথত দিনেক যাই বহি ।

বঞ্চন্ত বজনী মঠ মণ্ডপত বহি ॥ ২৪২

কতো গৃহস্থৰ ঘৰে লন্ত গৈয়া বাস ।

কতো দিনা নৃপতিৰ পৰৈ উপবাস ॥

একোকে নপাই কতো বহিবাধ বনে ।

শৰীৰ বিবৰ্ণ তৈল বোজ বৰধুণে ॥ ২৪৩

নাই অন্ন বস্ত্ৰ সবে বাকলি বসন ।

ভিক্ষায়ে ভোজন তৈলা ভূমিত শয়ন ॥

খুলায়ে খুসৰ তম্বু চিনন নযাই ।

হেন মহাক্ষেত্ৰে, দুখে, যাস্ত মহাবাই ॥ ২৪৪

কতোদিনে পাইলা গৈয়া ধুৰী বাৰাণসী ।

আগভেটি বিখ্যামিত্ৰ ঋষি আছে বসি ॥

দেখি নৃপতিৰ সিংহিল সৰ্ব গান্ধ ।

প্ৰদক্ষিণে, ঋষিৰ নুমিলা, দুই পাৰ ॥ ২৪৫

ভাৰ্য্যাঘে সহিতে শ্ৰেণামিলা মহাবলী ।
 ঋষিক বোলন্তু বাজা কৰি কৃতান্তলি ॥
 পাণ্ডু অৰ্ঘ্য দিবো হেন নাহি একোখন ।
 সেৱাতে ভূত্যক প্ৰতি হয়োক প্ৰসন্ন ॥ ২৪৬
 ভাৰ্য্যাক পুত্ৰক লোৱা মুহি মোৰ প্ৰাণ ।
 বুলিয়োক শীঘ্ৰে যদি কাৰ্য্য থাকে থান ॥
 ঋষিয়ে বোলন্তু আন নাহি প্ৰয়োজন ।
 যেন লাগে দিয়ো মোক দক্ষিণাৰ ধন ॥ ২৪৭
 আপোনাৰ মুখে খাস্তা কৰি দিলি আশ ।
 আজিয়েৰে নৃপতি সম্পূৰ্ণ ভৈল মাস ॥
 দিনা চাৰি ভৈলে আসি আছে বাট চাই ।
 চাহান্তে চাহান্তে তোক আক্ষিয়ো দুখাই ॥ ২৪৮
 যেন বুলি আছা আবে স্তম্ভা তাহাক ।
 শীঘ্ৰকৰি দিয়োক যন্তৰ দক্ষিণাক ॥
 আজি আউৰ ভাণ্ডিবে নোৱাৰা মহাবাজ ।
 দক্ষিণা কাৰণে আইলো এড়ি° বাজ কাজ ॥ ২৪৯
 . বাজা বোলে যদি আজি পূৰ্ণ ভৈল মাস ।
 আউৰ কিছু বুলিবে মোহোৰ নাহি মাস ॥
 কিন্তু আছে এভো দেখা দুইপৰ সীমা ।
 ইয়া বেলি খানি মোক কৰিয়োক স্তুতি ॥ ২৫০

এহি হোক বুলি ঋষি মাণ্ডিলা বাঁজিক ।
 পাকদিয়া আছে। অভ্যন্তৰীণ আত্মপানক ॥
 ইবেলিয়ে আসিলে পাতস কাপ জাপ ।
 সৰ্ববিশেষ কৰো তেবে দিয়া ব্রহ্মপাণ ॥ ২৫১
 হেন বুলি বিশ্বামিত্ৰে পশিল নগৰ ।
 নৃপতিক পাই আসি মহাচিন্তা স্বৰ্গ ॥
 যেন ঘোর নিৰ্ঘাত পড়িল আসি মাথে ।
 অধোমুখে বসিয়া গুণন্ত নৰনাথে ॥ ২৫২
 কোন কৰ্ম্ম কৰো আবে নাইবো কৈক লাগি ।
 কৈত মিত্ৰ আছে কৈত ধন পাইবো লাগি ॥
 আপোনাৰ মুখে মই বুলি আছে বাক ।
 কেনমতে দিবো আজি সিটো দক্ষিণাক ॥ ২৫৩
 কত কদৰ্শনা আউৰ সহিবো ঋষি ।
 এক মনে বোলো এড়ো আপোন শৰীৰ ॥
 তথাপিভেদে ব্রহ্মৰ থাকিবো মোত বহি ।
 যত বংশ হইবে তাকে মাৰিবেক দাই ॥ ২৫৪
 ব্রহ্মৰ বহিলে মোৰ মুহিবে নিস্তাৰ ।
 কত জন্ম পলু হৈয়া থাকিবো দিষ্টাৰ ॥
 এহি বুলি মনে মনে গুণন্ত নৃপতি ।
 এবে কোন উপায়ে নয়াইবো অধোগতি ॥

আপোনাক বিকি ব্রাহ্মণ হুজোঁ খাব ।
 আত পৰে বুদ্ধি আন নাহিকে আমাৰ ॥
 মোৰ ভাগ্যে যেন হোক পুৰুষ এৰাউক ।
 এতেক বোলন্তে আসি প্ৰবেশিল শোক ॥ ২৫৬
 মাত বোল হৰিল দেখন্ত অন্ধকাৰ ।
 হেন দেখি চিন্ত আউৰ নসহে শৈক্যাৰ ॥
 লোতকে পুৰিল আসি গদ গদ মাত ।
 ধীৰে ধীৰে সুন্দৰী স্বামীক মাতে মাত ॥ ২৫৭
 কাৰ্য্য সময়ত কেনে ভৈলা হত বুদ্ধি ।
 আপদ ব্যাধিব হোটৈৰে ধৈৰ্য্যেৰে উষধি ॥
 মোৰ বাক্য ধৰা প্ৰভো চিন্তা পৰিহৰা ।
 অঙ্গীকৃত সত্যক সহৰে বন্ধা কৰা ॥ ২৫৮
 যিটো পুৰুষৰ নষ্ট ভৈল অঙ্গীকাৰ ।
 লোকৰ বৰ্জ্জন হোৱে জীৱন থিকাৰ ॥
 নাহি নাহি আন ধৰ্ম্ম জানা সুভা বিনা ।
 জানি আন নিচিন্তিবা দিয়োক দক্ষিণা ॥ ২৫৯
 অগ্নি হোত্ৰ কৰে যিটো পঢ়ে চাৰি বৈদ ।
 যত মহা দান আদি কৰি অবিচ্ছেদ ॥
 সকলো নিফল বাৰ লড়িল ঘটন ।
 হেৰু জানি সত্য প্ৰভো কৰিযো বন্ধন ॥ ২৬০

কীর্তি নামে এক রাজা আছিল পূর্বত ।

শত অশ্বমেধ আচরিল বিধিরত ॥

আক এক রাজ সুই মনে কবি ইচ্ছা ।

স্বর্গ হস্তে পড়িল বাবেক বুলি মিছা ॥ ২৬১

সত্যে নৈই উর্কক অসত্যে অধোগতি ।

হেন জানি সত্যক বাখিবে কবা মতি ॥

ইন্দ্রতো অধিক সুখ গৈল কতো কাল ।

আউর কালে অশুশোচ কবা মহীপাল ॥ ২৬২

তোমাধেসে দুখ দেখি অসুগত মহে ।

কিকর্ষে জীৱন আউর হৃদয় নসহে ॥

শুনা বচনেক যোলো চরণত ধরি ।

বুলিবাকি চাহন্তে লোভক পড়ে বরি ॥ ২৬০

অশেষ ক্রন্দন আসে মনত অশ্রুখে ।

মার্তিব নোরাবি আহিলন্ত অধামুখে ॥

লোভকে ছেদিল গদ গদ কবে মাত ।

অধকলে অশ্রুছি মুখ দুনাই বোলে মাক ॥ ২৬৩

উপজিল পুত্র রাজা এতেক বোলন্তে ।

পৃথিবীত অকম্বলি পড়িল কামন্তে ॥

আক এয়েই বুলিবাকি অশ্রুছি অশ্রুবি ।

অধিক ক্রন্দন আসে মনত অশ্রুখে ॥ ২৬৪

হেন দেখি নৃপতিৰ মনত আহুত ।
 মহাদৈক ভুলি কহে মুহিনন্ত মুখ ॥
 কিসক কান্দহ বাটক বুলিয়ে৷ সম্বব ।
 পুনৰ বে নাম নৈলি আগত কুমৰ ॥ ২৬৬
 কিবা গুণি পৃথিবীত পাৰ লোটা লুটি ।
 শীঘ্ৰে প্ৰাণেশ্বৰী কহ প্ৰাণ ঘাই কুটি ॥
 শুনি কভো বেলি ভৈলা শৈব্যৰ চেতন ।
 অন্ন কৰি নৃপতিক বুলিলা বচন ॥ ২৬৭
 উপজিন পুত্ৰ বাজা ভষু যথোচিত ।
 মহন্ত জনৰ হোৱে হেনসে উচিত ॥
 পুত্ৰ প্ৰয়োজনে বিভা কৰৱ ভাৰ্য্যাক ।
 আবে পুত্ৰ উপজিলে এৰিয়ে আমাক ॥ ২৬৮
 আন একো উপায় নেদেখো আত বিনা ।
 আমাক বিজয় কৰি দিয়োক দক্ষিণা ॥
 আপোনাৰ সভ্য বাৰি কৰা ধিৰ হিয়া ।
 মই বিক্ৰি বাণ্ড প্ৰভো জুৰি মাত্ৰ জীয়া ॥ ২৬৯
 আমাৰ নিমিত্তে তুমি এড়িয়ে বিমন ।
 ইহেন ভাৰ্য্যা পাইবা প্ৰভু বৈত মন ॥
 বজ্জ হোক সান্দলে দক্ষিণা দিয়া শুজি ।
 মোৰ কাৰ্য্য কৰা প্ৰভু পূৰ্বাপৰ বুজি ॥ ২৭০

শুনা সভাসদ মহাজনৰ ধৰ্ম্মক ।

প্ৰাণান্তিক দুঃখ পাইলে নৈৰৱ্য সত্যক ॥

সৰ্ববৰ্ভোম্য ৰাজপদ পুত্ৰ ভাৰ্য্যা যত ।

চাণ্ডালত আপোনাক বিকিলা সত্যত ॥ ২৭১

হেনজানি মহাজনে নেডিবা সত্যক ।

সত্য শাস্ত্ৰ তত্ত্বজানি ভজিযো হৰিক ॥

কৃষ্ণৰ ভকতি সত্য ধৰ্ম্ম অনুপাম ।

জানি উচ্চকৰি ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥ ২৭২

—————:0:—————

ছবী ।

হেন শুনি নৃপতিৰ, হিয়া যেন যাই চিৰ,

শোকে অতি হৃদি যাই পুড়ি ।

দেখিলন্ত তমোময়, শ্ৰুতি হীন মহাশয়,

অস্তৰীক্ষে ধাতু গৈল উড়ি ॥

জল্লুত দিলন্ত মাথ, কতো বেলি নৰনাথ,

শোকত তৈলন্ত অচেতন ।

কতো হিয়া ভুকু মাৰি, পৃথিবীত মাথা তাৰি,

আভি শোকে কবন্ত ক্ৰন্দন্ত ॥ ২৭৩

হৰি হৰি প্ৰাণেশ্বৰী, তোৰ মুখে কেন কৰি,

আসিলেক বজ্জ সম বাণী ।

বুলিলা বিকিণে তোক, আতেসে অধিক শোক,

হৃদবত শোক শেল হানী ॥

হেন ভৈলো অধোগামী, তোক কি বিকিবো আমি,

আপোনাৰ জীৱন কাতৰে ।

শ্লেচ্চৰো নাহিকে ধৰ্ম্ম, কৰিবে হেন কি কৰ্ম্ম,

কোনো অধম পাপী নৰে ॥ ২৭৪

হৰি হৰি প্ৰাণেশ্বৰী, আপদত সেই তৰি,

মোহোৰ কণ্ঠৰ হেমহাৰ ।

কোনসতে তোক এড়ি, থাকো মই প্ৰাণধৰি,

মুখ্যপ্ৰাণ তইসে আমাৰ ॥

সুন্দৰ সবল মুখ, দেখিলে পাহৰো দুখ,

জীয়ো সমুলে দেখি যাক ।

চাণ্ডালতো ভৈল ধিক, প্ৰাণ ফুটি নযাই কিক,

বিকিবোহে হেনয় ভাৰ্য্যপক ॥ ২৭৫

এহি বুলি মহাশয়,

দেখিলন্ত ভয়োময়,

পীড়িলেক শোকৰ বজ্জা ।

হৰিলা চেতন জ্ঞান, উড়িলা সমস্তে প্ৰাণ,

পৃথিবীত পৰিল নিঢালে ॥

দেখি শৈব্যা মাথা তুলি, বুড়িল বুড়িল বুলি,

আকোহালি ধবলা স্বামীকৈ ।

শিবত সিঞ্চন্তু পানী, বোলন্তু মধুর বাণী,

প্রাণ এড়িবাক চাহ কিছু ॥ ২৭৬

চক্ষু মেলি ছোৱা মোক, খণ্ডোক দাকণ শোক,

হিয়াৰ গুচুক ভকতকি ।

তবু অভ দুখ দেখি, কেনে আছো প্রাণ ব্যক্তি,

কান্দন্তু সুন্দরী মকমকি ॥

সুবর্ণৰ সিংহাসন, বজ্রময় বিভোপন,

তাতে তুলি কোমল বিছাই ।

ভাত থাকা নিজা কবি, এবে পৃথিবীত পড়ি,

কেনেনিদ্ৰা গৈল মহাবাই ॥ ২৭৭

পৃথিবীর রাজাগণে, খাটিলেক সৰ্ব্বক্ষণে,

নত্নভাবে জুড়্য হেন মান ।

ভাণ্ডাৰ সুবর্ণ ময়, দিল্য মহাবত্ন ছয়,

কোটি কোটি ত্রাসক দান ॥

বাজ জ্বলন্তোজবোল, জড়িল স্বর্গৰ কোল,

সজে বহিলেক পঞ্চাত্ত ৷

সিটো আজি নবেশ্বৰে, দক্ষিণ দিবাক ডবে,

মহাবাজা পড়িল ভূমিত ॥ ২৭৮

যিটো ৰাজা হৰিশ্চন্দ্র, শ্ৰীমন্ত য়েহেন ইন্দ্র,
বুদ্ধি বলে বিষ্ণুৰ সমান ।

সসাগৰা বসুমতী, ত্বন যেন কৰি মতি,
ঋষিক উচৰ্গি দিলা দান ॥

আনো যত কুন্তী ঘোড়া, তাৰ কোনে পাৰে ওৰা,
ব্রাহ্মণক দিলা মহাৰাই ।

সিটো নৈৰ ভিক্ষু প্ৰাই, দক্ষিণা দিবাৰ নাই,
ঋষিৰ ভয়ত ধাতু যাই ॥ ২৭৯

হৰি হৰি বিধি তোৰ, কত অপৰাধ ঘোৰ,
চিণ্ডিলন্ত এন্তে মহামতি ।

আক্ৰ কিবা শত্ৰু বুলি, এতেক দুৰ্গতি দিলি,
কৰিলাহা হেনসে বিপত্তি ॥

সুগন্ধ চন্দন যাৰ, গাৱে ঘসি মল কাঢ়ে,
বত্ৰ অলঙ্কাৰ বিৰচিত ।

সিটো কুল কৈক গৈল, হেনসে বিপত্তি ভৈল,
এবে যেন নাটয় মাটিত ॥ ২৮০

উঠা উঠা প্ৰাণ থা, মোক ছোৱা তুলি মাথ,
মোৰ গাৱে অগনি জলয় ।

'দ্বিদিয়া মোক সমিধান; যুড়াইবো সমন্তে প্ৰাণ,
হেৰা মই মাভো মহাদিই ॥

এবেসে জানিলো আমি, মৰিলাহা প্ৰাণস্বামী

তোমাক পাইলেক শ্বহাকালে ।

এহি বুলি পটেশ্বৰী, বাজাৰ গায়ক এড়ি,

পৃথিবীত পৰিলা নিঢ়ালে ॥ ২৮১

বাজায় দেখন্ত আতি, বিমূৰ্চ্ছিল ভৈল সতী,

মুখৰো হৰিল মাত বোল ।

ৰোহিতাম্ব শিশু দেখি, ক্ষুধায়ে কান্দিলা আতি

মারৰ চাপিলা আতি কোল ॥

আই দিয়া অন্নপান, ভোকে হেৰা যাই প্ৰাণ,

উঠা বুলি গলত বান্ধই ।

হেৰা ছোৱা মুখাট মুখ, নোৱাৰো সহিব দুখ,

এহি বুলি কুমৰে কান্দিই ॥ ২৮২

মোক কোলে লোৱা তুলি, হেৰা চোৱা পুত্ৰ বুলি,

হাতে ধৰি বন্ধাৰে বাজাক ।

ভোকে গৱ্ৰ মুহি থিৰ, দিয়া হুত লাড়ু কীৰ,

কোলাত বসিয়া খাইবো তাঁক ॥

কৃতক শুমটি পাৰা, মোক কেনে ভোকে আৰা,

বুলি কান্ধে নৃপতি -নন্দন ।

আছাৰয় হাত ভৰি, মনত বিকল কৰি,

গেৰি শ্মশি কৰন্ত ক্ৰন্দন ॥ ২৮৩

সেহি বেলা বিশ্বামিত্ৰ, উগল থুগল চিত্ত,

উঠন্তে বৈসন্তে চান্ত বেলি ।

হৃদয়ত এহি ধ্যান, পাইবোঁ আজি মই দান,

ৰাজ্য দিবে সূৰ্য্য অন্তৰ্ভৈলে ॥

থাকিব নোৱাৰো বসি, উঠি লৰিলন্ত ঋষি,

যথাত আচন্ত ৰাজ্য পৰি ।

হাতে দণ্ড কান্ধে ছাতি, দেখিয়া কুমৰে আতি,

আই বাপ বুলি দিলে গেৰি ॥ ২৮৪

ঋষিৰ মূৰ্ত্তিক দেখি, লুকায়া মুদিল আখি,

নৃপতিৰ বুকুৰ সান্ধিত ।

বিশ্বামিত্ৰ দেখে পাছে, মুছহঁ গৈয়া পৰি আছে,

মহাৰাজ্য ভাৰ্য্যাৰ সহিত ॥

বিমূৰ্চ্চিত দেখি আতি, দক্ষিণা হেৰাইল বুলি,

বসিলন্ত অধোমুখ কৰি ।

সুখ নাহি উঠি যান্ত, নিহালি নিহালি চান্ত,

জানোঁ ৰাজ্য আছেঁ হ'ল ধৰি ॥ ২৮৫

কান্ধে ঘট ধৰি আনি, মাথাত ঢালন্ত পুনী,

উঠ উঠ হৰিশ্চন্দ্ৰ বাই ।

দিয়া ধন দক্ষিণাৰ, কান্ধৰ গুহায়ে ভাৰ,

ধকৱাৰ কৈতো সুখ নাই ।

বোলন্ত অনেক বাণী, ঢালন্ত শিৰত পানী,

নৃপতিয়ে চক্ষু মেলি চাইল* ।

ঋষিক আগত দেখি, আক মুদিলন্ত আক্ষি,

ছুনাই যেন যমপুৰী পাইল ॥ ২৭৬

দেখি ক্ৰোধে জ্বলি গৈল, ৰাজাক বুলিবে লৈল,

তোৰ সবে বুদ্ধি কৰো চুৰি ।

দক্ষিণা দিবাক ডৰে, পাইলে তোক চিন্তা জৰে,

মিছাত আছস ভেম জুৰি ॥

উঠা উঠা ধৰ্ম্ম জানি, আপোনাৰ সত্য বাণী,

ৰাখি মোক শীঘ্ৰে দিয়া দান ।

সত্যে সূৰ্য্য আছে ৰহি, সত্যতেসে আছে মহী,

সত্য সম ধৰ্ম্ম নাহি আন ॥ ২৮৭

শুন অৰে মহাপাপ, জানিলো পীড়িলে কাপ,

বিস্তৰ নোবোলো আৰ বাক ।

আজি সূৰ্য্য অস্ত গৈলে. জানো ৰসাতলে গৈল,

যেবে আনি নেদে দক্ষিণাক ॥

এড়াইবে কাহাৰ বাপ, বংশ দহি দিবো শাপ,

কৰৈ ঋষি অতি চটি ফটি ।

কিবা কৰা দেখো আত, ঋনিতেক চাহোঁ বাট,

এহি বুলি গৈলন্ত উলটি ॥ ২৮৮

টেম্বুয়া নিবন্ধে গ্রাম বটব্রহ্মা যাব নাম,
লোহিতক জলে অনুকূল ।

ভৈলা সেই গ্রামেশ্বর, যাব নাম বাজধৰ,
দানে মানে যাক নাহি তুল ॥

অতিথি অৰ্ছাত পৰে, আন চিন্তা নাহি ঘৰে,
সৰ্বদায়ে আনন্দ উৎসৱ ।

তান পুত্ৰ ভৈলা চাৰি, সূৰ্য্যবৰ মুখ্য কৰি,
হলায়ুধ জয়ন্ত বাধৱ ॥ ২৮৯

জ্যেষ্ঠ ভৈলা সূৰ্য্যবৰ, মহা বড়া দেশধৰ,
নামত্ কাশ্ম্ব কুল দীপ ।

মহাদাতা হেন শুনি, ভ্ৰাক্ষণ সজ্জন শুনি,
চলি যন্ত যাহাৰ সমীপ ॥

তানেভৈলা গৰ্ভেশ্বৰে, মহামানি বংশধৰ,
প্ৰসিদ্ধ কুশুম নাম যাব ।

ভৌমিকৰ বুঢ়া মানি, দাতাৰ আগত গনি,
যাব যশে ব্যাপিল সংসাৰ ॥ ২৯০

জন পুত্ৰ অন্নমতি, শঙ্কৰে কবিতা নতি,
কুক পাৰে বজ্জিলা পলাৰ ।

শুনা সৰে মুখ জনে, সাধুশেষ আবে কোবে,
পুৰাণৰ কথা শুকু সাৰ ॥

কথাৰ আশয় চাই, বাক্য বস ঠাই ঠাই,
 নিৰ্ববন্ধিলো কঠোৰক ডৰে ।
 যদি অনুস্বাদ হুহ, তাতে যেবে জ্ঞান নুই,
 ভুঞ্জিবাক পাৰে কোন নৰে ॥ ৯১
 কৰযোড়ে বোলো বাক, শুনিয়ো পণ্ডিত জাক,
 যদি দেখা মোৰ পদে দোষ ।
 গুণ্যকথা পুৰাণৰ, গঙ্গাজল পটন্তৰ,
 তাক শুনি ছয়োক সন্তোষ ॥
 শ্ৰেণমিয়া হৰি পাৰে, বোলো হেৰা বহু ভাৱে,
 শুনা সমজ্যাৰ যত লোক ।
 আন চিন্তা দূৰকৰি, ডাকি বোলা হৰি [হৰি,
 মহানুখে যায়ে বিমূলোক ॥ ২৯২

—0—

পদ ।

জৈমুনিৰ আগে পক্ষী গণ নিগদতি ।
 ঋষিক যাইবাৰ দেখি উঠিলা নৃপতি ॥
 শৈব্যায়ে বসিলা কুমৰক কোলে ধৰি ।
 চিন্তন্ত বসিয়া বাজা ঋষিক দুমৰি ॥ ২৯৩

আজি ঋষি শাপত সবংশে যাইবো তল ।
 কৈক যাইক্কা কিকৰিবো হৃদয় বিকল ॥
 গুণি একো কৰিবাক নোৱাৰন্ত থিৰ ।
 দেখি মহাদই দুনাই বোলে ধীৰ ধীৰ ॥ ২৯৪
 এভো হেন কৰা প্ৰভু মোৰ বাক্য ধৰা ।
 শাপ অগনিত পৰি বিপাক্ষে নমৰা ॥
 মোক বিকিয়োক হিয়া কৰিয়োক থিৰ ।
 দক্ষিণাক শুদ্ধি হাত এড়ায়ো ঋষিৰ ॥ ২৯৫
 হেন শুনি ৰাজা আতি ভৈলন্ত বিতত ।
 কান্দন্তে লোতক নাসে যেন কাষ্ঠৱত ॥
 শৈব্যাক বোলন্ত বাটকৈ কৰা মোৰ বাক । •
 পৰম নিৰ্দয় ছয়া বিকিবো তোমাক ॥ ২৯৬
 মহাত্মৰ পাপীজনো নাচৰে ইহাক ।
 তাহাত অধম হৈয়া বিকিবো তোমাক ॥
 কেনমতে কণ্ঠৰ বজাইবো হেন ৰাণী ।
 হেন বুলি তৈৰ উঠি গৈলা তিনি প্ৰাণী ॥ ২৯৭
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে গৈলা নগৰৰ মাজে ।
 বেড়ি ৱেড়ি ভাসন্তাক সোধে সাম ৰাজে ॥
 কোন দেশী তোমৰা উদ্ভম তিনি প্ৰাণী ।
 কমৰক - দেখি দুখ লাড়ু দেই জানি ॥ ২৯৮

নৃপতি বোলন্ত শুনা নগৰীয়া লোক ।
 পৰম ঘাতুক মই নুশুধিব মোক ॥
 বান্ধস পিণ্ডাঙ্ক যত সবাতো অধম ।
 পৃথিবীত মহাপানী নাহি মোক সম ॥ ২৯৯
 ভাৰ্য্যাক বিকিৰে আসি আছে আগবাঢ়ি ।
 আহাৰ নিমিত্তে প্রাণ যাস্তে আছে ছাৰি ॥
 দাসী ভাৰে লয়া যেবে আছে প্রয়োজন ।
 ঝাস্তে বোলা যেবে মোড আছয় চেতন ॥ ৩০০
 এক বৃদ্ধ ব্রাহ্মণ আসিল হেন শুনি ।
 জক মক দশন মাটিত লাগে ভুগি ॥
 চৰাচৰ কেঁটি জকমক কৰে কেশ ।
 অভি বৃদ্ধ ব্রাহ্মণ চলন্তে লাস বেশ ॥ ৩০১
 গাৱ ভৰি হাত সিটো আছাৰন্তে আসি ।
 নৃপতিক বোলন্ত বিকস কোন দাসী ।
 মই লইবো কিনি দাসী যত লাগে ধন ।
 কত পাইলে দিবি কহ স্বৰূপ বচন ॥ ৩০২
 নগৰৰ ত্ৰব্য আমি গ্ৰাহক কৰাওঁ ।
 নান বিধ বস্তু যত ঘৰে বুলি পাওঁ ॥
 দুখ পাইবে লাগি কিছু নকৰিলো লুকা ।
 বৰভো পড়িল আছে লক্ষকোটি টকা ॥ ৩০৩

একেখানো ডাৰ্ঘ্য মোৰ আতি সুকুমাৰী ।
 প্ৰাণ সম আত্মাৰ প্ৰথম বিহা নাৰী ॥
 কৰ্ম কৰিবাক নেদো ছুখ পাইবোঁ ডৰে ।
 পানী আনি আপুনি বন্ধন কৰো যবে ॥ ৩০৪
 তোৰ ডাৰ্ঘ্য হেৰো এই স্বভাৱে সুখিৰ ।
 কৰ্মত কুশল হৈবে সুদৃঢ় শৰীৰ ॥
 এহক দামী পাইলে ভাল পাইবে ব্ৰাহ্মণী ।
 যেন লাগে লইবি ধন মই নিবো কিৰি ॥ ৩০৫
 ব্ৰাহ্মণৰ পুনি বজ্জ সমান বচন ।
 মহাত্মা নুপতিৰ বিদাৰিল্য মন ॥
 মাতব্যক নপাবিয়া ৰাজ্য সেই টালে ।
 গোৰ কটা ঘাছ যেন পড়িল নিচালে ॥ ৩০৬
 উঠ কিবা লইবি বুলি ব্ৰাহ্মণে মাতন্তু ।
 অচেতন তৈল ৰাজ্য নেদন্তু সিদ্ধান্ত ॥
 কৰ্ত্তৰ নোলাই মাত বিহ্বল পৰাই ।
 ভবধ বয়নে ৰাজ্য থাকিলন্তু চাই ॥ ৩০৭
 হেন দেখি বিজয় কুপিত তৈল মন ।
 আপোন গাতিৰ খোলকাই আনি ধন ॥
 ৰাজ্যৰ গাৱৰ বাকলীত বাকি থৈলা ।
 উঠ অৰে দামী বুলি মাতিবাক তৈলা ॥ ৩০৮

ଶୈବାୟେ ବୋଲନ୍ତୁ ବୈଶ୍ଣୋ ଧାନିତେକ ଲାଗି ।
 ସ୍ବାମୀକ ମାତିଆ ଯାଉଁ ଇନ୍ଦ୍ରନ୍ଦ୍ରକ ଲାଗି ।
 ପ୍ରାଣ ନାଥ ଏକେ ଦେଖା ଦେଖି ଆଜି ଯାହି ।
 ମସିହେଇ କାରି ଧାନିତେକ ଥାକୋ ଚାହି । ୩୦୯
 ହେନ ଶୁନି ଧନ୍ଦାଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅହଙ୍କାରୀ ।
 କୋଳାର ଶିଶୁକ ଧରି ଲେସାନ୍ତୁ ଆଜୁରି ॥
 କୈବ ସ୍ବାମୀ ପାହିଲି ବୁଲି କିଲ ମାବେ ଧରି ।
 ବାମ ହାତେ ଚୁଲେ ଧରି ଲେସାନ୍ତୁ ଆଜୁରି । ୩୧୦
 ମହାଦଇ ବୋଲେ ଶୁକ ଏବା ଏବା ମୋକ ।
 ଚକ୍ଷୁ ଗୋଟି ମେଲି ଚାଉଁ ବୋହିତାନ୍ତ ମୋକ ॥
 ମାରବ ପୁତ୍ରର ଦେଖା ଦେଖି ଆଜି 'ସାହି ।
 ଚାଉଁ ମହି ନେତ୍ର ଭରି ସ୍ନେହର ପୁତାହି ॥ ୩୧୧
 ଭେଲେ କୁଳନ୍ଦ୍ରୀ ଆଜି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦାମା ;
 ତହି ବାଜକୁମର ଲୁହୁବି ମୋକ ଆସି ॥
 ଏହି ବୁଲି ଆର୍ତ୍ତବାରେ କବନ୍ତ ଜ୍ବଳନ ॥
 ମାରବ, ଗଜନ ଶୁନି ବାଜାର, ନନ୍ଦନ ୩୧୨
 ମାର, ମାର ବୁଲି ଖେଦି ଗୈରା ପୁତ୍ର ଧାନି ।
 ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଯାରିଲେ ଜାଣି ହାନି ॥
 ଆଇସ ବୁଲି ତଥାପି ଚାପିଲ ଆସି, ଧ୍ୟାନ ।
 ମାରକ ମାବଟି ଧରି ପାବନ୍ତ ଅଣ୍ଟାସ ॥ ୩୧୩

হেন দেখি মহাদেই কবন্ত কান্তৰ ।

নমাবা বমাবা গুৰু মৰিবে কুমৰ ॥

চৰণত ধৰো গুৰু হয়োক প্ৰময় ।

কুমৰকো কিনি লৈয়ো দিয়ো কিছু ধন ॥ ৩১৪

কৰ্ম কৰিবাক নোৱাৰিলো পুত্ৰবিনা ।

সন্তাপতে মৰিবো মিছাতে মোক কিনা ॥

হেন জানি মাত্ৰ পুত্ৰ একে লগে কিনা ।

নোৱাৰো বাখিবে প্ৰাণ ৰোহিতাশ্ব বিনা ॥ ৩১৫

হেন শুনি ব্ৰাহ্মণৰ পালটিল মন ।

ৰাজাক বোলন্ত লোৱা পুত্ৰ বিকি ধন ॥

যাই লগ লাগি পাশ নেৰয় মাত্ৰৰ ।

ধৰ্ম্ম ব্যৱহাৰে ধন পাস ছুইহন্তৰ ॥ ৩১৬

এহি বুলি ছুইব ধন কৰি এক ঠাই ।

বাকলি বস্ত্ৰত নিয়া বান্ধিল দঢ়াই ॥

মাত্ৰ পুত্ৰ ছুইক নেই একে ঠাইতে বান্ধি ।

প্ৰাছন্ত কোবাস্ত ৰিজো তুয়ো যাস্ত কান্দি ॥ ৩১৭

কান্তি হৈয়া পড়িয়া আছন্ত ৰাজ্য চাই ।

আগন্তে বান্ধিয়া কাৰ্য্য পুত্ৰ লৈয়া যাই ॥

কবন্ত ক্ৰন্দন পৃথিবীত পৰে লুটি ।

কিবাটাই আছে প্ৰাণ কেনে নধাই ফুটি ॥ ৩১৮

হা পুত্র ভাৰ্য্যা বুলি হিয়ে হানে মুঠি ।
 চাত চাত মাটিত পৰন্তু উঠি উঠি ॥
 হৃদয়ৰ মাংস কাটি কোনে লৈয়া যাই ।
 কবন্তু ক্ৰন্দন তাসন্ধাক চাই চাই ॥ ৩১৯
 হৰি হৰি পুত্র সূৰ্য্যবংশে ভৈলা জাত ।
 সুকুমল শৰীৰ সুন্দৰ ভৰি হাত ॥
 তয়ো গৈলি বিক্রম্য জীৱন ধিক ধিক ।
 আউৰ কিবা দেখিয়াছো প্ৰাণ নযাই কিক ॥ ৩২০
 হা প্ৰাণেশ্বৰি হা হা বোহিতাশ্ব পুত্ৰ ।
 তোমাসাক বান্ধিনেই কৈব যম দূত ॥
 হেনয় অৱস্থা ভৈল মোৰ কৰ্ম্মকলে ।
 জীৱো কিকুলাংগ আবে যাওঁ বসাতলে ॥ ৩২১
 এহিমতে কান্দি কান্দি ৰাজা আছে চাই ।
 মহাদৈক পুত্ৰসমে দুইকো লৈয়া যাই ॥
 বৃক্ষ গৃহ তাসন্ধাৰ অঁৰি বেবে ভৈল ।
 দুনাই পৃথিৱীত পৰি যুঁজাগত গৈলা ॥ ৩২২
 সেহি সমন্বত বিশ্বামিত্ৰ পাইল আসি ।
 উঠ উঠ ৰাজা বুলি দিলন্ত উকালি ॥
 কিবা ধন পায়৷ জাহ্ন৷ দিয়োক সম্প্ৰতি ।
 শুনি চকমক কলি উঠিলা বৃশ্চিক ॥ ৩২৩

ভাৰ্য্যা পুত্ৰ বিকি ধন পায়। আছে যত ।
 তুপলি মেজিয়া দিলে ঋষি হাতত ॥
 অন্নধন দেখি ঋষি সন্তোষ নঠেল ।
 শীঘ্ৰে উঠি নৃপতিক বুলিবে লাগিল ॥ ৩২৪
 শুন অৰে পাপীষ্ঠ অধম কুলাঙ্গাৰ ।
 এহিমাণে অশুকপ দক্ষিণা আমাৰ ॥
 ঋষিহেন বুলি তই আমাক নগনি ।
 ক্ষুধাতুৰ জনে যাচ ভাতৰ পোতনি ॥ ৩২৫
 এহি ধন পাই তোক কৰিবোহো ক্ষমা ।
 আজি মোৰ দেখ কেন তপৰ মহিমা ॥
 লৈয়ো তেবে দেখ তেৰে মোৰ ব্রহ্মবল ।
 ঘোৰ চণ্ড শাপে সবে বংশ যাইবি তল ॥ ৩২৬
 হেন শুনি হৰিশ্চন্দ্ৰ তৰতৰি মনে ।
 ভাৰ্য্যা পুত্ৰ বিকি ধন পাইলো এহিমাণে ॥
 দিবে আক কিছু মোৰ নাহিকে সম্পত্তি ।
 এতিক্ষণে ইটো ধন লৈয়ো মহামতি ॥ ৩২৭
 বিশ্বামিত্ৰে বোলে আক নকৰিবা হেলা ।
 এভো আছে দিবসৰ প্ৰহৰেক বেলা ॥
 ইয়োবেলি খানি থাকিবোহো বাট চাই ।
 আক কিছু নবকিবি মোক মহাবাই ॥ ৩২৮

এহি বুলি কপিঙ্গুত বান্ধি লৈলা ধন ।
 কোপ মনে বিশ্বামিত্ৰে কৰিলা গমন ॥
 চিন্তা ভয়ে বাজাৰ দগধ ভৈল মন ।
 শ্ৰুতি জ্ঞান নাই আৰ হৰিল চেতন ॥ ৩২৯
 দুখৰ উপৰি দুখ পাইলা মহাবাই ।
 শৰীৰত মহাচিন্তা অগণি উধাই ॥
 নেদেখেঃ উপায় আৰু আবেসে মৰণ ।
 বিশ্বামিত্ৰ সাগৰত নভৈল তৰণ ॥ ৩৩০
 গুণি গাণ্ডী আন একো নেদেখে প্ৰকাৰ ।
 আপোনাক বিকি শুভেঁ। আপোনাৰ ধাৰ ॥
 এহিমতে কতোক্ষণ দঢ়াই আপোনাক ।
 অধোমুখ হৈয়া বাজা দিলা দাৰ্ঘ ডাক ॥ ৩৩১
 আপোনাকো বিকো হেৰা যাৰ আছে মন ।
 ভৃত্য কৰি কিনি লোয়া আনিদিয়া ধন ॥
 বাৰে নতু আসি হোৱে সূৰ্য্য অন্তাগত ।
 সহৰে বোম্বাহা আসি মোহোৰ আগত ॥ ৩৩২
 এহি বুলি বাৰে বাৰে ডাকন্ত তপাল ।
 শূনি ভয়ঙ্কৰ এক আসিল চাণ্ডাল ॥
 যেন অঙ্গাৰৰ বৰ্ণ জ্বলে কলেঙ্কৰ ।
 অন্ধ কুপ যেন জ্বলে নাসিকঁ। বিবৰ ॥ ৩৩৩

ডাক্ষৰ দুগোটা চক্ষু দেখি ভয়ঙ্কৰ ।
 থিকট দশন ৰাজা অগ্ৰে অগ্ৰসৰ ॥
 কাক্তণৰ বায়ু যেন নাকৰ বতাস ।
 ওলমিছে পেট যেন বড় মোৰ বাঁস ॥ ৩৩৪
 মেঘৰ গৰ্জ্জন যেন মুখত শুনি মাত ।
 ভেঙ্গুৰা ভেঙ্গুৰ থুলন্তৰ ভৰি হাত ॥
 তাম্ৰ বৰ্ণ গোফ দাড়ি লোহা অলঙ্কাৰ ।
 হাতে জাঠি ধৰি যেন ৰাক্ষস আকাৰ ॥ ৩৩৫
 অনেক চাণ্ডাল গণে বেড়ি আছে তাক ।
 মই কিনিবোহো বুলি মাতিলা ৰাজ্যক ॥
 কত ধন লাগে তোক কহ মূল দৰ ।
 কিবা অল্প লাগে কিবা লাগয় বিস্তৰ ॥ ৩৩৬
 ঢুলো পড়ো কবে আতি মদ্য আছে লগ ।
 অনুওৰ কৰি নৃপতিক মাতে ৰাগি ॥
 কাল কীল কৰি উন্মত্ত ছয়া হাসে ।
 তেল ভেল কৰিয়া মত্তৰ গন্ধ আসে ॥ ৩৩৭
 হেন দেখি ৰাজা দিলা নাকত কাপোড় ।
 তোৰা কোন জাতি বুলি সোধে নৃপবৰ ॥
 কিবা নাম তোমাৰ সত্বেৰে কহিয়োক ।
 চাণ্ডাল বদতি তই কিবু সোধ মোক ॥ ৩৩৮

জাতিত চাণ্ডাল থাকো প্ৰবীৰ পুৰুষ ।
 বঞ্চবধক নামে মই প্ৰজ্ঞাত লোকত ॥
 বৃত্তকৰ বস্ত্ৰ মানে মোৰ অধিকাৰ ।
 শুনি নৃপতিৰ ভৈল হৃদয় বিদাৰ ॥ ৩৩৯
 বাজায়ে বোলন্তু ভই উলটিয়া যাস ।
 প্ৰাণাস্তিকে নহো মই চাণ্ডালৰ দাস ॥
 শাপ অগ্নিত মৰো সেই মোৰ ভাল ।
 কোননো পাপীষ্ঠে হইবে চিত্তনি চাণ্ডাল ॥ ৩৪০
 সেই সময়ত বিশ্বামিত্ৰ পাইলা আসি ।
 ভবধ নয়নে ক্ৰোধ দণ্ডক উল্লাসি ॥
 বাজাক বোলন্তু অৰে শুন মহীপাল ।
 দিবেক বিস্তৰ ধন গৃহস্থ চাণ্ডাল ॥ ৩৪১
 পাইবো মই বহুধন চাণ্ডালে যদি কিনে ।
 অগ্নসে দিবেক ধন কিনিলে সজ্জনে ॥
 হেন জানি চাণ্ডালত যাইয়ো বিক্ৰয় ।
 মোৰ যেবে শাপক ভোহোৰ আছে ভয় ॥ ৩৪২

ডুলবী ।

শুনি ইবিশ্চন্দ্র, ঋষিক বোলন্ত,
শরণ লৈলো ভোমাত ।

ভুল্লিলো পৃথিবী, আছিলো ম্পতি,
সূর্য্যবংশে ভৈলোজাত ॥

কোন সতে ভৃত্য, ছইবো চাণ্ডালব,
ইটো সবে গরিহিত ।

কুলীনব ঠাই, আমাক বিকাই,
লৈয়ো দক্ষিণাৰ বিত ॥ ৩৪৩

শুনি বিশ্বামিত্র; ক্রোধে উঠলি,
হারোবে পাপী দুর্জয়ন ।

মোৰ মন পুৰি, দক্ষিণা দিবাক,
ভোহোৰ নাহিকে মন ॥

যেবে চাণ্ডালত, বিক্রয় নয়াস,
যেবে ধন নেদ ভাব ।

ঐতিহ্যে হেবা, শাপি ভয়করো,
নাহিকে দোষ আমাব ॥ ৩৪৪

শুনি ইবিশ্চন্দ্র, বিহ্বল ভৈলন্ত,
সমস্তে প্রাণ ঝড়িল ।

ত্ৰাহি ত্ৰাহি বুলি, নিচালে সমূলি,
 ঋষিৰ পাৱে পড়িলে ॥

চৰণত ধৰি, কৰন্ত কাভৰ,
 ছয়োক ঋষি প্ৰসন্ন ।

শোকে বিমোহিত, তৈলোহো বিস্মিত,
 দিয়োক মোক শৰণ ॥ ৩৪৫

চাণ্ডালত মোৰ, জাতি ভ্ৰষ্টনোক,
 ভোমাৰেসে তৈলো দাস ।

নকৰা বিঘিনি, তুমি লোৱা কিনি,
 দক্ষিণাতে, লৈয়ো দাস ॥

যেহি লাগে সেহি, বহন কৰিবো,
 ফুৰাইবো কান্ধত কৰি ।

কাম্পয় হৃদয়, দিয়োক নিৰ্ভয়,
 খাপিয়োক মোত ভৰি ॥ ৩৪৬

তথাপিভো ঋষি, নিষ্ঠুৰ বোলন্ত,
 ভৰিৰ এড় নিলাজ ।

টেটোন পালক, কি কৰিবো ভোক,
 ধনভেসে মোৰ কাজ ॥

ভয়ো দাল ভৈলে, মোৰ অধিকাৰ,
 কি কৰিবো ভোক নিয়া ।

নিযোক চাণ্ডাল, আক বিকো আমি,

দশ কোটি ধন লৈয়া ॥ ৩৪৭

হেন শুনি ভৈল, চাণ্ডাল হৰিষ,

উলস মালস মন ।

ঋষিক বুজায়া, তাৰে তাৰে আনি,

দিলে দশ কোটি ধন ॥

ঋষিৰ ভৰিৰ, পৰা নৃপতিক,

আজুৰি আনিল। ধৰি ।

পাপীষ্ঠ চাণ্ডাল, লগাইল বঞ্চাল,

বান্ধি পাছ হাত কৰি ॥ ৩৪৮

যেন খন্ত চোৰ, পাইল নৃপতিক,

চাণ্ডালে কৰয় দণ্ডা । ,

যাস যাস বুলি, মাৰন্তে লৈয়াই,

উলটা জাঠিৰ খুণ্ডা ॥

কতো দণ্ড ধৰি, পিঠিত কোবাবে,

বিশ্ৰুতি ঠৈলা নৃপতি ।

একে ভাৰ্য্যা পুত্র, বিয়োগ দগধ,

আপোনাবো হেন গতি ॥ ৩৪৯

এহিমতে মাৰি, ধৰি নৃপতিক,

আপোন গৃহক নিল ।

দণ্ডি কৰি পাচে, মৰাৰ ওপৰে,
কাম চাহিবাক দিল ॥

মৃতকৰ বস্ত্ৰ, দিবি আনি আক,
যি পাস চিন্তা সজালি ।

মহা কষ্টে তুখে, নৃপতি থাকিলা,
তাহাৰ আদেশ পালি ॥ ৩৫০

আপোনাৰ অন্ন, চাণ্ডালে নেদয়,
যিণে মৰিবেক বুলি ।

আঠে চাৰি তাৰ, দণ্ডিত ভুঞ্জান্তে,
যুড়িয়া নৱ পাতলি ॥

চাণ্ডালৰ ঘৰে, বঞ্চন্তে ৰাজ্যৰ,
দণ্ডে এক যুগ যাই ।

ভাৰ্য্যাক পুত্ৰক, স্ত্ৰমৰি সদাই,
কান্দে হৰিশ্চন্দ্ৰ ৰাই ॥ ৩৫১

হৰি হৰি বাটকৈ, এবে হুইবে তৈলা,
তুখণ্ডে মলীন মুখ ॥

সৰ্ববন্ধণে শোক, স্ত্ৰমৰি নেৰাব,
পুত্ৰৰ দেখিয়া দুখ ॥

বুলিবে নৃপতি, আসিবন্ত পাৰা,
আমাক নিবে মেলাই

ইটো আঠান্দর, একো নজানিলি,
 যি ভৈল মোৰ বিলাই ॥ ৩৫২

ৰাজ্য ত্যাগ ভৈল স্তম্ভদে এড়িল,
 বিকিলো পুত্ৰ ভাৰ্য্যাকে ।

আপুনি চাণ্ডাল, ভৈলো দাম আজি,
 মোহোৰ কৰ্ম্ম বিপাকে ॥

আয়ব কতেক, ভুঞ্জিবো ললাট
 কোন গতি হোৱে মোৰ ।

কষ্টৰ উপৰি, কষ্ট দিয়ে আসি,
 চতুৰো নেদেখো গুৰ ॥ ৩৫৩

প্ৰভাত মধ্যাহ্ন, গধূলি বেলাত,
 এহিলে মুখত গীত ।

চক্ৰুৰ লোতকে, পাজৰি ভিজই,
 নিদ্ৰা নাসে বজলীত ॥

স্বতকৰ বস্ত্ৰ, যি দিনা নপাল্ল-
 চাণ্ডালে ধৰিয়া মাৰে ।

এহি মতে ৰাজা, চাণ্ডালৰ ঘৰে,
 বঞ্চিলা হুখ নিকাৰে ॥ ৩৫৪

অহাজৈবো ভৈতে, দণ্ডে যুগ বাই,
 বুদ্ধ আশ্ৰয়ৰ ঘৰে ।

আঠে চাকি পাখে, দিনেক ভুঞ্জন্তে,
সিয়ো মাৰণক ডৰে ॥

ভূমিত শয়ন, মলিন বসন,
চুলারে জটিল কেশ ।

মহানই বুলি, চিনন নয়াই,
ভৈলন্ত মলিন বেশ ॥ ৩৫৫

কইবাক নপাই, কুমৰ হুখাই,
দুৰীক যেন ছবাল ॥

আগক যাহান্তে, ত্রাঙ্গণ কুমকে,
ভাতেসে অলাগে মিল ॥

টেব কবি চাস্তে, কুকপ দেখাই,
মলিন বস্ত্র নিসন্ধি ॥

দেখি পটেশ্বৰী, ক্রন্দন কবন্ত,
পুত্রক গলত বান্ধি ॥ ৩৫৬

হই ছখিনীৰু, পেটত পুতাই,
উপজিলি কিং লাগি ।

জোৰ দুখ দেখি, কেনে শ্রাণ ধৰে,
নগৈল হৃদয় ভাগি ॥

হা শ্রাণনাথ, ভোগ্যাকেসে লাগি,
সকলকণে কুয়া শিও ॥

আমার মেলহিবে, আসিবাক প্রায়,

এহিমে আশাত জীওঁ ॥ ৩৫৭

শুভ্রে বোলে মার, পিতৃ আসিবন্ত,

ওলাই ছাই শাক্য রাট ।

আপদ আকারে, পোহর নেদেখো,

কতেক দুঃখ ললটি ॥

হরি হরি প্রভু, ভালেকি আছন্ত,

মোর দুঃখ আছা চাই ।

অজানো বিধতা, তোমাক করিলে,

আক রা কোম বিলাই ॥ ৩৫৮

সহা দুঃখ ডর, কিমতে সহিবো,

আমাক পাইলেক অন্তে ।

হা প্রভু দেব, জানো প্রাণবাই,

তোমাক নতু দেখন্তে ॥

আউর ইটো জন্মে, দেখিডে মপাইবো,

প্রভুব ছই চরণ ।

ইসে মহা দুঃখ, মই অধিকরে,

পুত্রব ছইবে অবগ ॥ ৩৫৯

এহি ক্ষতে শাস্তী, সদায়ে কাকন্ত,

মোড়কর সারি ছেয় ।

অগ্নিৰ সদৃশ, শৰীৰ শোষণ,
হিয়াৰ মুগ্ধছে খেদ ॥
হেনয় নিকাৰে, আছন্ত সুন্দৰী,
ব্রাহ্মণৰ ছয়া দাসী ।

বাজ কুমরক, ফুল পাৰিবাৰক,
 বুলিলা এদিন ঋষি ॥ ৩৬০

ব্রাহ্মণ বচনে, বাজার কুম্ভে,
হাতে কুকী গোট লেয়া ।

ফুলনি বাড়ীত, সোমাই কুমৰে.
ফুল পাৰে দাঁৰি নিয়া ॥

সেহি ফুল গাছে, কাল সর্প আছে,
উপরক তুলি ফেট ।

কুমৰক ক্ৰোধ, কৰি মহা সৰ্পে,
মাখাত মাৰিল খোট ॥ ৩৬১

विषय प्रवेश, यद्यपि कल्पित,
कृमयवत् प्रागैव ।

বুড়িলা বুড়িলা, বুলি পটেশ্বরী,
পূজ্যশোকে আউল ভৈল ॥

ছহাতে খবিতা, মৃতি হানে দিয়া,
 বাহা গুল্ল • গুল্ল, বুলি ।

মোক যাস এড়, শোকে পাৰে গেড়ি,

মল্লিলো আবে সমূলি ॥ ৩৬২

মোহোৰ পুতাই, কোনে লৈয়া বাই,

গৰ্ভত জালিয়া জুই ।

হৰি হৰি বিধি, কতনো মাৰস,

মোক শোক শেলে খাই ॥

বোহিতাশ্ব বাপ, তোহোৰ সম্ভাপ,

কৈকনো গৈলে এড়াওঁ ।

স্বায়াৰ কুমৰ, আমাক স্মৰ,

লগে যমপুৰে যাওঁ ॥ ৩৬৩

কাক গলে বান্ধি, শুইবো হাবিয়াসে,

কাহাৰ চাহিবো মুখ ।

মোক কোনে আসি, আই আই বুলি,

পাহৰাইবে সবে দুখ ॥

এহি বুলি সতী, পুৰুষ মাটিত,

কান্দি আৰ্ত্তবাদ কৰি ।

হেন দেখি আসি, ব্রাহ্মণে বোজয়,

হাতত টোকোন ধৰি ॥ ৩৬৪

হাতৰে পাপিষ্ঠি, কিসক কান্ধৰ,

খুণ্ডাও ভাঙ্গিবো আলি ।

ভাল শৈল ভোব, মৰিল পুণ্ডেৰ,
গুহিল আল জজাল ।

আক কোনে আবে, খৰিবে পুৰিবে,
গজাত নিয়া পেলাও ।

শুনি মহাদই, দাস্তে খেৰ লই,
কবিলন্ত কাউ বাউ ॥ ৩৬৫

দেখিয়া ভৰ্ছিয়া, মাতিলা ব্রাহ্মণে,
এড়াইলি এড়াইলি বুলি ।

শুনি শৈব্যা পাছে, মৃতক পুত্ৰক,
লৈবাস্ত কোলাত তুলি ॥

গজাব ভীৰক, কান্দন্তে লড়িলা,
জ্বলিল পুত্ৰ সম্ভাপ ।

কুমবৰ গুণ, বিনাই কান্দন্ত,
বাহাস্তে কৰি বিলাপ ॥ ৩৬৬

নমো নমো হৰি, গুহায়ে সংহৰি,
সংসাৰৰ দুখ জাব ।

কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে, বচিলা নকৰে,
ভুলবী ছবী পয়াৰ ॥

শুনা সৰ্বলোকে, হিড' চিন্তিয়োক,
আলমত পুখে থাকি ।

পাপক সংহাৰ, পুৰুষ উদ্ধাৰি,
হৰি হৰি বোলা ডাকি ॥ ৩৬৭

—:০:—

পদ ।

পক্ষিগণ বোলে মুনি শুনি থাকা কথা ।
কহো নৃপতিৰ পাছে যিভৈল অৱস্থা ॥
এহিমতে মৰা পুত্ৰ শৈব্যা কোলে ধৰি ।
পথত কান্দিয়া যাস্তু আৰ্ত্ত নাদ কৰি ॥ ৩৬৮
কৈক গৈলি পুতাই দুখিনীক এড়ি ।
কিমতে বহিবো মই ত্ৰাঙ্কণৰ চেড়ী ॥
কৈত আছা হৰিশ্চন্দ্র মোৰ প্ৰাণপতি ।
তুমি অবিহনে ভৈলোঁ অনাথ সঙ্গতি ॥ ৩৬৯
তব দয়াবস্ত কুমৰক খাইলে শাপে ।
শুনি কিবা জীবা তুমি পুত্ৰৰ সন্তাপে ॥
মোক প্ৰভো কিয় আসি নকৰা আশ্বাস ।
পুত্ৰৰ লগতে অগনিত কৰো বাস ॥ ৩৭০
এহি বুলি দীৰ্ঘ বাৰে কবন্ত ক্ৰন্দন ।
সেহি বেলা হৰিশ্চন্দ্র ত্ৰিশঙ্ক নন্দন ॥
চাণ্ডালে পঠাইলো দ্বতকক ফুৰি চাস্ত ।
ক্ৰন্দন্তৰ বাহক দুৰতে বিহাঙ্গন্ত ॥ ৩৭১

মৰিল মনুষ্য আনে পুড়িবাক প্ৰতি ।
 লৱড়ন্তে লাগ আসি ধৰিল নৃপতি ॥
 ককালত লাঙ্গতি কান্ধত কোৰ পাৰি ।
 বিকৃত চাণ্ডাল বেশ চিনিবে নোৱাৰি ॥ ৩৭২
 ধূলায়ে জটীলাভৈলা আউল সবে কেশ ।
 মহা কৃষ্ণ বৰ্ণ ভৈলা পিঙ্গাঞ্চৰ বেশ ॥
 ডাড়ি গোফ ভোবোকাৰ দেখি আসেবন্তি ।
 স্বামী হেন বুলি তাক নিচিনিল শাস্তী ॥ ৩৭৩
 চিনিবাক নোৱাৰিল বজাযো ভাৰ্য্যাক ।
 অপেক্ষা গণো কপে নাভিল যাহাক ॥
 বত্ৰৰ সলকা গণ আগুলিৰ পান্ধি ।
 তপ্ত সুবৰ্ণৰ বৰ্ণ শৰীৰৰ কান্ধি ॥ ৩৭৪
 সিটো তনু শুখাই সবে ভৈল চাৰ খাৰ ।
 পৰিল বিবৰ্ণ যেন বিকৃত আকাৰ ॥
 শৰীৰৰ বত্ৰ আতি পৰে টোপে মলি ।
 যেন ভিক্ষুৰিৰ নাৰী ধৰে যান্ত চলি ॥ ৩৭৫
 কতো বেলি পাহলা গৈয়া ভাগীৰথি তীৰ ।
 দুখে শোকে শাস্তাৰ শৰীৰ নোহে থিৰ ॥
 দুমুখ শৰীৰক কানি খানি পাব ।
 দ্বুতক পলক শুদ্ধায়ন্ত বৰ নাৰী ॥ ৩৭৬

তাৰ মুখে মুখ দিয়া কবলু বিলাপ ।
 সহিবে নোৱাৰো বাপ ভোহোৰ সন্তাপ ॥
 কিসক নমাত মোক আই আই বুলি ।
 তোৰ শোক অগনি মাৰন্তে আঠৈ পুলি ॥ ৩৭৭
 এবেসে জানিলো তই পুত্ৰ গৈলি মৰি ।
 এহি বুলি মাটিত পড়িলা ধাত কৰি ॥
 অচেতন ভৈলা মাত বোল নাহি দেখি ।
 মৃতক শিশুক বাজা চাহন্ত নিবীক্ষি । ৩৭৮
 গাত সবে আঠৈ নৃপতিৰ বত চিহ্ন ।
 মহা সুলক্ষণ একো অঙ্গ নুহি হীন ॥
 অনুমানে জানো এক বাজাৰ ছৱাল ।
 কিবা দোষে ইহাৰ অগ্নিতে ভৈল কাল ॥ ৩৭৯-
 আক দেখি মোৰ হৃদয়ত লাগে ভাপ ।
 এহি বয়সৰ মোৰ ৰোহিতাম্ব বাপ ॥
 এনয়ু আয়ত ছুই কমল লোচন ।
 এহি মুখ কৰ্ণ নাসা কপাল দশন ॥ ৩৮০
 সমান শৰীৰ একে অৱস্থা আকৃতি ।
 নজানো ব্ৰাহ্মণে কি নিলে কোন ভিত্তি ॥
 এবে ছইবে ঔমলান্তে ফুৰৈ বজ্জ কৰি ।
 যদি নতু যমে নেই পুত্ৰাইক পাসৰি ॥ ৩৮১

হৰি হৰি শিশু ইটো কাহাৰ নন্দন ।
 ইহাক দেখন্তে আসি উভতি ক্রন্দন ॥
 হা পুত্ৰ শোকে তোৰ কিকৰে জীৱন ।
 এহি বুলি বাজা ভৈলা সজল নয়ন ॥ ৩৮২
 অধোমুখে থাকিলন্ত পুত্ৰক স্তম্বি ।
 ছনাই চেতন লভি কান্দন্ত স্তন্দৰী ॥
 হা শুকুমাৰ পুত্ৰ সৰ্ব্ব সুলক্ষণ ।
 কোনবা কুষোঙ্গে আসি মিলিল মৰণ ॥ ৩৮৩
 সৰ্ব্বাঙ্গে স্তন্দৰ যেন সোণাৰ পুতুলি ।
 মোক এড়ি পুত্ৰ আবে কোন পুৰী গৈলি ॥
 জীয়ো মানে থলি পুতাই হৃদয়ত শাল ।
 আপুনি কৰিবো আজি আপোনাৰ কাল ॥ ৩৮৪
 হা প্ৰাণ নাথ হৰিশ্চন্দ্র গৈলা কোঁই ।
 তোমাৰ স্নেহৰ হেৰা মৰে মহা দই ॥
 কিয়নো আশ্বাস আবে নকৰাহা মোক ।
 পৰিচ্ছেদা চাহা আসি বোহিতাশ পোক ॥ ৩৮৫
 প্ৰাণ পুত্ৰ কৈকগৈলা ইজম্বক লাগি ।
 একেখৰী ভৈলো কুলক্ষণী মন্ত ভাগী ॥
 হা বিধি ভৈল আবে তোৰ মনে দুখ ।
 স্বপতিক দুখৰ উপৰি দিলি দুখ ॥ ৩৮৬

ৰাজ্যৰ উচ্ছেদ ভৈল এড়িল সুহৃদে ।
 ভাৰ্যা পুত্ৰ লিকা গৈল দক্ষিণাৰ পদে ॥
 মহাৰাজঞ্চি হৰিশ্চন্দ্ৰ মহাপতি ।
 নকৰিলা বিধতাই কোননো দুৰ্গতি ॥ ৩৮৭
 সিটো প্ৰাণনাথৰ নেদেখো আবে ভাল ।
 প্ৰাণে কি জীৱয় সুশুনিলো এত কাল ॥
 যোনো প্ৰভো মোৰ শোকে দুখে গৈলমৰি ।
 এহি বুলি মুৰ্ছহাগৈয়া পড়িলা সুন্দৰী ॥ ৩৮৮
 হেন শুনি নৃপতিৰ বিস্ময় মনত ।
 কিবা সচেতত আছে কিবা অপোনত ॥
 কৈব নাৰী কান্দে ইটো মোৰ নাম লই ।
 এহেৰূপে জানো মোৰ শৈল্যা মহাদই ॥ ৩৮৯
 জানো প্ৰাণ পুত্ৰ বোহিতাশ্ব আইছ মৰি ।
 জানিলা নিশ্চয় ৰাজ্য কান্তি চিত কৰি ॥
 শোকে ধৰিলেক ভৈল বাতুল স্বভাৱ ।
 পুত্ৰ পুত্ৰ বুলিয়া ত্যজিলা দীৰ্ঘবাৱ ॥ ৩৯০
 দশোদিশ অন্ধকাৰ দেখি সেহিতালে ।
 পুত্ৰৰ ভৰিত ৰাজ্য পড়িলা নিতালে ॥
 কতোক্ষণে শৰীৰত আসিল চেতন ।
 আকুলে ব্যাকুলে ৰাজ্য প্ৰবৰ্ত্ত কন্দন ॥ ৩৯১

মহাশোকে হিয়ে ডুকু মাৰি নৰনাথ ।
 হাপুত্ৰ বুলি কতো আশ্ফালিত্ত মাথ ॥
 কতো উঠি উঠি বাজা পড়ন্ত আছাবে ।
 কন্দলি বৃক্ষক যেন বাতাসে উৎপাড়ে ॥ ৩৯২
 পুত্ৰ মুখে মুখদিয়া কৰন্ত বিলাপ ।
 কিমতে এড়াইবো আবে তোহোৰ সন্তাপ ॥
 ইটো চক্ষু মুখ নাসা কপোল দেখন্তে ।
 হিয়া ফুটি নয়াই প্ৰভো আছোহো জীৱন্তে ॥ ৩৯৩
 কোনে খেদি আসিবেক মাতা মাতা বুলি ।
 হৃদয় আন্দোলে কাক কোলে লৈবো তুলি ॥
 কাৰ ধূলি মাটি মোৰ লাগিবে কোলাত ।
 ভোক লাগে বুলি কোনে লগাইবেক মাত ॥ ৩৯৪
 মোহোৰ কোলাত কোনে শুড়িবেক আন্ধি ।
 কোনেনো মুখত চুমা দিবে গলে বান্ধি ॥
 প্ৰাণতো অধিক মোৰ স্নেহৰ পুতাই ।
 কৈক যাস মোক শোক সাগৰে পেলাই ॥ ৩৯৫
 মৎস্ত যেন ভোক মই বিকিলো পাণীষ্ঠে ।
 সেই কষ্টে মোক জানো এড়ি গৈলা নিস্তে ॥
 হা বিধি এতেক কৰিয়া ক্ৰমা নাই ।
 সৰ্প ছেয়া খাইলে মোৰ পুত্ৰক দুনাই ॥ ৩৯৬

ছবিচ্ছন্দ উপাখ্যান ।

যতক.সৰ্ব্বস্ব ৰাজ্য ভাৰ মোৰ গৈলা ।
একেশ্বৰ ভৈলো পুত্ৰ ভাৰ্য্যায়ে নবৈলা ॥
আপুনি চাণ্ডাল ভৈলো গৈল জাতি কুল ।
নবেও নভৈল পুত্ৰ সম্ভাপৰ তুল ॥ ৩৯৭
কোন দৈবে খাইলে কুমৰক সৰ্প ছই ।
মোক খাহা আমি এড়াওঁ পুত্ৰ শোক জুই ॥
এহি বুলি নৃপতি কান্দন্ত হুক হুকি ।
কৈক গৈলা বোহিতাখ বুলি দেশ উকি ॥ ৩৯৮
মৃতক পুত্ৰক হৃদয়ত ধৰি তুলি ।
নিটালে পড়িলা দুনাই পুত্ৰ পুত্ৰ বুলি ॥
সহিবে নোৱাৰি ৰাজা শোকৰ ঝমক ।
ছবিল চেতন যেন দেখিল যমক ॥ ৩৯৯
নাহি মাত বোল থাকিলন্ত মূৰ্ছা গই ।
হেন দেখি বিশ্বয় ভৈলন্ত মহাদই ॥
কৈৰ গোটে কান্দে কুমৰক আকোৱালী ।
দ্বিলাখ এড়িয়া লৈব্যা চাহান্ত নিহালি ॥ ৪০০
ছবিচ্ছন্দ নৃপতিৰ শুনো যেন মাত ।
ভেনয় আকাৰ সুবলিত ভৰি হাত ॥
নিশ্চয় জানিলো মোৰ হোৱে প্ৰাণনাথ ।
ভাৰ্য্যানেসে দেখো ইটো হতভাগ্য ॥ ৪০১

সেহিগে উন্নত নাসা যেন তিল . ফুল ।

প্রভুব দশন দেখো কুন্দ . কুড়ি তুল ॥

পদ্মসম লোচন কুঞ্চিত নীল কেশ ।

বহল হৃদয় সিংহ বন্ধ কটি দেশ ॥ ৪০২

ললিত বলিত সেহি অঙ্গুলিৰ পাস্তি ।

চন্দ্র বিশ্ব সম সূৰ্য্য সেহি নথ কাস্তি ॥

এহেন্তেসে নৃপতি জানিলো নিস্ত কৰি ।

ভালেতো কান্দন্ত কুমৰক গলে ধৰি ॥ ৪০৩

একমনে বোলো যদি স্বৰ্জা স্বৰূপত ।

কিসক ফুৰন্ত ইটো শ্মশান শালত ॥

হাতে কোৰ খানি দেখো চাণ্ডালৰ নয় ।

এহি বুলি শৈব্যা শাস্তী ভৈলন্ত বিস্ময় ॥ ৪০৪

কিৰা কুলক্ষণ আছে বুলি বিচাবন্ত ।

সন্তকৰ পৰা তান চৰণ পৰ্য্যন্ত ॥

সকলো অন্ধক শাস্তী চাহান্ত নিবেক্ষি ।

আছন্ত এগেটা বেখা ভৰি তলে দেখি ॥ ৪০৫

মহা কৃষ্ণবৰ্ণ আতি নিন্দিত সাক্ষাত ।

চাণ্ডাল হইবেক হেন বেখা আইছে ভাত ॥

ভাক দেখি শাস্তী অতি ভৈলা বিমোহিত ।

ভ্রমোন্ন দেখিয়া পড়িল পৃথিবীত ॥ ৪০৬

কতো বেলি সঙ্কুকিয়া!!গদ গদ মাড ।
 অধোমুখ তৈলন্ত গালত দিয়া হাত ॥
 সব সৰি পঠৈ লোহ কৰন্ত বিবাদ ।
 ধিক ধিক বিধি তোৰ হেনসে মৰ্যাদ ॥ ৪০৭
 ছুতি ইন্দু যেন হৰিশ্চন্দ্ৰ মহীপাল ।
 ইহাক কৰিলে আনি অধম চাণ্ডাল ॥
 ধিকাৰ আছোক তোৰ দাকণ হৃদয় ।
 যতেক বিহিত তোৰ সকলে বোলয় ॥ ৪০৮
 'ৰাজ্যৰ খেদাই কৈলা চাণ্ডালৰ বেশ ।
 বিকাইল ভাৰ্য্যা পুত্ৰ দক্ষিণা উদ্দেশে ॥
 এতেক অৱস্থা দিয়া নাভিল ৰাজাক ।
 চাণ্ডাল কৰিলে নিয়া কোননো বিপাক ॥ ৪০৯
 হৰি হৰি কিনো ইটো পৰম অদ্ভুত ।
 পৰম আশ্চৰ্য্য আবে মিলিল গাৱত ॥
 কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে পদ ভৰিলা শঙ্কৰে ।
 ডাকি হৰি হৰি বোলা লোক নিবন্তৰে ॥ ৪১০

—:0:—

ছবী ।

স্বামীৰ অৱস্থা দেখি, পতিব্ৰতা মহাদৈব,
 শোকানল জ্বলৈ নিদাকণ ।

নপাস্ত চेतন জ্ঞান, দহয় সমস্ত প্রাণ,
পুস্তক সন্তাপে দংশণঃ॥
বুক যেন যাই ফুটি, ধৰিবে নোৱাৰি উঠি,
নৃপতিৰ গলত বান্ধিল ।
বৰ্ণাই বৰ্ণাই গুণ, অনেক কাৰুণ্য কৰি,
দুখ চাই অনেক কান্দিল ॥ ৪১১
হৰি হৰি মহাৰাজা, প্রাণৰ বল্লভ মোৰ।
সাতো পৃথিবীৰ অধিপতি ।
কিছু নোহে বেদ ধৰ্ম্ম, হেন কিয় যুগ কৰ্ম্ম,
তুমি ভৈলা .চাণ্ডাল সজ্জি ॥
দুখে মোৰ সহে দেহা, মাথা তুলি মোক চাহা,
তবু মহাদই মৰে কান্দি ।
গাহিলা মোৰ নেহা, এড়িলাহা পূৰ্ব স্নেহা,
আত্মাস নোবোলা গলে বান্ধি ॥ ৪১২
সৰ্ব সৌভাগিনী নাৰী, পৃথিবীত আছে পৰি,
মোক শোক শেলে আছে শালি ।
আজি প্রভুদেৱ কেনে, সুবৰ্ণৰ সিংহাসনে,
নোভোলাহা মোক আফোৱালী ॥
হৰি হৰি প্রভু দেৱ, কিসক কেৱল গাৱ,
ভিয়াহা কেৱলে তুমিত ।

নেদেখোহো ছত্ৰ দণ্ড, মুগুনোহো বাস্ত তণ্ড
 আগত্ৰ নকৰৈ নৃত্য গীত ॥ ৪১৩

পয়ানৰ বেলা যাব, সেনাৰ নেদেখো পাৰ,
 হয় হস্তী বথ বাই ঘুড়ি ।

বাস্ত তণ্ড কোলাহল, কৰ্ণত হানয় তাল,
 পাতাল পূৰত লাগে ছড়ি ॥

নদী সব উঠে পঙ্ক, স্বৰ্গত লাগয় চক্ৰ,
 শত্ৰুৰ যাইবাক পুৰী নাই ।

সিনো শ্ৰী কৈক গৈল, হেন সে বিপত্তি তৈল
 শ্মশানত ফুৰে মহাবাই ॥ ৪১৪

আগুয়ান বেলা যাক, মহা মহা ৰাজা কাক,
 সমনে ধৰয় সবে আল ।

হাতে শেল শূলধৰি, ফুৰে সবে দস্ত কৰি,
 ৰিপুৰ মধ্যত যেন কাল ॥

কতো ছত্ৰ ধৰৈ মাথে, কাহাৰো ভুজাৰ হাতে,
 কেহো কৰে চামৰে বতাল ।

কিনো বিধি বিপর্যয়, দহে দেহা জুভিশয়,
 হেন ৰাজা চাণ্ডালৰ দাস ॥ ৪২৫

সিংহাসনে থাক় চড়ি, মহা পাত্ৰ গণে বেড়ি,
 থাকে যেন ইন্দুক ত্ৰিদশে ।

স্বৰ্গ মৰ্ত্য বসাতলে, যাক সন্মে নাহি বলে.

জগত ব্যাপিল যাৰ যশে ॥

যুদ্ধি বৃহস্পতি সম, আছিলাহা নৰোত্তম,

কোন দৈবে দিলেক আপদ ।

মৃতকক চোৱা আসি, শ্মশানত থকা বসি,

কাক গৃধে আবে সভাসদ ॥ ৪১৬

শৱৰ মাংসক গিলি, পিশাচৰ কিলা কিলি,

যক্ষ বক্ষ গণে চমৎকাৰ ।

নাড়ী মুণ্ড ভণ্ড ছয়, শুনিতে কৰ্দম ময়.

চিতা ধূমে দেখি অন্ধকাৰ' ॥

শৃগালৰ ঘোৰ ৰাৱ, শুনি সিহৰিল গাৱ,

শব্দে লাগয় কৰ্ণে ত্ৰাস ।

হৰি হৰি হৰিশ্চন্দ্ৰ, পৃথিবী লোকৰ ইন্দ্ৰ,

এবে ভৈল এই স্থানে বাস ॥ ৪১৭

এহি বুলি পটেশ্বৰী, স্বামীৰ গলত ধৰি,

কৰিলহু বিষাদ আশেষ ।

"উঠিয়োক মহাৰাজ, স্বৰূপ কহিয়ো কাজ,

কেন ভৈলা চাণ্ডালৰ বেশ ॥

ভোম্বাৰ অৱস্থা ধিবা, দ্বন্দ্বপত দেখো কিবা,

কিবা দেখিয়াছো দ্বন্দ্বনত ।

ইয়ো যেবে হোয়ে সধা, তপ জপ সবে মিছা,

আউৰ' ধৰ্ম নাহি সংসাৰত ॥ ৪১৮

স্বপ্নতো তোমাৰ মতি, পাপন্ত নাহিকে বতি,

পৰম বৈষ্ণৱ ৰাজ ঋষি ।

অন্ত মই মৰো মৰ্মে, মহা যজ্ঞে দান ধৰ্মে,

সহায় নভৈল কেহো আসি ॥

হেন শুনি নৃপবৰ, শোকে দহে কলৱৰ,

কান্দিল শৈব্যাৰ গলে ধৰি ।

গড়া গডি পৃথিবাত, কতো বেলি ধৰিচিত,

স্তম্ভ হৈয়া ৰাজ্য পটেশ্বৰী ॥ ৪১৯

যিমতে চাঞ্চাল ভৈলা ভাৰ্য্যাত কহিবে লৈলা,

নিশ্বাস তেজিয়া নৃপবৰ ॥

শৈব্যায়ো কহিলা তাপে, যেন মতে খাইল জাপে,

যেন মতে মৰিল কুমৰ ॥

নৃপুতি ৰোলয় শ্ৰিয়া, নসহে আমাৰ হিয়া,

আপদৰ নেদেখোহো পাৰ ॥

কেৱলেসে আছে প্ৰাণ, নকটভৈল জগতিজ্ঞান,

দশোদিশ দেখো অন্ধকাৰ । ৩২

হুখ ভুক্তি নপাও' ওৰ, মৰণন্ত পৰে মোৰ,

উপায় নেদেখো লই আন ॥

কিঙ্ক মই পৰাধীন, চাণ্ডালৰ ঘৰে ঋণ,

কেনমতে এড়ো আবে-প্রাণ ॥

চাণ্ডালত মুগ্ধখিয়া, যেবে মই মৰো গৈয়া,

জলত বহিত কৰি যাস ।

নবকত কাল খপি, উপজিয়া পুনৰপি,

এহি চাণ্ডালৰ হৈবো দাস । ৪২১

অনেক যাতনা পাইবো, বোঁৱৰ নবকে যাইবো,

ছেদিবেক অসি পত্ৰ বনে ।

হাত ভৰি বান্ধি নিয়া, মাথাত কৰত দিয়া,

ছিড়িবেক যম দূত গণে ॥

যতেক নবক আছে, সবাহাঞ্জে ভুঞ্জি পাছে,

চাণ্ডালৰো হইবো অধিকাৰ ।

এবে কোন বুদ্ধি কৰো, কিবা জীওঁ কিবা মৰো,

চিন্তা সাগৰৰ নপাওঁ পাৰ ॥ ৪২২

শুনা বাট্ৰে মহাদই, পুত্ৰৰ সন্তাপে মই,

জীৱাক নাহিকে মোৰ মতি ।

নবককো দিয়া পিঠি, মৰিবোহো নিস্তে নিস্তি

পাছে যেন লাগে হোক গতি ॥

চৌবাগী নবক ঘোৰ, পুত্ৰৰ সন্তাপে জুৰ,

কেহো মুহি কহিলো সাক্ষাত ।

যাব গাৰে তৈল তাপ, লিঙ্কি আক চাৰে থাপ,
 যেনেভেনে কৰে আত্মাঘাত ॥ ৪২৩

এখাটন সাজিবো চিতা, পুত্ৰক তুলিয়া তথা,
 জালিবো অগনি যত্ন কৰি ।

প্ৰাণকো এড়িবো তাত, বহ্নিত কৰিবো হাস,
 পুত্ৰবো লগতে যাইবো মৰি

নবাধিবা বাকৈ মোক, এড়াওঁ ইটো মহাশোক,
 আপোনাৰ কৰো আজি কাল ।

এহি বুলি ৰাজা কান্দি, ভাৰ্য্যাক গলত বান্ধি,
 অশ্বোমুখ তৈলা মহী পাল ॥ ৪২৪

নমো নমো জগন্নাথ, ভূমিত নমায়া মাথ,
 চৰণত কৰো নমস্কাৰ ।

স্বৰ্গ পদ প্ৰসাদত, লিঙ্কি হোক অভিমত,
 পদ হোক অশেষ প্ৰচাৰ ॥

কাপ্তান পদ কৰি, পয়াৰে বচিলা ছবী,
 ছবী পদ চয় নিগদতি ।

শুনিয়েক শব্দবলোক, বৈকুণ্ঠক চলিয়েক,
 হৰি হৰি বুলিয়া সম্প্ৰতি ॥ ৪২৫

পদ ।

পক্ষিগণে বোলে মুনি শুনা স্নাত পৰে ।
 কৰ্তো বেলি স্তব্ধ হৈয়া ৰাজা অনন্তৰে ॥
 উঠিয়োক প্ৰিয়া আবে শোক পৰিহৰি ।
 ব্ৰাহ্মণৰ গৃহক চলিয়ো প্ৰাণেশ্বৰী ॥ ৪২৬
 ধন দি কিনিলা দাসী ভৈলা মহাদই ।
 কেনমতে ব্ৰহ্মস্বক শুজিবা বান্ধুই ॥
 ঘোৰ ব্ৰহ্মস্বক স্তম্ভবন্তে লাগে ত্ৰাস ।
 আছোক আমাক, দহিবেক আশ পাশ ॥ ৪২৪
 যিবা জনে খাই বিষ তাক মাত্ৰ মাৰে ।
 ব্ৰহ্মস্বৈ দুগধ কৰে পুত্ৰ পৰিবাৰে ॥
 অন্তচাৰি ব্ৰাহ্মণৰ হৰে তিল কুণ্ড ।
 দুৰ্ব্বাৰ ব্ৰহ্মস্বৈ দহে একৈশ পুৰুষ ॥ ৪২৮
 চাণ্ডালৰ ঋণস্বক মোৰ নাহি ডৰ ।
 ইহাক বঞ্চিলে নষ্ট হুইবো একেশ্বৰ ॥
 ব্ৰাহ্মণৰ ব্ৰহ্মস্বৈ সবংশে যাইবো ভল ।
 হেনজানি বাটকৈ সত্ৰৰ কৰি চল ॥ ৪২৯
 কদাচিতো ব্ৰাহ্মণক হুৰুলিবা খৰ্ব ।
 আউৰ ৰাজভাৰ্য্যা হেন নকৰিবা গৰ্ব ॥
 আৰ্হো অঙ্গ মাৰি দাসী তানে নিবা কাল
 দেৱ হেন বুলি ধৰা ব্ৰাহ্মণৰ আল ॥ ৪৩০

উপদেশ বাণী প্রাণেশ্বরী তই শুন ।
 মোৰ মুখে কতক বৰ্ণাইবোঁ তোৰ গুণ ॥
 তই হেন ভাৰ্য্যা পাইলো কত জন্ম ভাগে ।
 ভোহোৰ কথাক আবে কি কহিবে লাগে ॥ ৪৩১
 কন্দু সময়ত তোক মন্ত্ৰী হেন লেখি ।
 বজ্জৰ ক্লেত যেন তই প্রাণসখী ॥
 স্নেহৰ প্রস্তারে তই মাতৃ যেন ঠানু ।
 শয়ন বেলাত তই দাসীৰ সমান ॥ ৪৩২
 কত তপসাই পাইলো তই হেন ভাৰ্য্যাক ।
 অতি অল্পকালে বিধি দণ্ডিলে আমাক ।
 কৰিকে নপাইলো অযোধ্যাত স্মৃথ ভোগ ।
 আজি হস্তে তোৰ মোৰ মিলিল বিয়োগ ॥ ৪৩৩
 কেলি কোঁতুহলে আছিলিহি মোৰ পাশ ।
 ক্রৌড়াত কৰিলো তোক যিবা পৰিহাস ॥
 যেন ভৈল বজ্জৰ সময় মন বোষ ।
 এহি তোত সীধো তাত নধৰিবি দোষ ॥ ৪৩৪
 আজি পৰিচ্ছেদা তোৰ মোৰ দেখা . দেখি .
 ঈজন্মক . লাগি মোক মেলি চোৱা আখি ॥
 থাকিয়োক বাটকৈ মাতি যাওঁ যম পুৰ ।
 প্রজ্ঞৰ আমাৰ আশা . আজি হস্তে দ্রব ॥ ৪৩৫

স্তনি মহাদইব ভৈল অন্তবীক্ষ প্রাণ ।
 কভো বেলি শরীরত নাছিলন্ত জ্ঞান ॥
 নসহে হৃদয় শোক পোবে ভক ভকি ।
 স্বামী আগে পড়িয়া কান্দয় মক মকি ॥ ৪৩৬
 বজ্র সম বাণী কেনে বুলিলো মুগুণি ।
 তুমিও জানিলা মই হেন নিদাকণী ॥
 খবিরে কি পাৰো প্রাণ পতি পুত্র শোকে ।
 এত কদৰ্শনা কেনে কৰিলাহা মোকে ॥ ৪৩৭
 দণ্ডেকো নেদেখি মোক নাছিল নিবাস ।
 মৰণ বেলাত কেনে এড়িবাক চাস ॥
 হেনয় নিষ্ঠুর বাণী বোলা কোন সতে ।
 হৃদয় বিদৌৰ্ণ শোক সহিবো কিমতে ॥ ৪৩৮
 ত্রী জাতি ভৈলে তাব স্বামী জীৱ প্রাণ ।
 স্বামীসে দেৱতা যত তপ জপ ধ্যান ॥
 হেন স্বামী মবিলে যি জনি নমবয় ।
 বজ্রতো অধিক দেখো তাইব হৃদয় ॥ ৪৩৯
 দণ্ডেকো নিজীবো প্রভো তুমি অবিহনে ।
 কুলঙ্কণি বিধৱাৰ কি কবে জীৱনে ॥
 মই নেৰোঁ তথাপিতো প্রাণ যাই এড়ি ।
 কোন মতে বহিবোহো আশঙ্কণ ছেড়ি ॥ ৪৪০

সহগাতী বাও কর্মে যেন ঘুরাই হোক ।

ধৰিবেনো রাবো এই মহা দুঃখ শোক ॥

হেন জানি শ্রভো আক নকৰা নৈৰাশ ।

তোমাৰ লগতে কৰো অগনিত জাস ॥ ৪৪১

ৰাজা বোলে বাঈ ততো বোল এই বাণী ।

অগনিত পড়িয়া মৰিবো তিনি প্রাণী ॥

উঠিলন্ত ৰাজা দিয়া এহি সমিধান ।

গঙ্গাতীৰে নিশ্চিন্তা বহল চিতাখান ॥ ৪৪২

কবন্ত সত্ৰ আতি মৰিবাক লাই ।

আনিল স্মৃখান কাঠ ছয় মহাবাই ॥

কেতিক্ষণে প্রাণ ঘাইবৈ চিতে উত্ৰারলে ।

স্নানিলন্ত গৈয়া দুয়ো নামি গঙ্গাজলে ॥ ৪৪৩

মৃতক পুত্ৰৰ গার খুৰাইলন্ত আনি ।

গঙ্গাক নমিয়া উঠিলন্ত দুই প্রাণী ॥

পুত্ৰক চিতাত তুলি লগাইলন্ত জুই ।

স্বৰ্য্যক নমিলা পুছে কৃতাজ্জলি ছই ॥ ৪৪৪

কৰষোড়ে অগ্নিকো কৰিলা প্রদক্ষিণ ॥

বিযুক চিন্তিয়া দুয়ো ভৈল ভয় হীন ॥

প্রাণত নিশ্লেহ ছয়া কৰি মন সাস ।

হৰি হৰি বলিয়া বহুত দিলা জাস ॥ ৪৪৫

উঠলিয়া গৈল বহি গগণ শিখৰ ।
 নেদেখয় তিনিয়ে। প্রাণীৰ ক'লেবৰ ॥
 দশোদিশে বোল উঠলিল হাহাকাৰ ।
 হা মহাৰাজা পূৰি ভৈল চাৰখাৰ ॥ ৪৪৬
 অশেষ প্রশংসা কৰে স্বৰ্গৰ দেৱতা ।
 সাধু হৰিশ্চন্দ্র সাধু শৈব্যা পতিত্ৰতা ॥
 বৰষিল অসংখ্যাত কুসুম সুৰভি ।
 অন্তৰীক ঢাকি বাৰে দেৱৰ দুন্দুভি ॥ ৪৪৭
 পুণ্যৰ প্ৰভাবে বহি ভৈলা সুশীতল ।
 দহিলন্ত সবে শৰীৰৰ মাত্ৰ মল ॥
 শুছিল কুব্ৰেণ তাসম্বাৰ কলেবৰ ।
 প্ৰকাশয় নিৰ্ম্মল যেহেন শশধৰ ॥ ৪৪৮
 সেহিবেলা ধৰ্ম্ম ইন্দ্র বিশ্বামিত্ৰ ঋষি ।
 কবিলন্ত নৃপতিক প্রশংসা হৰিষি ॥
 ধন্য ধন্য হৰিশ্চন্দ্র বড় যশ পাইলি ।
 আখে বেখে বহুক মুমাইল পানী টালি ॥ ৪৪৯
 বাৰে বিছাধৰে অপেস্বৰা কৰে নৃত্য ।
 ইন্দ্রদেৱে শৰীৰত সিঞ্চিলা অমৃত ॥
 জীলা ৰোহিতাশ্ব তৈত উঠিয়া বসিল ।
 দেখি ৰাজা আনন্দে পুত্ৰক আলিঙ্গিল ॥ ৪৫০

বুকড-সাবটি কবিলন্ত শিব ভ্রাণ ।
 আঠ গুণ তেজ দশ গুণে ভৈলা প্রাণ ॥
 সাবটিলা আনন্দে পুত্রক শৈব্যা শাস্তী ।
 মিলিল উৎসর সবে খণ্ডিলা দুর্গতি ॥ ৪৫১
 আপুনি পিকাইলা ইন্দ্রদেবে অলঙ্কার ।
 দেবাজ বসন মনুষ্যত অপ্রচার ॥
 দিব্য পুষ্প চন্দনে ভূষিত কলেরর ।
 ভৈলা হৰিশ্চন্দ্র যেন ছুতি পুবন্দর ॥ ৪৫২
 অপেশ্বর্য গণে আসি শৈব্যাক বেড়িলা ।
 দিব্য বস্ত্র অলঙ্কারে শরীর মণ্ডিলা ॥
 পারিজাত সিঞ্চিলা উজ্জ্বল ভৈলা কান্তি ।
 কবিলা দীপিতি আতি শৈব্যা মহাশান্তি ॥ ৪৫৩
 কুমরক পিকাইলন্ত দিব্য অলঙ্কার ।
 খণ্ডিল আপদ বুলি দিলন্ত জোকার ॥
 গারে বারে বিছাধবে নাছে অপেশ্বর্য ।
 সিদ্ধগণে প্রশংসন্ত আকাশরংগবা ॥ ৪৫৪
 গন্ধর্ব্ব কবিলা আতি দুন্দুভি সম্বাদ ।
 নারদ প্রমুখে ঋষি দিলা আশীর্ব্বাদ ॥
 ধন্য হৰিশ্চন্দ্র যণ কবিলা প্রস্নাত ।
 এহি বুলি শিবত সিঞ্চিলা পারিজাত ॥ ৪৫৫

ধৰ্ম্মে আসি বোলন্ত নৃপতি উঠ উঠ ।
 আমি ধৰ্ম্ম ইন্দ্র তমু কৰ্ম্মে ভৈলো তুমি ॥
 দিব্য বিমানত আসি চড়িয়ে সম্প্রতি ।
 স্ব শৰীৰে স্বৰ্গক চলিয়ো মহামতি ॥ ৪৪৬
 বাসর বদতি শুনা হৰিশ্চন্দ্ৰ বাই ।
 মোৰ বৰে তোমাৰ নিৰ্ম্মল ভৈল কাই ॥
 আগ বঢ়াইবাক আসিয়াছে দেৱবৰ্গ ।
 ভাৰ্য্যা পুত্ৰ সমন্বিতে চলিয়োক স্বৰ্গ ॥ ৪৪৭
 অ উৰ পৃথিবীত থাকিবাব নোহে যোগ্য ।
 দেৱগণ সহিতে ভুঞ্জিয়ো দেৱ ভোগ্য ॥
 মনুষ্য দুৰ্লভ দিব্য বিমানত চড়ি ।
 বিলম্ব নকৰি শীঘ্ৰে স্বৰ্গে যাহা লড়ি ॥ ৪৪৮
 শুনি নৃপতিৰ মনে আনন্দ মিলিল ।
 এড়াইলন্ত ক্লেশ যেন নিদ্ৰাৰ জাগিল ॥
 ভাৰ্য্যায়ে সহিতে বন্ধে ছালিলন্ত গাৱ ।
 ধৰ্ম্ম ইন্দ্র দুইহস্তবো নমিলন্ত পায় ॥ ৪৪৯
 কৰ, ঘোড় কৰিয়া বোলন্ত নৃপবৰ ।
 হৃদয়ৰ কথা শুনা ধৰ্ম্ম পুৰন্দৰ ॥
 ভাৰ্য্যাক বিকিলো মই ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰে ।
 আপুনিয়ো দাস মই ভৈলো চাণ্ডালৰে ॥ ৪৫০

যাবুঁদেকে তাসন্ধাৰ নপাত্ৰ অনুমতি ।
 কেনমতে আমাৰ হৈবেক সদগতি ॥
 ধৰ্ম্মে বুলিলন্তু ৰাজা জানা নিস্তকৰি ।
 মই সে আছিলো চাণ্ডালৰ ৰূপ ধৰি ॥ ৪৬১
 পূৰ্ব জনমৰ কৰ্ম্ম লিখিত কপাল ।
 তোমাৰ হুইবেক লাগে অবশ্যে চাণ্ডাল ॥
 মায়ায়ে ভুঞ্জাইলো সিটো কৰ্ম্ম তৈল কয় ।
 নকৰিবা ৰাজা কষ্ট এড়িয়ো শংসয় ॥ ৪৬২
 বাসয়ে বোলন্তু মই আছিলো ব্রাহ্মণ ।
 ভাৰ্য্যা পুত্ৰ তোমাৰ কিনিয়া দিলো ধন ॥
 পৰীক্ষিলো আপুনি যতেক তপধৰ্ম্ম ।
 এড়িয়োক চিন্তা ৰাজা নকৰিয়ো মৰ্ম্ম ॥ ৪৬৩
 শুনি নৃপতিৰ তৈলা হৰিষ অশেষ ।
 মায়া জানি গুছিল মনৰ যত ক্লেশ ॥
 ইন্দ্রক বোলন্তু শুনিয়োক দেৱৰাজ ।
 আঁক এক গোটা মোৰ আঁছে মুখ্য কাজ ॥ ৪৬৪
 অযোধ্যাৰ প্ৰজা মোৰ যেন পুত্ৰ ভাই ।
 মই এড়িলতে সবে মৃতক পৰাই ॥
 তাসন্ধাক চাহিবে মোহোৰ মন আছে ।
 প্ৰবোধিয়া প্ৰজাক স্বৰ্গক যাইবো পাছে ॥ ৪৬৫

মই সিটো লোকৰ সম্যকে জীৱ প্ৰাণ ।
 তাত পৰে মোহোৰ বান্ধৱ নহঁহি আন ॥
 তাসম্বাক নোদগ্ৰি সৰ্গতি হৈবে দুখ ।
 দিয়ো অমৃত্যু মই দেখো প্ৰজা মুখ ॥ ৪৬৬
 বসৱ বোলন্ত এহি হোক নৃপবৰ ।
 বিমানত চড়ি য'যো অমোধ্যা নগৰ ॥
 আপোন ইচ্ছায়ে কৰা প্ৰজাক আশ্বাস ।
 পাছে মহা ৰজ্জে চলা দেৱৰ নিবাস ॥ ৪৬৭
 হেন পুণি নৃপতিৰ হৰিষ মনত ।
 ভগ'ন পুৰুষ সমে আবোহিলা বিমানত ॥
 ন'ন' বিধ দেৱ বায়ু বাৱে আগে পাছে ।
 গন্ধৰ্বৰ যোগায় গীত অপেশ্বৰা নাছে ॥ ৪৬৮
 বাৱে বিছাধৰ গণে আগত মৃদঙ্গ ।
 পুষ্প বৰষিয়া সিদ্ধ গণে কৰে ৰঙ্গ ॥
 বামে শৈব্য পটেশ্বৰী কোলাত কুমৰ ।
 চলি গৈলা হৰিশ্চন্দ্র ছুতি পুৰন্দৰ ॥ ৪৬৯
 চড়ি বিমানত আতি ছানিয়া আকাশ ।
 দ্বিতীয় আদিত্য যেন কৰয় প্ৰকাশ ॥
 দশোদিশ উঠিয়া হুন্দুভি বাদ্য বাজে ।
 উৰ্দ্ধ চুষ্টি সচকিত তাৱে সামৰাজে ॥ ৪৭০

ক্ষণেক পাইলন্ত গৈয়া অযোধ্যা নগৰী ।
 স্তম্ভিলা বিগীন পাছে আকাশ আবৰি ॥
 নানা বিধ দেৱ বাদ্য শব্দ তন্তুল ।
 দেখিয়া লোকৰ ভৈলা মনত আকুল ॥ ৪৭১
 উৰ্দ্ধ দৃষ্টি সচকিতে চাবে সবে প্রজা ।
 দেখে বিমানত আছে হৰিশ্চন্দ্র ৰাজা ॥
 কোলাত কুমৰ বামে শৈব্য পটেশ্বৰী ।
 শতগুণে জলৈ কাস্তি পূৰ্ববাধিক কৰি ॥ ৪৭২
 ৰাজাক দেখিয়া ভৈলা হৰিষ প্রজাৰ ।
 শুভশুভ বুলি সবে দিলেক জোকাৰ ॥
 লৱড়া লৱড়ি ৰঞ্জে কৰে ছলা ছলি ।
 নাৰাগণে জুমে জুমে পাড়য় উকলি ॥ ৪৭৩
 আবেসে আমাৰ সবে খঙিল ললাট ।
 এহি বুলি প্রজাসবে ছানি আসে বাট ॥
 ৰাজাক দেখিতে সবে ব্যাকুল স্বভাৱ ।
 দোখ নৃপতিয়ো নামি ভৈলা ভূমি পাৱ ॥ ৪৭৪
 যেন পিতা পুত্ৰে কতো কালে একঠাই ।
 শুছিল বিয়োগ আনন্দৰ সীমা নাই ॥
 সিঞ্চে দুৰ্ব্বাসন্ত সবে ৰাজাক আবৰি ।
 হৃদয়ে কাটন্দ কভো হাতে পাৱে ধৰি ॥ ৪৭৫

আজিসে আমাৰ ভৈল মনৰ উদ্ধাৰ ।
 আজি স্প্রসন্ন ভৈল বিধৰ্ত্ত, আমাৰ ॥
 আজিসে জানিলো বজ্জ গুছাইলন্ত বিধি ।
 দুনাই হাত মেলি পাইলো হৰাইবাৰ নিধি ॥ ৪৭৬
 বাৰ্ত্তাকো নপাইলো শ্ৰভু গৈলা কোন ঠান ।
 তোমাক নেদেখি যেন ফুটিয়াই প্ৰাণ ॥
 আজিসে জুৰাইলো হিয়া বোলে প্ৰজাগণে ।
 তোমাৰ কমল মুখ পিয়োহো নয়নে ॥ ৪৭৭
 হেন দেখি নৃপতিৰ পাণটিল মন ।
 কোন মতে এবে এড়ি যাইবো প্ৰজাগণ ॥
 মনে বিমৰিষি হৰিশ্চন্দ্র নৃপবৰ ।
 কৰযোড়ে বাসৱক দিলন্ত উত্তৰ ॥ ৪৭৮
 দেৱৰাজ তোমাক কৰোহো নমস্কাৰ ।
 হাত-যোড়ে বোলো শুনা বচন আমাৰ ॥
 অযোধ্যাৰ লোকৰ আমিসে সবে প্ৰাণ ।
 মোক বিনা স্বপনতো নিচিন্তয় আন ॥ ৪৭৯
 দেৱতো পিতৃত কৰি আমাত ভকতি ।
 আসম্বাক এড়িবাক নাহিকে অকতি ॥
 জৰ্গ যদি যাওঁ মই পাইবো উপভাপ ।
 ভক্তভক পৰিত্যাগ হোৱে মহাপাপ ॥ ৪৮০

গুৰু বধ ব্ৰহ্ম বধ যিবা জনে কৰে ।
 গৰু মাৰে ব্ৰাহ্মণৰ স্তবৰ্ণক হৰে ॥
 গুৰু পত্নী হৰে আৰু কৰে স্তৰাপান ।
 ভকতক ত্যাগে নোহে তত্তুল্য সমান ॥ ৪৮১
 পৰম ভক্তক যিটো এড়ে দুৰাচাৰ ।
 ইহ পৰলোকে দুখ নুগুছে তাহাৰ ॥
 হেন জানি কিঞ্চিৎকৈ নেড়িবো প্ৰজাক ।
 যাযোক স্বৰ্গক ইন্দু এড়িয়ে! আমাক ॥ ৪৮২
 মোহোৰ লগত য়েবে যাইবে প্ৰজাবৰ্গ ।
 দেৱৰাজ তেবেসে জানিবা যাইবো স্বৰ্গ ॥
 প্ৰজাৰ লগতে নৰকত হৌক বাস ।
 প্ৰজাক এড়িবে মোৰ নাহি অভিলাষ ॥ ৪৮৩
 বাসৱে বোলন্ত শুনিয়েক মহাৰাজ ।
 ভিন্নে ভিন্নে পাপ পুণ্য কৰিয়াছে প্ৰজা ॥
 একেলগে কিমাত কৰিবা উপভোগ্য ।
 কেন মতে বোলা তুমি বচন অযোগ্য ॥ ৪৮৪
 তুমি কৰিয়াছা মহাযজ্ঞ ৰাজসূয় ।
 চিৰকালে স্বৰ্গত থাকিবা দেৱ ছই ॥
 আপোনাৰ কৰ্ম্মকৈসে ভুঞ্জিবাক পাই ।
 কোল মতে প্ৰজাসমে ছইবা একঠাই ॥ ৪৮৫

হৰিশ্চন্দ্র বদতি শুনিয়ো দেৱৰাই ।
 যেনমত আমাৰ আছয় অভিপ্ৰাই ॥
 যতেক সিজিল কৰ্ম্ম প্ৰজাৰেমে বলে ।
 প্ৰজা য়েবে নাহি কিবা কৰিবো একলে ॥ ৪৮৬
 হেন প্ৰজাগণ এড়ি যাইবো স্বৰ্গ লোভে ।
 প্ৰজায়ে সহিতে মোক নৱকত শোভে ॥
 যাহাৰ নিমিত্তে মই বোলাও মহাৰাজ ।
 হেন প্ৰজা এড়িয়া স্বৰ্গত নাহি কাজ ॥ ৪৮৭
 একবাক্য বোলে ইন্দ্র হোৱা সাৱধান ।
 য়েবে তপ জপ কৰি আছে কিছুমান ॥
 য়েবে মহাযজ্ঞ মোৰ ভৈল স্বৰূপত ।
 যিবা পুণ্যে চিৰকাল থাকিবো স্বৰ্গত ॥ ৪৮৮
 প্ৰজাৰ নিমিত্তে মই কৰিলো উৎসৱ ।
 মোৰ পুণ্যে প্ৰজাৰ সহিতে যাইবো স্বৰ্গ ॥
 ইন্দ্রক শুনায়া ৰাজ্য বুলি এহি বাণী ।
 ভিল কুশ আনি উৎসৰ্গিয়া দিলা পানী ॥ ৪৮৯
 পুৰাণ কাহিনী শুনা সভাসদ যত ।
 বৈষ্ণৱৰ দেখা কেন কৃপাৰ মহত ॥
 আপোনাৰ পুণ্য দিয়া প্ৰজাক পালয় ।
 তপজপ যজ্ঞ দান যত্নক আছয় ॥ ৪৯০

জগতৰ পুণ্যমানে জানা নিস্তকৰি ।
 প্রাণী উপকাৰৰ অল্লকো লুহি সৰি ॥
 হেনজানি প্রাণীক অভয় দিয়া দান ।
 বোলা হৰি হৰি পাইবা বৈকুণ্ঠত থান ॥ ৪৯১

—:0:—

ডুলবী ।

এতেক বচন, শুনিয়া বাজাৰ,
 আছিল যতেক পুণ্য ।
 উৎসৰ্গি দিবাৰ, ফলে তেতিক্ষণে,
 হৈলা সহস্ৰৈক গুণ ॥
 ধৰ্ম্ম ইন্দ্রদেৱে, ধন্য ধন্য বুলি,
 পুষ্প বৰিষিলা মাথে ।
 আকাশ চানিয়া, ছন্দুভি সম্বাদ,
 কবন্ত দেৱৰ নাথে ॥ ৪৯২
 বাৱে বিছাধৰে, গন্ধৰ্ব্বৰ গায়ন,
 অপেন্সৰা গণে নাছে ।
 সিদ্ধ মুনি সবে, প্রশংসা কবন্ত,
 আনো যত দেৱ আছে ॥
 সেহিবেলা ইন্দ্রে, দূত পঠাইলন্ত,
 গৈলা অম্মায়তী থান ।

স্বৰ্গ হস্তে আসি, ভূমিত ন্যমিলা,
 অসংখ্য কোটি বিমান ॥ ৪৯৩
 'স্বৰ্গক ছাড়িয়া, নমিলা ভূমিত,
 যেন সূৰ্য্য অসংখ্যাত ।

অমৃত সমান, যত উপভোগ,
 বাঞ্ছিলে মিলয় তাত ॥

সুবৰ্ণ কিস্কিনী, বাজে ঝিগি জিনি,
 দিব্য বত্তে পাৰে ঝিকি ।

জল শূল যুৰি, বহিলা বিমান,
 অযোধ্যা নগৰ ঢাকি ॥ ৪৯৪

বাসরে বোলন্ত, ধন্য 'হৰিশ্চন্দ্র,
 সূৰ্য্যবংশী মহাৰাই ।

যেহি মনবাঞ্চা, সেহি সিদ্ধি ভৈল,
 আক আছা কিবা চাই ॥

যাক মন আবে, তাক লোৱা লগে,
 বিমানে চড়োক আনি ।

সৃষ্টি থাকে মানে, বহিল ভোমাৰ,
 ইটো মহা যশ বাণি ॥ ৪৯৫

এভেক বচন, শুন নৃপাতিৰ,
 হৰিষ ভৈলা অশেষ ।

সমস্ত প্রাণীক, আপুনি মাতিয়া,
কৰিলা বাজা আদেশ ॥

অযোধ্যা নগৰে, যত লোক আছে,
সবে বিমানত চড়া ।

অপুত্র বান্ধৱে, স্বৰ্গক লাগিয়া,
আমাৰ লগতে লড়া ॥ ৪৯৬

ষত গজ বাজী, মহিষ মেখন,
গৰ্দ্ভ ছাগল গক ।

কুকুৰ বিড়াল, হংস পাৰ যত,
তত তণ বন তক ॥

পতঙ্গ পৰ্য্যন্তে, যত জীৱ জন্তু,
মোৰ অযোধ্যাত আছে ।

বিমানে চড়িয়া, আগতে চলোক,
মই চলি যাইবো পাছে ॥ ৪৯৭

বাজাৰ বচন, শুনিয়া লোকৰ,
আনন্দৰ নাহি পাৰ ।

অন্ধকৈ যাইবাৰ, লাগি উসমিস,
ভৈলেক সবে প্রজাৰ ॥

লৱড়া লৱড়ি, বিজাৰাৰ কৰি,
সবে ভৈলা এক ঝুই ।

আথেবেথে দিব্য, বিমানক বাছি,

লৱৈ ভাল ভাল চাই ॥ ৪৯৮

আপোন গৃহৰ, দুৱাৰক লাগি,

লৈযাস্ত আপুনি ধৰি ।

আছে মানে সবে, সৰ্বস্ব তোলয়,

ছাগ গৰু আদি কৰি ॥

সবাক্ষৰে পাছে, বিমানত চড়ি,

পিন্ধে দিব্য অলঙ্কাৰ ।

দেবাজ বসন, গাৱত পিন্ধয়,

গন্ধে পুষ্পে জাতিকাৰ ॥ ৪৯৯

দিব্য ৰত্নময়, আসনে উঠিয়া,

বসয় ইচ্ছা সুখদে ।

দিব্য মালা যত, পৰিধান কৰে,

ষোণাৱে পঞ্চ শবদে ॥

যত দেৱ ভোগ, ভুঞ্জে সবাক্ষৰে,

মিলিল কৰ্ম্মৰ ভোগ ।

বিমানত চড়ি, আকাশৰ পথে;

নৃপতিৰ লৱে লাগে ॥ ৫০০

এহি মতে শ্ৰেষ্ঠা, গণে স্তম্ভাপিল,

অন্তো অন্তো ৰঙ্গে হাসি ।

যত ৰাজীয়া জন্তু, বিমানে চড়িয়া,

পিপৰা পৰ্য্যন্তে আসি ॥

সবাকো নৃপতি, লগত লৈযাস্ত,

যত বৃক্ষ লতা বন ।

ভূমিক এড়িয়া, সবে আলগিল,

অযোধ্যা ভৈল উচ্ছন্ন ॥ ৫০১

সবাবো মাজত, জ্বলন্ত নৃপতি,

দিব্য বিমানত বসি ।

তাহাৰ মধ্যত, প্রকাশ ভৈলন্ত,

যেন পূৰ্ণিমাৰ শশী ॥

মনুষ্যৰ চেফ্টা, শুছিল সবাবো,

দেৱৰ যেন স্বভাৱ ।

জগতে আশ্চৰ্য্য, ভৈল নৃপতিৰ,

দেখিয়া পুণ্য স্বভাৱ ॥ ৫০২

ইন্দ্রৰ আদেশে, চড়িল বিমানে,

গগন মণ্ডল ঢাকি ।

অসংখ্যাত কোটি, কিঙ্কিনী ৰাজয়,

হুন্দুভি শব্দ জাকি ॥

অন্যনো নানা বিধ, বাৱে দেৱ বাত,

কৰে মহানৃত্য গীত ।

দেৱতাৰ শ্ৰীক, লভিয়া প্ৰজাৰ,

আনন্দে নধৰে দ্বিত ॥ ৫০৩

সবাবো মাজত, উজ্জ্বল বিমান,

কৈলাস সম মন্দিরে ।

দিব্য সিংহাসনে, বসিয়া নৃপতি,

চলি যাস্তু ধীবে ধীবে,

ইন্দ্র যতেক, পৰিষদ আছে,

মিলিল বাজাত আজি ।

আনন্দিভ চিত্তে, ভাৰ্য্যাৰ সহিতে,

ক্রীড়া কোতুহলে হাসি ॥ ৫০৪

নানা বীণা বেণু, মৃদঙ্গ বজারে,

গন্ধৰ্বোব গান্ধৱ গীত ।

মুখ্য মুখ্য অপে স্বৰা গণে কাছি,

আগত কষয় নৃত্য ॥

କତୋ ଯୋଗାରୟ, କର୍ପୁର ତାନ୍ତୁଳ,

କ୍ରତୋ ଜାଣନ୍ତେ ହାତ ଭରି ।

କତୋ ଦୁହିପାଶେ, ଚାମରେ ଦୁଲର,

মাথে শ্বেতছত্র খবি ॥

অমৃত প্রভৃতি, যত দেব, ভোগ,

আগতে যোগায় আনি ।

শুদ্ধ মূনি গণে, উপাসি যাহান্তে,
বোলন্ত প্রশংসা বাণী ।

হেৰ মহাৰাজা, নভৈল মুহিব,
আউৰ পৃথিবীৰ মাজে ॥

ধন্য ধন্য মহা, ৰাজা হৰিশ্চন্দ্র,
প্রশংসে জ্ঞানী সমাজে ॥ ৫০৬

এহিমতে ৰাজা, আনন্দে উৎসৱ,
পাইলন্ত স্বৰ্গৰ কোল ।

নৃপতিক দেখি, স্বৰ্গবাসী লোক,
কৰে জয় হৰি বোল ॥

সাধু সাধু হৰি শ্চন্দ্র নৃপবৰ,
জগত ব্যাপিল যশে ।

যাৱে চন্দ্র সূৰ্য্য, থাকিল খিয়াতি,
প্রশংসে বেড়ি ত্ৰিদশে ॥ ৫০৭

হৰিশ্চন্দ্র ৰাজা, মহা পুণ্য বলে,
প্রজাক নিলে উদ্ধাৰি ।

নগৰ আকাৰ, কৰিয়া বিমান,
থাপিলন্ত সাৰি সাৰি ॥

ক যেন যোগ্য, বসাইল স্বৰ্গত,
বৈলা কতো দূৰ য়ৰি ।

অতাপি স্বর্গত, দেখিয়ে প্রত্যেক.

নামে হবিচ্চন্দ্র পুরী ॥ ৫৮

স্বাবো মাজত, যেন মেকগিবি,

বাজাৰ বিমান জলৈ ।

ইন্দ্রভো অধিক, তৈলন্ত্র ত্রীমন্ত,

প্রতাপে সূর্য্যভো বলৈ ॥

পুণ্যৰ প্রভাবে, যতেক ত্রিদশে,

উপাসে বাজাক আসি ।

এহিমতে হবি চন্দ্র থাকি গৈল,

সমুদ্র স্বর্গ প্রকাশি ॥ ৫৯

বাজাৰ পুণ্যৰ, সমুদ্রি দেখিয়া,

শুভ্রে বুলিলন্ত শুনি ।

হেন কমাধর্ম, দানব মহত,

নতু. দেখি নতু শুনি ॥

বাজাৰ লগত, সমন্ত অযোধ্যা,

আসি পাইলা স্বর্গস্থান ।

ধর্ম্যৰ প্রভাবে, হবিচ্চন্দ্র পুরী

তৈগৈল চন্দ্র সমান ॥ ৬০

নমো হবি পদ, পঙ্কজ ইন্দ্র.

যাক বোগী কবে ধ্যাম ।